

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАМКОВИЙ ОЛЕКСІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 336.22-025.12:336.144

ДИСЕРТАЦІЯ
ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЯК СКЛАДОВА ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.С. Замковий

Науковий керівник

Чугунов Ігор Якович
доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України в
галузі науки і техніки,
завідувач кафедри фінансів

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Замковий О.С. Податкове регулювання як складова планування доходів бюджету. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних засад та удосконалення методологічних положень податкового регулювання як складової планування доходів бюджету.

Податкове регулювання є важливою складовою в системі фінансово-бюджетного планування економічного розвитку та має вагомий вплив на систему перерозподілу валового внутрішнього продукту. З урахуванням зовнішнього та внутрішнього економічного середовища податкова політика забезпечує формування дохідної частини бюджету країни. Економічна сутність податкового регулювання як складова формування доходів бюджету полягає у застосуванні ефективних бюджетно-податкових механізмів з врахуванням адаптивної бюджетної архітекtonіки, динаміки податкових надходжень, показників економічного зростання, фінансово-економічних балансів з метою підвищення рівня фіскальної інституційної спроможності, бюджетної резильєнтності, планування та прогнозування дохідної частини бюджету, зміцнення фінансово-бюджетної безпеки, що є особливо важливим в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів. Податкове регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин передбачають підвищення ефективності податкових інструментів, механізмів податкового адміністрування, спрямованих на забезпечення зростання відповідних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів з урахуванням впливу фіскальних регуляторів на економічну динаміку, що сприятиме посиленню спроможності податкової системи в умовах суспільно-економічних

перетворень. Ефективне податкове регулювання є однією з умов досягнення фінансово-економічної збалансованості, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно територіальних одиниць. Податкове регулювання та планування доходів бюджету повинно бути спрямоване на створення умов для інноваційного розвитку економіки, стимулювання розвитку людського капіталу, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку.

Разом з тим, необхідним є подальший розвиток системи податкового регулювання, планування доходів бюджету. Важливим є удосконалення податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, розвиток податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин, перспективне прогнозування та планування доходів бюджету. Доцільним є розвиток підходів щодо інституційних засад системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету, основних напрямів підвищення ефективності податкового регулювання в системі планування доходів бюджету.

Об'єктом дослідження є податкове регулювання як складова планування доходів бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми податкового регулювання як складової планування доходів бюджету.

У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті сутності податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету. За допомогою статистичного, порівняльного та факторного методів узагальнено досвід податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету в країнах з розвинутою економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при розробці перспективного прогнозування та планування доходів бюджету.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та реалізації бюджетно-податкової

політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розкритті економічної сутності податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, що полягає у застосуванні ефективних бюджетно-податкових механізмів з врахуванням адаптивної бюджетної архітекtonіки, динаміки податкових надходжень, показників економічного зростання, фінансово-економічних балансів з метою підвищення рівня фіскальної інституційної спроможності, бюджетної резильєнтності, планування та прогнозування дохідної частини бюджету, зміцнення фінансово-бюджетної безпеки, що є особливо важливим в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів.

Удосконалено положення щодо податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, що ґрунтується на сукупності відповідних фінансово-економічних відносин з врахуванням фіскального впливу на економічне середовище, важливості підвищення рівня резильєнтності державних фінансів; підходи щодо перспективного прогнозування та планування доходів бюджету, у тому числі здійснено перспективне планування показника питомої ваги доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2029 років, що є особливо важливим в умовах воєнного стану; підходи щодо податкового механізму формування доходів бюджету, що ґрунтується на сукупності фіскальних інструментів з врахуванням фінансово-економічної архітекtonіки та макроекономічної динаміки в умовах необхідності покращення рівня стійкості та збалансованості фінансової системи держави.

Дістало подальший розвиток положення щодо податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин, що передбачають підвищення ефективності податкових інструментів, механізмів податкового

адміністрування, спрямованих на забезпечення зростання відповідних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів з урахуванням впливу фіскальних регуляторів на економічну динаміку, що сприятиме посиленню спроможності податкової системи в умовах суспільно-економічних перетворень; узагальнення та систематизація досвіду податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою, у тому числі розширення бази оподаткування на загальнодержавному та місцевому рівнях, забезпечення фіскально-економічної рівноваги, дієвого податкового адміністрування, покращення взаємодії фіскальних органів і платників податків; положення щодо інституційних засад розвитку системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету, що полягають у використанні основних засад інституційної бюджетно-податкової архітектури, які визначаються сукупністю відповідних оптимальних співвідношень податкових надходжень до валового внутрішнього продукту у певному часовому періоді.

Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність податкового регулювання як складової планування доходів бюджету, мають практичне значення при формуванні та реалізації бюджетно-податкової політики, спрямованої на забезпечення фінансової спроможності та суспільно-економічного розвитку країни.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань бюджетно-податкової політики держави (довідка від 04.12.2025р. №67-282/1-25).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності податкового регулювання як складової планування доходів бюджету. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Ключові слова: бюджет, бюджетна система, бюджетно-податкова політика, податки, податкова система, податкове регулювання, доходи бюджету, бюджетне планування.

ANNOTATION

Zamkovyi O.S. Tax regulation as a component of budget revenue planning. The qualifying scientific work on the manuscript's rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» (07 «Management and Administration»). – State University of Trade and Economics, Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical foundations and improvement of methodological provisions of tax regulation as a component of budget revenue planning.

Tax regulation is an important component in the system of financial and budgetary planning of economic development and has a significant impact on the system of redistribution of gross domestic product. Taking into account the external and internal economic environment, tax policy ensures the formation of the revenue part of the country's budget. The economic essence of tax regulation as a component of the formation of budget revenues lies in the application of effective budget and tax mechanisms taking into account adaptive budget architecture, the dynamics of tax revenues, indicators of economic growth, financial and economic balances in order to increase the level of fiscal institutional capacity, budget resilience, planning and forecasting of the revenue part of the budget, strengthening financial and budgetary security, which is especially important in the conditions of limited state financial resources. Tax regulation in the system of financial and budgetary relations involves increasing the efficiency of tax instruments and tax administration mechanisms aimed at ensuring the growth of relevant tax revenues to budgets of all levels, taking into account the impact of fiscal regulators on economic dynamics, which will contribute to strengthening the capacity of the tax system in the context of socio-economic transformations. Effective tax regulation is one of the conditions for achieving financial and economic balance, ensuring the economic development

of the country and administrative-territorial units. Tax regulation and planning of budget revenues should be aimed at creating conditions for innovative development of the economy, stimulating the development of human capital, achievement of goals and objectives of social development.

At the same time, it is necessary to further develop the system of tax regulation, planning of budget revenues. It is important to improve tax regulation as a component of budget revenue formation, development tax regulation in the system of financial and budgetary relations, prospective forecasting and planning of budget revenues. It is advisable to develop approaches to the institutional principles of the tax regulation system as an instrument for the formation of budget revenues, the main directions of increasing effectiveness of tax regulation in the budget revenue planning system.

The object of the study is tax regulation as a component of budget revenue planning.

The subject of the study is the theoretical foundations and mechanisms of tax regulation as a component of budget revenue planning.

The work uses a set of methods and approaches, which allowed to realize the conceptual unity of the research. Dialectical, systemic and structural methods were used to reveal the essence of tax regulation as a tool for the formation of budget revenues. With the help of statistical, comparative and factor methods, the experience of tax regulation as a tool for the formation of budget revenues in countries with developed economies is summarized. Methods of scientific abstraction and synthesis are applied in the development of prospective forecasting and planning of budget revenues.

The information base of the study was made up of legislative and regulatory legal acts on the formation and implementation of budget and tax policy, statistical and analytical materials of the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, State Treasury Service of Ukraine, State Tax Service of Ukraine, relevant monographs, scientific articles of domestic and foreign scientists.

The scientific novelty of the obtained results lies in revealing the economic essence of tax regulation as a component of budget revenue formation, which consists in applying effective fiscal and tax mechanisms taking into account adaptive budget architecture, tax revenue dynamics, economic growth indicators, financial and economic balances in order to increase the level of fiscal institutional capacity, budget resilience, planning and forecasting of the revenue part of the budget, strengthening financial and budgetary security, which is especially important in conditions of limited state financial resources.

The provisions on tax regulation as a component of formation of consolidated and state budget revenues, based on a set of relevant financial and economic relations, taking into account the fiscal impact on the economic environment, the importance of increasing the level of resilience of public finances; approaches to the prospective forecasting and planning of budget revenues, including prospective planning of the share of revenues of the consolidated budget of Ukraine in the gross domestic product for the period 2027-2029, which is especially important in conditions of martial law; approaches to the tax mechanism for generating budget revenues, based on a set of fiscal instruments, taking into account financial and economic architecture and macroeconomic dynamics in the context of the need to improve the level of stability and balance of the state's financial system.

Further development of the provisions on tax regulation in the system of financial and budgetary relations, which provide for increasing the efficiency of tax instruments and tax administration mechanisms aimed at ensuring growth, has been achieved appropriate tax revenues to budgets of all levels, taking into account the impact of fiscal regulators on economic dynamics, which will contribute to strengthening the capacity of the tax system in the context of socio-economic transformations; generalization and systematization of tax regulation experience as a tool for generating budget revenues in countries with developed economies, including expanding the tax base at the national and local levels, ensuring fiscal and economic balance, effective tax administration, and improving interaction fiscal authorities and taxpayers; provisions on the institutional principles of the

development of the tax regulation system as a tool for generating budget revenues, which consist in using the basic principles of institutional budget and tax architecture, which are determined by the set of relevant optimal ratios of tax revenues to gross domestic product in a certain time period.

Theoretical provisions and conclusions of the dissertation work, revealing the essence of tax regulation as a component of planning budget revenues, have practical significance in the formation and implementation of budget and tax policy aimed at ensuring the financial capacity and socio-economic development of the country.

The main conclusions and results of the dissertation work were used by the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine when processing projects of normative legal acts of the state budget and tax policy (reference dated December 4, 2025, №. 67-282/1-25).

The applicant's personal contribution consists in revealing the essence of tax regulation as a component of budget revenue planning. Scientific results and conclusions presented for defense were obtained by the author independently.

Key words: budget, budget system, fiscal policy, taxes, tax system, tax regulation, budget revenues, budget planning.

Список публікацій здобувача:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Замковий О.С. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. URL: [http:// www. economy and society.in.ua](http://www.economyand.society.in.ua) (0,5 друк. арк.)

2. Замковий О.С. Фіскальна політика у системі фінансово-економічних відносин. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С.261-269. (0,6 друк. арк.)

3. Замковий О.С. Планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 23. С.246-250. (0,4 друк. арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

4. Замковий О.С. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави. *Фінансова політика як складова економічного розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 59–61. (0,2 друк. арк.)

5. Zamkovyi O.S. Tax policy in the system of budget revenue formation // International scientific and practical conference "*European scientific congress*", (December 25-27, 2023). Madrid, Spain, 2023. P.576-582. (0,4 друк.арк.)

6. Замковий О.С. Податкові механізми формування доходів бюджету. *Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (м.Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С. 49-51. (0,2 друк.арк.)

7. Замковий О.С. Оптимізація податкового навантаження: баланс між стимулюванням економіки та наповненням бюджету. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України* : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.). Вінниця: ВТЕІ ДТЕУ, 2024. Ч.1. С. 301-306. (0,4 друк.арк.)

8. Zamkovyi O.S. Financial mechanism for generating budget revenues // International scientific and practical conference "*Future of science: innovations and perspectives* ", (December 23-25, 2024). Stockholm, Sweden, 2024. P.484-488. (0,3 друк.арк.)

9. Замковий О.С. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету. *Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С. 36-39. (0,3 друк.арк.)

10. Zamkovyi O.S. Fiscal policy of budget revenue formation in conditions of socio-economic transformations // International scientific and practical conference "*Science and education: synergy of innovation*", (December 22-24, 2025). Berlin, Germany . 2025. P.453-458. (0,4 друк.арк.)

11. Zamkovyi O.S. Tax policy and budget revenue generation in countries with developed economies // International scientific and practical conference "*Innovations of modern science and education*", (December 25-27, 2025). Vancouver, Canada. 2025. P.525-530. (0,4 друк.арк.)

ВСТУП.....	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ.....	19
1.1. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету.....	19
1.2. Податкове регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин....	41
1.3. Податкова політика та планування доходів бюджету в країнах із розвинутою економікою.....	60
Висновки до розділу I	70
Список використаних джерел до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ.....	84
2.1. Інституційні засади розвитку системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету.....	84
2.2. Податковий механізм формування доходів бюджету	104
2.3. Податкове регулювання як інструмент формування доходів бюджету.....	119
Висновки до розділу 2	137
Список використаних джерел до розділу 2.....	141
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ В УКРАЇНІ.....	151
3.1. Пріоритетні напрями розвитку системи податкового регулювання та формування доходів бюджету.....	151
3.2. Перспективне прогнозування та планування доходів бюджету як складова збалансованості бюджетно-податкової політики.....	162
Висновки до розділу 3	172
Список використаних джерел до розділу 3.....	175
ВИСНОВКИ	185
ДОДАТКИ	190

ВСТУП

Актуальність теми. Податкове регулювання є важливою складовою в системі фінансово-бюджетного планування економічного розвитку та має вагомий вплив на систему перерозподілу валового внутрішнього продукту. З урахуванням зовнішнього та внутрішнього економічного середовища податкова політика забезпечує формування дохідної частини бюджету країни. Ефективне податкове регулювання є однією з умов досягнення фінансово-економічної збалансованості, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно територіальних одиниць. Податкове регулювання та планування доходів бюджету повинно бути спрямоване на створення умов для інноваційного розвитку економіки, стимулювання розвитку людського капіталу, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері доходів бюджету та податкової політики можна зазначити праці Дж. Б'юкенена, Дж. Кейнса, А. Лаффера, Р. Макгрейва, А. Парето, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, Г. Таллока, В. Танзі, Дж. Тейлора, Дж. Хікса.

Питанням податкового регулювання, формування доходів бюджету присвячені праці вітчизняних вчених: С. Буковинського, О. Василика, Т.Канєвої, Л.Козарезенко, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В.Макогон, А.Нікітішина, М.Пасічного, Л. Сідельникової, А. Соколовської, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим, необхідним є подальший розвиток системи податкового регулювання, планування доходів бюджету. Важливим є удосконалення податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, розвиток податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин, перспективне прогнозування та планування доходів бюджету. Доцільним є розвиток підходів щодо інституційних засад системи податкового регулювання

як інструменту формування доходів бюджету, основних напрямів підвищення ефективності податкового регулювання в системі планування доходів бюджету.

Зазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету: «Фінансова політика соціально-економічного розвитку країни» (номер державної реєстрації 0121U100344), «Формування доходів бюджету як складова фінансової безпеки держави» (номер державної реєстрації 0122U001434), «Фінансово-бюджетна політика в умовах суспільно-економічних перетворень» (номер державної реєстрації 0124U000331), автором надано відповідні матеріали та пропозиції щодо податкового регулювання як складової планування доходів бюджету.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень податкового регулювання як складової планування доходів бюджету.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- розкрити економічну сутність податкового регулювання як складової формування доходів бюджету;
- удосконалити положення щодо перспективне прогнозування та планування доходів бюджету;
- узагальнити та систематизувати досвід податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою;
- розвинути положення щодо податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин;

- удосконалити підходи щодо податкового регулювання як складової формування доходів бюджету;
- розвинути положення щодо інституційних засади розвитку системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету;
- удосконалити підходи щодо податкового механізму формування доходів бюджету.

Об’єктом дослідження є податкове регулювання як складова планування доходів бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми податкового регулювання як складової планування доходів бюджету.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті сутність податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету. За допомогою статистичного, порівняльного та факторного методів узагальнено досвід податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету в країнах з розвинутою економікою. Методи наукового абстрагування, синтезу застосовано при розробці перспективного прогнозування та планування доходів бюджету.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань розвитку системи податкового регулювання, планування доходів бюджету, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:***вперше:***

- розкрито економічну сутність податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, що полягає у застосуванні ефективних бюджетно-податкових механізмів з врахуванням адаптивної бюджетної архітектури, динаміки податкових надходжень, показників економічного зростання, фінансово-економічних балансів з метою підвищення рівня фіскальної інституційної спроможності, бюджетної резильєнтності, планування та прогнозування дохідної частини бюджету, зміцнення фінансово-бюджетної безпеки, що є особливо важливим в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів;

удосконалено:

– положення щодо податкового регулювання як складової формування доходів бюджету, що ґрунтується на сукупності відповідних фінансово-економічних відносин з врахуванням фіскального впливу на економічне середовище, важливості підвищення рівня резильєнтності державних фінансів;

– підходи щодо перспективного прогнозування та планування доходів бюджету, у тому числі здійснено перспективне планування показника питомої ваги доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2029 років, що є особливо важливим в умовах воєнного стану;

- підходи щодо податкового механізму формування доходів бюджету, що ґрунтується на сукупності фіскальних інструментів з урахуванням фінансово-економічної архітектури та макроекономічної динаміки в умовах необхідності покращення рівня стійкості та збалансованості фінансової системи держави;

дістало подальший розвиток:

– положення щодо податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин, що передбачають підвищення ефективності податкових інструментів, механізмів податкового адміністрування, спрямованих на забезпечення зростання відповідних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів з урахуванням впливу фіскальних регуляторів на економічну динаміку, що сприятиме посиленню спроможності податкової системи в умовах суспільно-економічних перетворень;

– узагальнення та систематизація досвіду податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою, у тому числі розширення бази оподаткування на загальнодержавному та місцевому рівнях, забезпечення фіскально-економічної рівноваги, дієвого податкового адміністрування, покращення взаємодії фіскальних органів і платників податків;

– положення щодо інституційних засади розвитку системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету, що полягають у використанні основних засад інституційної бюджетно-податкової архітектоники, які визначаються сукупністю відповідних оптимальних співвідношень податкових надходжень до валового внутрішнього продукту у певному часовому періоді.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність податкового регулювання як складової планування доходів бюджету, мають практичне значення при формуванні та реалізації бюджетно-податкової політики, спрямованої на забезпечення фінансової спроможності та суспільно-економічного розвитку країни.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань бюджетно-податкової політики держави (довідка від 04.12.2025р. №67-282/1-25).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності податкового регулювання як складової планування доходів бюджету. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2023 р.); «European scientific congress » (Madrid, Spain, 2023 р.); «Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2024 р.), «Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України» (м. Вінниця, 2024 р.); «Future of science: innovations and perspectives» (Stockholm, Sweden, 2024), «Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень» (м. Київ, 2025 р.); «Science and education: synergy of innovation» (Berlin, Germany, 2025), «Innovations of modern science and education» (Vancouver, Canada, 2025).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 11 наукових працях, у тому числі 3 у наукових фахових виданнях, загальним обсягом 4,1 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 202 сторінки. Дисертація містить 7 таблиць, 10 додатків, список використаних джерел включає 235 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету

Доходи бюджету є ваговою складовою системи фінансових відносин. Повнота та своєчасність їх формування визначає спроможність виконання видаткових зобов'язань для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку країни. Циклічність розвитку економіки в умовах посилення процесів глобалізації зумовлює трансформації складу та обсягу дохідної частини бюджету. Перспективне прогнозування та планування доходів бюджету впливає на обґрунтованість показників соціально-економічного розвитку країни. Важливого значення набувають питання запровадження ефективних механізмів, що передбачають системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів, взаємоузгодження інструментів формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. В умовах економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектоніка створює основу для ефективної реалізації податкової і митної політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування довгострокової концепції розвитку фінансово-економічної системи. Задля посилення ступеня взаємоузгодженості податкового регулювання та фінансової стратегії держави доцільним є обґрунтування основних положень координації бюджетно-

податкової та монетарної політики з урахуванням необхідності адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов. Проведення збалансованої фінансової, економічної та соціальної політики країни потребує обґрунтованого податкового регулювання як вагомого інструмента інституційного забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності. Разом з тим, важливим є розкриття економічної сутності податкового регулювання, спрямованого на забезпечення найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітекtonіки. Постає необхідність удосконалення системи формування та реалізації механізмів оподаткування в умовах економічної циклічності, положень щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави як інструменту забезпечення сталого розвитку країни, методологічних засад оцінки ефективності бюджетно-податкової політики. Використання доходів бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку стратегічних галузей. Важливим напрямом регулюючої ролі доходів бюджету є вплив на економічне зростання країни. Формування доходів бюджету має здійснюватись із врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію системи державних фінансів. Вагомим є розробка методологічних підходів до оцінки впливу інституційної трансформації податкового регулювання на доходи бюджету у перспективних періодах. Важливим є розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання як складової забезпечення соціальної та економічної стабільності в країні. Дослідження теоретико-методологічних засад формування податкового регулювання дозволило розкрити його економічну сутність, яка полягає у сукупності економічних відносин пов'язаних із забезпеченням найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітекtonіки з урахуванням економічної динаміки, зміни інституційного

середовища, структурних трансформацій системи державних фінансів, взаємозв'язку з стратегічними економічними пріоритетами розбудови країни, що надасть можливість підвищити дієвість податкового механізму у формуванні доходної частини бюджетів усіх рівнів, забезпечити його результативність як складової фінансово-бюджетної політики країни. Податки є дієвим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку країни, збалансованість їх структури та розміру є необхідною умовою для забезпечення підтримки стійких темпів економічного зростання. Державна політика у сфері податкового регулювання має постійно досліджуватися як вагома складова дієвої системи регулювання економіки. Підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування, залучення інвестицій, створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього підприємництва обумовлюють доцільність інституційних змін у вітчизняній податковій системі, посилення ролі податкової політики в регулюванні соціальних та економічних процесів. Важливими пріоритетами податкової політики має стати формування інституційного середовища, яке б стимулювало економічний розвиток на основі структурно-інноваційних перетворень. Основним завданням податкового регулювання є формування достатнього обсягу податкових надходжень бюджетів усіх рівнів для виконання державою її функцій та зобов'язань. Реалізація відповідних заходів податкового регулювання при виконанні такого завдання потребує врахування впливу податкової політики на динаміку розвитку економіки, її галузей, соціальні сфери, економічну поведінку платників податків, вирішення екологічних проблем, розвиток людського капіталу. Доцільним є активізація використання податкової системи для регулювання процесів створення та розподілу товарів і послуг. Формування сприятливих умов для досягнення та підтримки макроекономічної стабільності потребує розробки науково обґрунтованих підходів до інституційних змін системи податкового регулювання, спрямованих на сприяння економічному зростанню, фінансовій стабільності, повній зайнятості, обмеженню інфляції, зменшенню нерівності в розподілі доходів.

Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливими у процесі розробки і реалізації бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із важливих елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Бюджетні доходи необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. Однак регулятивні можливості доходів бюджету мають певні обмеження. Високий рівень вилучення коштів у підприємств і населення призводить до зменшення підприємницької активності, сукупного попиту, що відповідно впливає на зменшення обсягів виробленої продукції, валового внутрішнього продукту і, як наслідок, потенційних доходів бюджету. Встановлення низького рівня вилучення скорочує бюджетні доходи, що призводить до обмеження можливостей державного регулювання. Тому перед суспільством постає проблема визначення оптимальних меж бюджетного перерозподілу з огляду на певний економічний стан країни [4,8,56,84].

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна. Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного

попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу податкової політики на обсяг сукупного попиту та доходів населення передбачає зниження рівня оподаткування у періоди економічного спаду та підвищення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та доходів населення. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання. Важливо відмітити, що термін «податкове навантаження» в економічній літературі з'являється практично одночасно з першими згадками та дослідженнями податків. Незважаючи на те, що питання оподаткування у XVI-XVII ст. не були виділені в самостійну галузь фінансової науки, у працях класиків політичної економії містяться положення щодо податкового навантаження, впливу податків на економічні процеси та добробут платників. Основоположником теорії оподаткування вважається У.Петті (1623-1687 рр). У його праці «Трактат про податки і збори» досить детально розглядається проблема розподілу податкового навантаження та пропонується пропорційне оподаткування, за якого кожен громадянин повинен сплачувати податки відповідно до рівня свого доходу. Загалом податки негативно впливають на платників, погіршуючи їх добробут, але для зменшення цих ефектів слід справедливо розподіляти податкове навантаження серед населення, зробити прозорою та простою систему адміністрування податків. Одним із перших дослідження питань перекладання податків та визначення податкового навантаження, які розглядаються в межах впливу податків на економіку і добробут громадян здійснив Д. Рікардо, який створив теорію податків, тісно пов'язану з його теорією ренти і заробітної плати. Сутність її полягає в тому, що всі податки в кінцевому результаті сплачуються з доходу підприємця і лише деякі

– з ренти. За переконаннями вченого, податки є однією з причин підняття рівня заробітної плати. Але у підсумку навантаження податків має підприємець, власник виробництва, а працівників, найманих робітників податки майже не стосуються, крім випадків надмірного податкового навантаження, коли зменшується розмір капіталу. Проблеми взаємозв'язку між рівнем податкового навантаження та бюджетними доходами торкнувся Адам Сміт. «При пониженні податкового навантаження держава виграє більше, ніж при запровадженні непосильних податків, на вільні кошти може бути отриманий додатковий дохід, з якого в казну надходять більші обсяги податків; крім того, платники з здійснять ці платежі, що звільнить державу від додаткових витрат на збір податків, пов'язаних із покараннями і штрафами». Важливий крок у дослідженні сутності податкового навантаження зроблено наприкінці ХІХ ст. К. Вікселем, який здійснив обґрунтування основних принципів оподаткування та розподілу податкового навантаження, тобто побудови податкової системи. Основою оподаткування пропонував вважати принцип рівності між платежами державі та отриманими послугами з боку держави. Цю думку вчений пояснював тим, що за умов ринкової економіки індивіди не зацікавлені відкрито виявляти переваги щодо суспільних благ, і лише зустрічні послуги з боку держави можуть компенсувати сплачені податки. Суттєві дослідження податкового навантаження було зроблено у минулому столітті. Зростання уваги до цієї проблеми було зумовлено збільшенням рівня оподаткування після першої Світової війни. У цей час було зроблено спроби визначення категорії «податкове навантаження» та його розрахунку. Основний наголос у питаннях податкового навантаження здійснено на наслідках оподаткування, його важкості та характері впливу на економіку країни. Зазначені положення були розвинуті А.Лаффером у середині минулого століття, який був основоположником теорії економіки пропозиції на основі неокласичної школи. Основна думка даної теорії зводиться до того, що надмірне оподаткування негативно впливає на підприємницьку та інвестиційну діяльність, та, в кінцевому підсумку призводить до зменшення податкових надходжень. Тому представники теорії економіки пропозиції схилилися до думки, що податкове

навантаження необхідно зменшувати, що повинно призвести до економічного зростання. Вченим було досліджено зв'язок між рівнем оподаткування та обсягом податкових надходжень. Основна ідея даних суджень полягає в тому, що чим більше держава прагне максимізувати свою вигоду, тобто збільшує ставку податків, тим більший опір їй діям чинять платники податків. З певного моменту, при збільшенні ставки, спостерігається зменшення податкових надходжень до бюджету держави. Таким чином основним моментом в дослідженні податкового навантаження є визначення основних принципів його розподілу, вагомим з них є принцип справедливості в оподаткуванні. Ця думка зародилася ще у вченнях А.Сміта та є актуальною на даний час. До кінця ХІХ ст. принцип справедливості в оподаткуванні та розподілі податкового навантаження трактувався як принцип всезагальності та рівномірності. Поняття всезагальності в оподаткуванні полягає у виключенні будь-яких привілеїв, необґрунтованих звільнень від сплати податку. Винятком є звільнення від сплати податків деяких незначних обсягів доходу та майна. У випадку, коли навантаження непрямих податків мають малозабезпечені громадяни, то звільнення від сплати прямих податків є необхідним проявом справедливості. Вважається, що саме справедливий та рівномірний розподіл податкового навантаження між сферами економіки, платниками є основою його оптимізації та шляхом до побудови ефективної, конкурентноздатної податкової системи. У соціумі будь-якої країни до податкової системи пред'являється низка загальноприйнятих вимог, зокрема сплата членами суспільства зі схожим рівнем доходів однакових розмірів податків, прогресивна шкала оподаткування. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками. До принципів на яких ґрунтується податкове законодавство країни належать: загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати податки та

збори, платником яких вона є згідно з законодавством; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; фіскальна достатність – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями; соціальна справедливість – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків; економічність оподаткування – установа податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування; нейтральність оподаткування – установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентноздатності платника податків; стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року; рівномірність та зручність сплати – установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками; єдиний підхід до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку. Вирішення проблеми оптимального рівня оподаткування на даний час є одним з пріоритетних завдань бюджетно-податкової політики. Важливим завданням аналізу впливу податків є побудова прогнозної моделі зміни цін, поведінки споживачів та виробників внаслідок оподаткування. Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить

обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогнозних показників дохідної частини бюджету на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності та бюджетної стратегії економічного зростання країни. Питання посилення дієвості механізму формування доходів бюджету набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення інструментів та важелів бюджетно-податкового регулювання, зокрема в частині посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками економічного розвитку країни [8,56,59,84].

Бюджетна політика проводитиметься в напрямі підвищення рівня збалансованості та прозорості бюджету та посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Реалізація цієї мети пов'язана з підвищенням обґрунтованості бюджетних показників, зокрема доходів бюджету. При цьому важливим завданням є удосконалення методології прогнозування надходжень бюджету при складанні проєкту бюджету на основі дослідження їх взаємозв'язку з динамікою макроекономічних показників. Поряд із цим важливе місце у бюджетному процесі щороку посідає розробка проєкту бюджетної декларації на наступний бюджетний період, положення якої надають можливість визначити пріоритетні напрями впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни. Прогнозування дохідної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним чином дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Обґрунтовані підходи до формування бюджетних доходів забезпечуватимуть посилення фінансової стабільності та створення

сприятливих умов для довгострокового економічного зростання. Покращення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за умови удосконалення фінансових інституцій та механізмів. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. У дохідній частині бюджетна політика визначає динаміку зростання доходів, пропорцію між різними їх видами. Податкова політика є важливою частиною бюджетної політики, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками. Формування дохідної частини бюджету є достатньо важливим при розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни. Доходи бюджету складають фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, виступають дієвим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів у розрізі галузей, адміністративно-територіальних одиниць, верств

населення, і тому є однією з вагомих складових системи державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Доходи бюджету доцільно розглядати передусім як чинник, що впливає на сукупне споживання через рівень доходів соціальних груп, видів економічної діяльності та певним чином визначає напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. В умовах трансформації системи державних фінансів доцільним є вдосконалення податкових інституційних механізмів, які відповідають за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Бюджет виступає важливим інструментом державного регулювання економіки країни, дієві механізми та інструменти формування його дохідної частини є необхідною умовою ефективної бюджетної політики. Початковий етап становлення механізмів формування дохідної частини зведеного та державного бюджету характеризувався суперечливістю формальних правил податкового регулювання при реалізації податкових відносин, значним рівнем централізації управлінських рішень та недостатньою якістю податкового планування і адміністрування, накопиченням значної податкової заборгованості перед бюджетом, недостатнім рівнем податкової культури, довіри до державних інститутів, кадрового та матеріально-технічного забезпечення процесів адміністрування податкових надходжень. Економічна сутність податкового регулювання як складова формування доходів бюджету полягає у застосуванні ефективних бюджетно-податкових механізмів з врахуванням адаптивної бюджетної архітекtonіки, динаміки податкових надходжень, показників економічного зростання, фінансово-економічних балансів з метою підвищення рівня фіскальної інституційної спроможності, бюджетної резильєнтності, планування та прогнозування дохідної частини бюджету, зміцнення фінансово-бюджетної безпеки, що є особливо важливим в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів. Доходи бюджету є вагомою складовою системи фінансових відносин, повнота та своєчасність їх формування визначає спроможність виконання видаткових зобов'язань для забезпечення

поступального соціально-економічного розвитку країни. Важливого значення набувають питання запровадження ефективних механізмів, що передбачають системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів, взаємоузгодження інструментів формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. Формування сприятливих умов для досягнення та підтримки макроекономічної стабільності потребує розробки науково обґрунтованих підходів до інституційних змін системи податкового регулювання, спрямованих на сприяння економічному зростанню, зменшенню нерівності в розподілі доходів, фінансовій стабільності [4,8, 59,76].

Фінансове регулювання соціально-економічного розвитку здійснюється із використанням усталених інституційних механізмів, провідне місце серед яких належить фіскальній політиці. Від ефективності застосування її бюджетного та податкового компонентів, що реалізуються у діалектичній єдності, залежать динаміка і пропорції економічного розвитку, рівень добробуту, стратегічна конкурентоспроможність національної економіки в глобалізованому світі. Архітектура фіскальної політики як прямо, так і опосередковано детермінує секторальну й територіальну структуру суспільного виробництва, забезпечує стратегічну резильєнтність публічних фінансів. Потреба у системному вдосконаленні моделі фіскального регулювання обумовлена запитом суспільства щодо формування концепту стійкого розвитку. Фіскальна політика має бути водночас адаптивною та скоординованою з іншими компонентами економічної політики держави: монетарним, інвестиційним, галузевим, тарифним, конкурентним та зовнішньоекономічним. Особливий інтерес в контексті створення передумов стійкого економічного зростання становить податковий компонент, що розкривається через дуалізм регулюючої і фіскальної функції податків. Багатогранне питання ролі податкової політики у системі регулювання соціально-економічного розвитку є класичним для наукового дискурсу. Більшість дослідників погоджуються, що від якості її підготовки і реалізації залежить динаміка макропоказників, а також міра узгодженості інтересів

публічних інституцій та суб'єктів господарювання, що визначає рівень суспільного добробуту та стратегічну конкурентоспроможність макросистеми. Розкриття сутності та ролі податкового компоненту фіскальної політики у системі публічного регулювання соціально-економічного розвитку є актуальним та перспективним для дослідження. Питаннями фіскальної політики займаються вітчизняні та іноземні автори. А. Фатас дослідив вплив механізму податкової політики на суспільний продукт країн Європи у 2008–2014 роках, зокрема в контексті фіскального планування та пострецесійного відновлення, описавши контрверсійні для економічного зростання наслідки фінансового регулювання. Р. К. Крістенсен висвітлив проблематику транспарентності оподаткування в державах-членах ЄС та ОЕСР в контексті забезпечення конкурентоспроможності національних економік. А. Бхандарі разом з колегами розкрив методіку формування оптимального міксу фіскальної та монетарної політики у неокейнсіанській моделі і його потенціал щодо забезпечення стійкості національної економіки. У роботі авторського колективу під керівництвом М. Булікової розкрито особливості підготовки та формування податкової політики, що максимально спряє активізації бізнес-сектору шляхом оптимізації фіскального навантаження. Н. Р. Кочерлакота переосмислює тезу, що стабілізація національної економіки у довгостроковій перспективі залежить переважно від важелів монетарної політики, та емпірично доводить доцільність стратегічного фіскального регулювання сукупності процесів соціально-економічного розвитку. Значний внесок у визначення ролі та місця податкової політики у системі фінансово-економічних відносин зроблено в рамках наукової школи професора І. Я. Чугунова. Сформовано оригінальне тлумачення категорії податкової політики, розкрито її інституційний інструментарій, визначено особливості її застосування із врахуванням фаз макрофінансового циклу та виходячи із пріоритету забезпечення умов для стійкого економічного зростання. Специфіку реалізації фіскальної політики за умов дії режиму воєнного стану висвітлено Л. П. Сідельниковою та

О. М. Посадневою . Основні напрями трансформації фіскальної політики України в умовах фінансово-економічних криз визначено у статті авторського колективу під проводом Л. В. Лисяк . Однак, попри наявність достатньої кількості публікацій з вказаної проблематики, наукова тема фіскальної політики в системі фінансового регулювання соціально-економічного розвитку залишається актуальною і надалі, особливо виходячи з необхідності удосконалення методичного інструментарію підтримки процесів ендогенного економічного зростання. Класичними задачами податкового регулювання є, з одного боку, формування бюджетних доходів в обсязі, достатньому для забезпечення функціонування інституцій публічного управління та органів місцевого самоврядування, а з іншого – сприяння стійкому розвитку національної економіки, враховуючи партикулярні особливості її адміністративно-територіальної організації та секторальну будову. Важливою задачею, що реалізується із використанням інституційного механізму податкового компоненту фіскальної політики, є забезпечення соціальної справедливості та елімінація диспропорцій економічного розвитку. На практиці податкова політика є процесом планування та збору доходів бюджету через постійні джерела податкових надходжень. Її можна трактувати як специфічну діяльність інституцій фіскального регулювання та контролю із визначення та законодавчого регламентування справляння податкових платежів до бюджетів відповідного рівня. Оптимізація параметрів фіскального простору залежить від добору таких засобів податкової політики, що максимально задовольняють цілям стратегічного розвитку національної економіки, підтримуючи ефективний розподіл та перерозподіл суспільного продукту між приватним та публічним секторами. Елементами податкової політики є власне легальне визначення типів податків та зборів, категорій їх платників, об'єктів та ставок оподаткування, специфіки застосування пільг та виключень, графіку та механізмів справляння відповідних платежів до визначених фондів фінансових ресурсів. Зміст податкового компоненту фіскальної політики розкривається через її вплив на макрофінансову динаміку,

враховуючи пріоритети соціальної справедливості та захисту навколишнього природного середовища. Податкова система відображає профіль реалізованої державою фіскальної політики. Останню слід вважати ексклюзивною прерогативою держави з детермінації, регламентації і організації справляння податків та обов'язкових зборів, враховуючи стратегічні пріоритети соціального і економічного розвитку. Збільшуючи чи скорочуючи податкові надходження, модифікуючи ставки та форми оподаткування, звільняючи від нього партикулярні території, галузі, групи платників тощо, уряд може сприяти стійкому зростанню економічної активності, оптимізувати кон'юнктуру ринку, закладати фундамент ендогенного розвитку, реалізувати певну модель соціально-демографічної політики. Добір певного інституційного інструментарію фіскальної політики спряє розвитку продуктивних сил суспільства і оптимізує пропорції виробництва. Власне організація оподаткування впливає на динаміку нагромадження капіталу, інноваційне оновлення промислового потенціалу національного господарства. Існує суспільний запит щодо добору та адаптивного застосування інструментарію фіскальної політики для забезпечення стійкості та резильєнтності національної економіки. Податкове регулювання створює умови для неперервного розвитку, детермінуючи інноваційну спроможність економіки, технологічний устрій, оптимізуючи обсяг й визначаючи тип інвестицій, активізуючи бізнес-сегмент, стимулюючи розвиток людського капіталу. При цьому слід враховувати наявні адміністративні бар'єри, стан й еволюційні перспективи фінансової інфраструктури, особливості профілю та якісний рівень системи публічного адміністрування [4,8, 64,76].

Забезпечення стійкого економічного зростання залежить від неперервної оптимізації структури оподаткування в контексті удосконалення комбінації ставок та баз податків і зборів. Загалом, структура податкової системи сильніше впливає на динаміку економічного зростання, у порівнянні з власне рівнем фіскального навантаження, оскільки останній характеризує обрану модель соціально-економічного розвитку. За надмірного фіскального

навантаження знижується норма заощаджень й інвестування, що спонукає до відтоку бізнес-капіталу, першочергово в тих галузях, де розмір заробітної і податкова система є визначальними. Загалом питому вагу податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті не слід розглядати в якості ультимативного критерію ефективності реалізованої урядом політики розподілу та перерозподілу. Принциповим при цьому є співвідношення рівнів податкового навантаження у розрізі груп платників податків – фізичних і юридичних осіб. Регіональні диспропорції в контексті адміністративно-територіального поділу часто є визначальними для суб'єктів господарської діяльності при прийнятті ними рішень щодо розміщення та інтенсивності бізнесу, міграції капіталу. Ефективна фіскальна політика має характеризуватися оптимальними кількістю і композиційною структурою податкових платежів, обґрунтованістю та когерентністю відповідних регуляторних заходів, враховувати тренди зростання, глобальні цикли, профіль інвестиційної активності господарюючих суб'єктів. Система інститутів публічного адміністрування безпосередньо відповідальна за створення умов для соціально-економічного зростання. Для цього необхідними видаються планомірне спрощення процедур податкового адміністрування, тотальна цифровізація фіскального простору, підвищення якості надання персоналом податкових інституцій консультацій платникам. До пріоритетів сучасного етапу розвитку національної економіки слід віднести забезпечення комплексної розбудови й вдосконалення інституційних механізмів фіскального регулювання в контексті стратегічного планування. Для цього має забезпечуватися координація заходів фіскального регулювання та структурних реформ. Враховуючи примат стійкості й резильєнтності системи публічних фінансів за умов дії режиму воєнного стану, пріоритетизується посилення ефективності управління через тотальну автоматизацію рутинних процедур фіскальних інституцій, гарантування безпеки для користувачів та функціональності ІТ-інфраструктури, розвиток заходів внутрішнього контролю, імплементацію кращих міжнародних

стандартів боротьби з ухиленням від оподаткування, вдосконалення аналітичного інструментарію. В умовах дії режиму воєнного стану доцільно виділити категорію податкової безпеки системи публічних фінансів, що характеризує певну конфігурацію фіскального простору, при якій фінансові запити держави збалансовані із інтересами платників податків у коротко-, середньо та довгостроковій перспективі. Важливою задачею є підтримка достатності обсягу податкових надходжень, що дозволить інституціям публічного управління виконувати власні функції без суттєвих обмежень для сфери бізнесу. Останнє стає можливим при адаптивному регулюванні параметрів розвитку національної економіки через управління рівнем фіскального навантаження та послідовне вдосконалення композиційної структури податкової системи. Для розвинених у довгостроковій перспективі характерним є послідовне чергування періодів збільшення та зниження рівня фіскального навантаження, що частково можна пояснити циклічністю розвитку економіки. Вплив рівню фіскального навантаження на економічну динаміку слід розглядати в розрізі структури оподаткування, особливо щодо співвідношення податків на капітал, працю та споживання. Зростання навантаження, асоційоване з першими двома категоріями, прийнято вважати негативним, тоді як споживче оподаткування здебільшого нейтральне щодо процесів економічного росту. Механізм фіскального регулювання держав із розвинутою економікою переважно є ациклічним, тоді як для трансформаційних національно-економічних систем – проциклічним. Підготовка та реалізація фіскальної політики має виходити з раціонального поєднання гнучкості інструментарію та стійкості нормативно-правової бази, що не допускає збереження нерелевантних фазі макроциклу норм. Податкове регулювання має забезпечувати розв'язання наявних проблем, кореспондуючи з викликами та загрозами економічному зростанню. Стратегія реформування фіскального простору повинна враховувати найкращий досвід оптимізації навантаження в контексті розподілу податків на споживання та доходи. Емпіричний досвід свідчить, що рівень фіскального навантаження є значимим,

проте не ультимативним критерієм для оцінювання профілю певної податкової системи. Відмітимо, що у середньостроковій перспективі слід оптимізувати розподіл загального навантаження через актуалізацію переліку елементів системи оподаткування, що, теоретично, має усунути диспропорції та сприяти модернізації секторальної структури економіки, підвищуючи рівень свідомого справляння податків. Важливо сформувавши методологічні основи фіскальної політики розвитку, у якій власне дизайн інституційного середовища (першочергово – множина свобод платників, а не обмежень щодо їх діяльності) мінімізує результативність схем ухиляння та уникнення оподаткування, підсиливши сукупний регуляторний ефект. Таким чином, забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку із використанням інституційного інструментарію фіскальної політики асоціюється переважно з оптимізацією композиційної структури податкової системи в контексті співвідношення ставок і баз оподаткування. Принциповими також є певні фіскальні пільги та виключення, призначені для активації процесів ендогенного зростання, стимулювання платників до планомірного посилення ефективності індивідуальної господарської діяльності, а також позиціонування нової моделі ставлення до середовища існування. Більше того, вважаємо, що оптимізація структури фіскального простору здатна потенційно акселерувати процеси соціально-економічного зростання, навіть безвідносно загального рівня податкового навантаження [4,8, 50,76].

Сучасна модель оподаткування має характеризуватися достатньою ефективністю та виступати інструментом консолідації суспільства, гарантуючи стійкий соціально-економічний розвиток. Формуючи функціонал фіскального механізму шляхом збільшення або скорочення обсягу відповідних надходжень бюджету, коригуючи ставки та бази оподаткування, а також тарифи, аплікуючи звільнення від оподаткування певних секторів, адміністративно-територіальних одиниць та груп населення, національний уряд здатен впливати на економічну активність, оптимізувати ринкову кон'юнктуру, реалізуючи збалансовану регуляторну політику.

Використання вищезазначених пільг дозволяє регулювати структуру національного виробництва і розвиток продуктивних сил. Власне організація оподаткування чинить вплив на пропорції створення та споживання суспільством продукту, особливості динаміки нагромадження фізичного капіталу й технічного оновлення виробничого потенціалу, рішення суб'єктів господарювання щодо розподілу фінансових ресурсів у координатах споживання, заощадження та інвестування. Зазначимо важливість поділу інструментарію фіскальної політики з огляду його впливу на динаміку процесів економічного зростання. Загалом виділяють групи податків на працю (прикладом яких в Україні є ПДФО, військовий збір, ЄСВ), капітал (вітчизняні податки на прибуток підприємств, нерухоме майно, фінансові транзакції тощо) та споживання (ПДВ, акцизи та мита). Вказані податки надалі можна згрупувати у дві полярні категорії: *distortionary* – фіскальних інструментів, що сповільнюють процеси економічного зростання через обмеження можливостей їх платників приймати стратегічні і тактичні рішення щодо заощадження та інвестування; *non-distortionary* – інструментів реалізації фіскальної політики, що прямо не детермінують рішення платників стосовно параметрів господарської діяльності. Центральною задачею фінансової політики держави стає визначення резервів зростання загальної ефективності, а також оптимізація структури бюджетних надходжень, виходячи з інституційних особливостей та концептуальної моделі економіки. Раціоналізація композиційної структури системи оподаткування має враховувати двоїстий вплив останньої на параметри добробуту суспільства. Зміни загального фіскального навантаження корелюють певним чином із макродинамікою зростання, що дає підстави оцінювати досягнутий рівень економічного розвитку та суспільного добробуту в державі. Таким чином можна виокремити фіскальні інструменти, що не чинять відчутного негативного впливу на параметри економічного розвитку, а отже є: нейтральними; стимулюючими. Це означає, що ріст навантаження цими податками та обов'язковими зборами принаймні не веде до скорочення темпів

приросту реального валового внутрішнього продукту на особу. Вони є інструментами, які слід розглядати апріорі в якості стратегічно важливих при обранні дизайну фіскального простору. Якщо емпіричний аналіз впливу певного податку / збору на зростання демонструє позитивний стохастичний зв'язок між темпами росту податкового навантаження та суспільного виробництва, це може свідчити на користь перспектив використання даного фіскального інструменту регулювання соціально-економічного розвитку в майбутньому. Згідно економічної логіки та поширеної практики основні параметри податкового компоненту фіскальної політики детермінуються урядом згідно запитів щодо формування публічного фінансового ресурсу, достатнього для підтримки громадського порядку, соціальної справедливості та стійкості розвитку. Реальні ж параметри останнього, зокрема особливості фази макрофінансового циклу, дія соціоекономічних шоків тощо змушують владні інституції вживати заходів екстраординарного характеру, подекуди всупереч раціональним очікуванням економічних агентів. Хоча загальна проблематика методичного забезпечення підготовки та здійснення фіскальної політики лежить у класичній площині вивчення фінансової науки, мінливість середовища фінансового регулювання й постійні модифікації системи розподільно-перерозподільних процесів актуалізують її науково-практичну значимість. Стратегія і тактика реалізації фіскальної політики має логічно сприяти розвитку системи публічного управління, обмежуючи інституції останнього з мінімізацією деструктивного впливу на макроекономічну динаміку розвитку, з одного боку, та забезпеченням водночас стабільності, з іншого. Функції органів податкового регулювання мають бути достатніми і, разом з тим, і не пригнічувати динаміку підприємницького сектору. Реалізація структурних реформ публічного управління має здійснюватися обачно та послідовно для уникнення певної суспільної втоми від номінальних трансформацій, що не призводять до реального росту громадського добробуту. Основами методики формування та здійснення фіскальної політики є стабільність, збалансованість та передбачуваність наслідків, що повинно

сприяти узгодженню інтересів платників податків та уряду. Логічне узгодження загальних інтересів суспільства зі збереженням індивідуальної функціональної ефективності платників податків та уникнення критичного розшарування суспільства є наслідками імплементації системи принципів фіскальної політики. Основними такими принципами, на нашу думку, є: фіскальна достатність – оптимізація композиційної структури податків і загальнообов'язкових зборів із врахуванням необхідності динамічного балансу бюджетних видатків та надходжень; соціальна справедливість, реалізована шляхом корекції податків та зборів в контексті платоспроможності їх платників; економічна ефективність, що досягається шляхом своєчасного та максимально повного надходження податкових платежів, що забезпечує розширене суспільне відтворення, досяжність цілей макрофінансової політики, формування передумов підвищення конкурентоспроможності створюваної продукції на внутрішньому й зовнішніх ринках; достатньо висока результативність через відповідність фактичних наслідків фіскального регулювання стратегічній множині визначених цілей й індикаторів соціоекономічного розвитку; стабільність, що проявляється у незмінності підходів до нормативно-правової регламентації й засобів адміністрування відповідних податків та зборів протягом конкретного часового інтервалу; ситуаційна адаптивність із чіткою пріоритетизацією напрямів політики згідно фаз макроциклів та прийнятої стратегії розвитку; глобальна нейтральність, що досягається через детермінацію профілю податків у спосіб, який не змінює рівень конкурентоспроможності платника [176].

У системі принципів реалізації фіскальної політики прослідковується певний дуалізм ефективності та результативності. Взагалі, податки та збори слід детермінувати так, щоб обсяг надходжень від їх справляння до бюджету відчутно перевищував публічні видатки на їх адміністрування. Загальна ефективність фіскальної політики в системі фінансово-економічних відносин виражає питому вагу податкових надходжень бюджетів всіх ієрархічних рівнів

у загальних затратах, понесених урядом для одержання відповідних фінансових ресурсів. Перманентні трансформації системи фінансово-економічних відносин зумовлюють необхідність добору методів для збільшення ефективності податкової компоненти фіскальної політики у створенні передумов для стійкого економічного і соціального розвитку. Механізми, інституційний інструментарій та важелі податкової політики є фундаментальними елементами системи публічного регулювання на певному еволюційному етапі функціонування національної економіки. Податкова політика об'єднує специфічну діяльність інститутів фіскального управління і контролю з детермінації та нормативно-правової регламентації способу справляння загальнообов'язкових платежів до бюджету. Вдосконалення фіскального простору передбачає селекцію засобів податкової політики, придатних для досягнення цілей стійкого розвитку, підтримки ефективного розподілу / перерозподілу створеного продукту між публічним і приватним секторами національної економіки. Архітектура податкової політики детермінує рівень та вектор соціально-економічного розвитку, зокрема у розрізі галузей, адміністративно-територіальних одиниць тощо, й, зрештою, загальну стійкість публічних фінансів. Податкова політика має задовольняти принципам фіскальної достатності, соціальної справедливості, адаптивності, економічної результативності й справедливості, стабільності та нейтральності. Системного вдосконалення вимагають теоретико-методологічні та практичні засади здійснення податкового планування та прогнозування.

1.2. Податкове регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин

Інститути можна представити як результат процесів, які відбувалися у попередніх періодах часу і тому вони відповідають, перш за все, минулому середовищу. Стійка сукупність базових інститутів, що визначають еволюційний розвиток наступних інституційних структур є інституційною матрицею, що реалізує концепцію системи раціональних структурно-функціональних перетворень. У Положенні Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного часу» представлено такі податкові пільги: незастосування відповідальності за податкові порушення під час воєнного стану та відтермінування виконання обов'язків платниками податків, передбачених податковим законодавством; податкові пільги, що стосуються звільнення оподаткування надання допомоги для забезпечення оборони держави. Зміни у Податковому кодексі України, зокрема, п. 9.1 підрозділу 8, зазначають звільнення фізичних осіб – підприємців – платників єдиного податку першої та другої групи від сплати єдиного податку. Дані зміни у інституційному середовищі формування бюджету значно впливають на формування дохідної частини бюджету. На період воєнного стану важливим є запровадження низки податкових пільг, зокрема в частині звільнення від сплати окремих податків, зниження ставок податків, надання податкових стимулів та податкових канікул. Необхідно адаптовувати, удосконалювати та розвивати інституційний потенціал формування бюджету, створюючи дієві механізми у сфері бюджетних відносин задля підвищення рівня макроекономічної стабільності, забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Податкове регулювання є важливою складовою в системі фінансово-бюджетного планування економічного розвитку та має вагомий вплив на систему перерозподілу валового внутрішнього продукту. З урахуванням зовнішнього та внутрішнього

економічного середовища податкова політика забезпечує формування дохідної частини бюджету країни. Ефективне податкове регулювання є однією з умов досягнення фінансово-економічної збалансованості, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно територіальних одиниць. Податкове регулювання планування доходів бюджету повинно бути спрямоване на створення умов для інноваційного розвитку економіки, стимулювання розвитку людського капіталу, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку. Саме тому під час розвитку податкового регулювання у фінансовій політиці має бути приділена особлива увага до взаємодії політичних, економічних, соціальних та культурних чинників зовнішнього середовища. Також потрібно враховувати, що саме внутрішнє середовище розвитку країни створює масштабні ризики довгострокової дії, які здатні негативно, так і позитивно впливати на ефективність податкової системи, послаблюючи чи розвиваючи її інституційну стійкість. Сучасне податкове регулювання є важливим інструментом у складі економічної системи, фінансовим механізмом регулювання процесу примусової передачі частини фінансових ресурсів платників податків у розпорядження держави з метою виконання останньою важливих соціально-економічних функцій. З огляду на примусовий характер податкових вилучень, побудова механізму податкового регулювання повинна забезпечувати координацію податкової політики з бюджетною, борговою, митною, інвестиційною та грошово-кредитною політикою, взаємопогодження дій їх регулюючих суб'єктів на всіх рівнях державної політики з метою зменшення негативного впливу на платників податків і зборів. Фінансову політику необхідно будувати так, щоб ціна сплачених податків не перевищувала ціни послуг, яких потребують платники податків. Важливо використовувати оптимальну модель перерозподілу фінансових ресурсів платників податків і зборів із метою забезпечення випереджаючого зростання матеріального виробництва й добробуту громадян, поваги їхніх цінностей та підтримки демократичних засад розвитку країни, що в умовах інституціональної багатуокладності сприятиме переходу від старого

інституціонального укладу – соціалістичної моделі господарювання з домінуванням інтересів держави до нового – ринкової моделі господарювання: задоволення інтересів економічних агентів – платників податків і зборів. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави є вагомим інструментом формування дохідної частини бюджету країни, має вплив на економічні та соціальні процеси і дає змогу забезпечувати соціально-економічний розвиток країни. В умовах економічних перетворень важливим є вдосконалення податкових механізмів у рамках державної фінансової політики для забезпечення: економічного розвитку шляхом зміни податкового навантаження, регулюючи, таким чином, сектори економіки, приватні та державні інвестиції, співвідношення між витратами, заощадженнями, доходами; адаптації фінансової політики до циклічних коливань шляхом зниження податків під час спаду і депресії та підвищення у фазі буму, досягаючи, таким чином, макроекономічної стабілізації; повної зайнятості населення через зміну ставок податків, регулюючи ефективний попит на товари і послуги; зменшення нерівності в доходах шляхом оподаткування заможних платників податків більш високими ставками податків за прогресивної системи, запровадження майнових податків, регулюючи майнове розшарування в суспільстві; стабільності цін на товари та послуги шляхом впливу на інфляцію, регулюючи розмір прямого та непрямого оподаткування. Розкриття сучасного податкового регулювання як складової економічної та соціальної політики є надзвичайно важливим завданням, адже сучасний розвиток країни неможливий без забезпечення взаємодії всієї сукупності регулюючих інституцій. Під час аналізу розвитку податкового регулювання необхідно дослідити взаємопов'язані інституційні структури, які безпосередньо чи опосередковано впливають на співвідношення всіх її елементів. Забезпечення розвитку сучасної країни вимагає вирішення не лише економічних, а й соціальних проблем. Розроблення заходів фінансової політики зумовлює необхідність системного регулювання економічних та соціальних процесів, що в сукупності створить умови для розвитку країни на

якісно нових засадах регулювання. Доцільно посилити роль податкового регулювання у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, що сприятиме впорядкованості процесів зміни матеріального базису виробництва, дасть змогу поліпшити транспарентність у відносинах між усіма учасниками податкових відносин[8,56,84.86].

В умовах економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектоніка створює основу для ефективної реалізації податкової політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування перспективної концепції розвитку фінансово-економічної системи. З метою посилення ступеня взаємоузгодженості податкового регулювання та фінансової стратегії держави доцільним є обґрунтування основних положень координації бюджетної та податкової політики з урахуванням необхідності адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов. На даному етапі розвитку фінансових відносин вагомості набуває питання формування доходів бюджету, підвищення ефективності системи податкового планування та прогнозування, подальшого розвитку податкового адміністрування. Актуальним є подальший розвиток підходів до застосування податкових інструментів з урахуванням глобалізаційних процесів, особливостей економічної структури та стану національної економіки. Вагомим завданням є посилення системи податкової безпеки, адаптація податкової бази до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та підвищення здатності податкових органів протидіяти ухиленню від сплати податків. Подальший розвиток системи податкового адміністрування

передбачає удосконалення оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що сприятиме запобіганню накопиченню податкового боргу. Набуває особливого значення адаптивні перетворення податкової системи з урахуванням національних пріоритетів соціально-економічного розвитку та євроінтеграційного курсу, що передбачає подальшу уніфікацію податкового законодавства, розвиток сервісної складової діяльності податкових органів. Необхідним є підвищення обґрунтованості процесу планування доходів державного бюджету, рівень виконання доходів бюджету визначає його збалансованість, відображає запас стійкості бюджетної системи, забезпечує можливість своєчасного, повного виконання фінансових зобов'язань органами державного управління. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів необхідним є впорядкування податкових пільг, орієнтованих на стимулювання інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, трансформація державних фінансів потребує модернізації податкових інституцій. Система податкового регулювання потребує постійного вдосконалення та адаптації до соціально-економічного стану країни. Основним завданням дослідження є розкриття сутності планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання, удосконалення підходів щодо підвищення ефективності системи податкового планування та прогнозування, подальшого розвитку податкового адміністрування, модернізації податкових інституцій, відповідальних за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Податкова політика формує основну частину доходів зведеного бюджету та виступає одним із ключових інструментів впливу на сукупний попит, що згідно з економічною теорією та результатами практичного аналізу є базовим чинником забезпечення сталого економічного розвитку та поєднує фіскальну, регулюючу функції, забезпечуючи органи державного управління та місцевого самоврядування необхідними фінансовими ресурсами для реалізації їхніх повноважень. Система податкового регулювання потребує постійного вдосконалення та адаптації до трансформацій соціально-економічної моделі держави. Актуальним є подальший розвиток підходів до застосування податкових

інструментів з урахуванням глобалізаційних процесів, особливостей економічної структури та стану національної економіки. Ефективність податкової політики значною мірою залежить від потенціалу інституцій, відповідальних за адміністрування податків і зборів. Послідовне та виважене регулювання податкових ставок дозволяє підвищити фіскальну результативність. Важливим є розширення бази оподаткування за рахунок зменшення обсягів тіньової економіки. Податкові пільги повинні бути обґрунтованими, орієнтованими на стимулювання інвестицій та інноваційної діяльності. Підвищення ефективності системи податкового планування та прогнозування на основі науково обґрунтованих принципів дозволить знизити трансакційні витрати та забезпечити стабільне наповнення дохідної частини бюджету. Економічні суб'єкти формують свої очікування з певним часовим лагом, реагуючи на інституційні зміни податкової політики, включно з оновленням механізмів і процедур адміністрування, тому для держави першочерговим завданням є підвищення довіри платників податків до держави. Адаптивні перетворення податкової системи з урахуванням національних пріоритетів соціально-економічного розвитку та євроінтеграційного курсу набуває особливого значення. Це передбачає подальшу уніфікацію податкового законодавства, розвиток сервісної складової діяльності податкових і митних органів, впровадження ефективних практик запобігання ухиленню від оподаткування. Реалізація зазначених напрямів сприятиме зміцненню ролі податків у наповненні бюджетів усіх рівнів, забезпечить необхідний фінансовий ресурс для виконання соціальних та інфраструктурних програм. Формування податкових надходжень має враховувати динаміку економічних, соціально-демографічних показників, інституційні особливості оподаткування та еволюцію механізмів адміністрування. Податки відображають рівень розвитку економіки та одночасно є інструментом її регулювання. Зокрема, податкова політика у сфері оподаткування капіталу виступає механізмом стимулювання інвестицій. Оподаткування прибутку характеризується нерівномірністю надходжень за

регіонами, що пов'язано з територіальними особливостями розміщення виробничих потужностей та структури економіки, при цьому понад шістьдесят відсотків цього податку сплачують великі платники податку. Необхідним є підвищення обґрунтованості процесу планування доходів державного бюджету, рівень виконання доходів бюджету визначає його збалансованість, відображає запас стійкості бюджетної системи, забезпечує можливість своєчасного, повного виконання фінансових зобов'язань органами державного управління. Одним із ключових податків у цій сфері є податок на прибуток підприємств, який має значний регулюючий вплив на розвиток національної економіки та здатний формувати стабільні і достатні бюджетні доходи. Реалізація економічної функції оподаткування створює можливість впливати на темпи економічного розвитку, сприяти збільшенню валового внутрішнього продукту та скороченню потреби в зовнішніх запозиченнях. Поєднання економічної та фіскальної функцій оподаткування дозволяє збільшити фінансові ресурси приватного сектора, бюджетні доходи, підвищити фінансові можливості держави щодо обслуговування державного боргу. Фіскальні органи виконують функції забезпечення стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання за кредитами, наданими з бюджету та під державні чи місцеві гарантії. Система податкового регулювання забезпечує формування доходів, необхідних для виконання функцій державного управління та місцевого самоврядування, чинить суттєвий вплив на економічну активність, інвестиційний клімат у країні. Розвиток системи податкового адміністрування має базуватися на розширенні обміну інформацією між контролюючими органами та іншими державними установами. Для виявлення незадекларованих доходів доцільним є застосування підходу порівняння доходів і видатків платників. Аналогічно оцінка ризиків може здійснюватися на основі співставлення декларованих доходів із витратами на придбання нерухомості, транспортних засобів. Удосконалення механізмів адміністрування податків і зборів має спиратися на модернізацію структури фіскальних органів, посилення аудиторських та

контрольних функцій, підвищення якості сервісного обслуговування [50,56,83,84].

Формування податкових надходжень з урахуванням соціально-економічної динаміки, інституційних особливостей оподаткування та модернізації механізмів податкового адміністрування дозволить підвищити ефективність податкових стимулів економічного розвитку та збільшити фіскальну результативність податкової системи. Податкова політика формує ключові передумови для підвищення ефективності адміністрування податків, забезпечення фінансової стабільності та створює підґрунтя для економічного зростання. У процесі формування податкових надходжень важливо забезпечити стабільну, збалансовану й прогнозовану податкову політику, яка сприятиме гармонізації інтересів економічних суб'єктів. Особливого значення набуває узгодження фінансових інтересів держави та запобігання надмірній соціально-економічній диференціації населення. Реалізація цих завдань потребує дотримання низки принципів податкової політики: фіскальної, економічної ефективності, соціальної справедливості, встановлення податків відповідно до реальної платоспроможності платників, стабільності, адаптивності та нейтральності. Слід зазначити, що достатньо високий рівень оподаткування може негативно впливати на розвиток виробництва, стримувати підприємницьку діяльність, знижувати фінансові можливості бізнесу, посилювати тінізацію економіки. Удосконалення системи формування доходів бюджету, оптимізації структури податкових надходжень є важливим завданням державної фінансової політики. Необхідно виробити підхід, який би поєднував універсальність податкових інструментів з можливістю їх адаптації до фінансово-економічного середовища. Оскільки суспільство чутливо реагує на зміни податкового навантаження, державна політика у сфері доходів має будуватися на засадах обґрунтованості, прогнозованості, прозорості. Бюджетні доходи забезпечують виконання державою соціально-економічних функцій і формуються в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту, податкові надходження як

ключова складова доходної частини бюджету є важливим елементом бюджетних і соціально-економічних відносин. Податкове адміністрування являє собою складну багаторівневу систему справляння податкових платежів. Для зниження фінансово-економічних ризиків і ймовірності податкових правопорушень необхідним є удосконалення інструментарію податкового адміністрування. Держава має забезпечити адаптацію податкового механізму до економічних трансформацій. Інтеграція автоматизованих інформаційних систем у роботу фіскальних органів надасть можливість накопичувати, аналізувати дані перевірок, створювати ефективні моделі визначення податкових ризиків, зменшувати можливості для ухилення від сплати податків. Важливо удосконалити комунікацію між платниками та контролюючими органами, налагодити інституційні механізми їх взаємодії. Актуальним є також розвиток інституту податкового моніторингу, що сприятиме скороченню витрат на адміністрування. Рівень виконання планових показників державного бюджету за податковими надходженнями відображає ефективність роботи державних органів у сфері управління доходами. З метою удосконалення та покращення ефектів від застосування податкового регулювання необхідно використовувати архітектоніку, як науку та метод дослідження зв'язків між усіма його елементами, що розкриває загальні принципи побудови цілісних систем. Розвиток інституційної архітектоніки податкового регулювання, яка є складовою інституційної архітектоніки соціально-економічної системи країни, дозволяє забезпечити структурування та рівновагу, віднайти «золоту середину» при його побудові, перетворити його на вагомий інструмент забезпечення соціального і економічного прогресу країни. Важливою характерною ознакою інституційної архітектоніки податкового регулювання є гармонійність, яка забезпечується злагодженістю та погодженістю функціонування і розвитку її складових елементів з правилами, нормами, законами, приписами, процедурами, повноваженнями, вимогами, стандартами, нормативами, регламентами, засадами, функціями, зв'язками, спеціалізованими інституціями та іншими установами. Адаптивність

визначає систему податкового регулювання, як адаптивний механізм, який має автоматично пристосовуватися та змінювати своє функціонування у системі державного регулювання, відповідно до суспільних інтересів та прагнень, стратегічних пріоритетів та завдань, існуючих і постійно виникаючих викликів та суперечностей, зміни фінансово-економічної ситуації, фаз економічного циклу, геополітичного положення та вектору геополітичного розвитку країни. Доцільним є посилення впливу податкової політики на економічний розвиток, забезпечення адаптивності та когерентності податкового регулювання економічних процесів в умовах глобалізації економічного розвитку. В умовах економічних перетворень необхідно насамперед посилити рівень взаємозв'язку між рівнем податкового навантаження на макроекономічному рівні та темпами економічного зростання. Цілісність системи податкового регулювання повинна забезпечуватися внутрішньою єдністю та взаємопов'язаністю таких його складових елементів як планування, прогнозування, аналіз, облік, контроль, управління, координація, обмін інформацією, регулювання, адміністрування, фінансування, інформування, взаємодія тощо. Така цілісність дозволить забезпечити стійку роботу системи податкового регулювання та можливість використання у разі тимчасової втрати ефективності певного елемента, подібного. Вилучення ж певного елемента із системи матиме наслідком порушення її інституційної рівноваги. Вся сукупність елементів має підпорядковуватися загальній тактиці та стратегії регулювання, загальним правилам її розвитку. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання дозволить усувати такі порушення, за рахунок зміни, перетворення, перебудови, розвитку, оптимізації, удосконалення, модернізації, реформування складових елементів податкового простору, збалансовувати соціально-економічний розвиток країни. Вагомий вплив на інституційні співвідношення в системі податкової та бюджетної політики, навіть в короткостроковій перспективі, має розмір мінімальної заробітної плати. Соціальна політика регулювання її розміру впливає на елементи та механізми податкового регулювання, співвідношення

інституційних показників системи загально-державного та місцевого, прямого та непрямого оподаткування тощо. Визначено вплив зміни такої соціальної гарантії як мінімальна заробітна плата на елементи та механізми податкового регулювання, прямі та зворотні зв'язки такого впливу з податковими надходженнями бюджету. Прямий зв'язок ідентифікується тоді, коли зростання мініимальної заробітної плати призводить до зростання податкових надходжень бюджету від того чи іншого податку, в механізм розрахунку якого вбудований даний інституційний показник державної соціальної політики. Важливою передумовою достатньо високих і стійких темпів соціально-економічного розвитку країни є його стабільне фінансове забезпечення, яке має досягатися шляхом чіткої координації податкової та бюджетної політики, що сприятиме перетворенню і утвердженні у суспільній свідомості ролі Державної податкової служби України як важливої інституції розвитку країни. Забезпечення інституційної координації податкової та бюджетної політики дозволяє запобігти непередбачуваним фіскальним розривам, забезпечувати оптимальне співвідношення дохідних та видаткових бюджетних елементів у коротко, середньо та довгостроковій перспективі, цілісність політики економічного регулювання. Зазначеного можливо досягти за умови розвитку податково-бюджетного планування і прогнозування, виконання дохідної та видаткової частини бюджету як цілісного механізму, частини якого знаходяться у взаємній злагодженості. Важливим є забезпечення координації податкових дохідних інституційних показників і бюджетних видаткових у часовому просторі. Інститут податкового регулювання повинен бути вагомим інструментом підтримки макроекономічної стабільності. Для підвищення ефективності та дієвості податкової політики, важливим завданням є здійснення дієвого реагування на зміни макроекономічної ситуації, врахування впливу економічної циклічності. Розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни має відбуватися на засадах підвищення її адаптивності та когерентності до сучасних викликів розвитку країни [8,50,56,84].

Важливим є посилення функціональної ефективності податкової системи, що передбачає пошук суспільного консенсусу щодо рівня та структури оподаткування, забезпечення повного виконання платниками податків їх зобов'язань, підвищення якості механізму податкового адміністрування. Формування та реалізація стабільної, виваженої та прогнозованої податкової політики країни сприятиме збалансуванню інтересів учасників податкових відносин на основі збереження відповідного рівня економічної ефективності. Глобалізація та активізація інтеграційних процесів обумовлюють уніфікацію оподаткування, посилення ролі наднаціонального податкового регулювання. З огляду на зазначене доцільним є схвалення податкової стратегії, яка враховуватиме потребу гармонізації податкового законодавства із Європейським Союзом та інституційні особливості вітчизняної моделі економіки. Показник питомої ваги валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через доходну частину бюджету залежить від обсягу та ступеню пріоритетності завдань суспільного розвитку, величини державного сектору економіки, функціональної спроможності фінансових інститутів. Формування дохідної частини державного бюджету є достатньо важливим при розробці і реалізації бюджетної політики країни. У процесі прогнозування та планування податкових надходжень слід враховувати фіскальну значимість податків та здійснювати оцінку перспективних напрямів підвищення дієвості оподаткування в наступних бюджетних періодах. Податок на додану вартість забезпечує половину обсягу податкових надходжень. Факторами, які здійснюють вплив на його динаміку є якісний рівень адміністрування, стан розвитку галузей економіки та наукоємних виробництв із високою часткою доданою вартості, інвестиційна активність та зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання. Ефективна ставка оподаткування є одним із основних показників, що відображають дієвість регуляторного механізму податкової політики. Для податку на додану вартість даний показник визначається як співвідношення надходжень до бюджету від податку із вироблених на території країни товарів та створеної валової доданої

вартості. Реалізація заходів щодо послідовного певного зростання рівня акцизного оподаткування сприятиме мінімізації ризиків збільшення частки тіньової складової ринків підакцизних товарів. Вагомого значення набуває питання запровадження єдиного підходу до визначення податкової бази та встановлення податкових ставок на товари однієї акцизної категорії. Посилену увагу варто приділити підвищенню якісного рівня адміністрування митних платежів, важливим є розбудова інституційних засад взаємодії державної фіскальної служби з платниками податків. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. При складанні прогнозу надходжень податку на прибуток слід враховувати перспективи розвитку галузей економіки, що посилить рівень його обґрунтованості. Подальшого вдосконалення потребує механізм податкового регулювання трансфертного ціноутворення із застосуванням міжнародних стандартів контролю договірних цін між пов'язаними особами. Важливим є реалізація системних дій щодо ідентифікації та протидії податковим правопорушенням, застосування дієвих інструментів податкового контролю. Система податкового регулювання забезпечує формування податкових надходжень для виконання державними та місцевими владними інституціями відповідних функціональних повноважень та завдань, здійснює суттєвий вплив на інвестиційне середовище в країні, економічну активність. Адміністрування податків має удосконалюватись в напрямку створення необхідних можливостей для покращення обслуговування платників податків, тобто на засадах простоти, мінімізації часових затрат на справляння податків. Для підвищення дієвості та результативності впливу податкової політики на економічний розвиток доцільно розвивати важелі податкового стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності. Доцільним є забезпечення принципу інституційної стабільності податкового простору, що є важливою умовою перспективного планування діяльності інвесторів. Інститут податкового регулювання повинен бути вагомим інструментом підтримки

макроекономічної стабільності. Для підвищення ефективності та дієвості податкової політики, важливим завданням є здійснення дієвого реагування на зміни макроекономічної ситуації, врахування впливу економічної циклічності. Доцільним є забезпечення відповідних інституційно-динамічних співвідношень між обсягами реального валового внутрішнього продукту та податковими надходженнями до бюджетів усіх рівнів. Важливим є у певній мірі адаптування податкового регулювання до стадій економічного циклу, використання інструментів фіскального стимулювання та компенсаторних заходів податкової політики відповідно до тенденцій соціально-економічного розвитку країни. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання має створювати належні умови для домінуючих факторів (трудових та природних ресурсів, засобів виробництва) та ресурсів (інтелектуальних, економічних, соціальних, культурних та людського капіталу) економічного та соціального розвитку країни. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання на засадах адаптивності та когерентності дозволить забезпечити рівновагу в просторі податкового регулювання, тим самим сприяючи розвитку економічної кон'юнктури, створювати умови, які забезпечують розвиток економічних та соціальних процесів на засадах сталого розвитку, сприятливий податковий та бізнес клімат в країні, окремих регіонах, галузях економіки та соціальних сферах, на окремих ринках товарів у певний період. Політика податкового регулювання повинна створювати найбільш сприятливі інституційні умови для ведення бізнесу в країні та інституційний податковий і митний простір, який сприяє залученню прямих іноземних інвестицій в економіку України. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціально-демографічних показників, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надасть можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фіскальну значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи, враховуючи здійснення державної економічної політики,

взаємовідносини між платниками податків і фіскальними органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фіскальної рівноваги. Ефективність фіскальної функції податків поєднує критерії рівня податкового навантаження, динаміки якості механізму адміністрування податків, ступеню ухилення від оподаткування, довіри платників до фіскальних органів. Доцільним є посилення обґрунтованості процесу формування податкових надходжень бюджету, необхідним є забезпечення його динамічності та адаптивності до змін суспільного розвитку. Податковий механізм формування доходів бюджету повинен забезпечувати належний рівень фінансово-бюджетної та соціально-економічної безпеки країни. Сучасний динамічний розвиток країни вимагає виваженого застосування важелів податкової політики, як вагомої складової загального механізму державного регулювання на макроекономічному і територіальному рівнях. Реалізація податкової політики через цілеспрямовану зміну податкових механізмів, кількості податків та їх платників, розмірів і видів податкових ставок, податкових пільг, об'єктів та бази оподаткування, порядку обчислення, податкових періодів, строків та порядку подання звітності та сплати податків має забезпечувати регулювання макроекономічного розвитку, соціальних процесів в країні, доходів бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи, галузевих пропорцій, інвестиційної активності, економічної поведінки підприємств та домогосподарств [4,50,56,85].

Важливим є забезпечення розвитку сфери податкової безпеки держави на основі адаптації бази оподаткування відповідно до змін екзогенного та ендегенного середовища, посилення функціональної спроможності податкових органів протидіяти ухиленню від оподаткування. Для подальшого розвитку системи адміністрування податків і зборів доцільно удосконалювати механізми виявлення, оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що дозволить забезпечити упередження виникнення податкового боргу. Вагомим завданням є упорядкування податкових пільг в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, які сприятимуть становленню інвестиційно-інноваційної моделі

економіки, розширення сервісних функцій при здійсненні податкового адміністрування. В умовах трансформації системи державних фінансів доцільним є вдосконалення податкових інституційних механізмів, які відповідають за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Сучасне оподаткування, будучи невід'ємним атрибутом державності, має забезпечувати державу фінансовими ресурсами, здійснювати корекцію ринкових спотворень. Враховуючи часткову втрату ефективності грошово-кредитних важелів, окремо варто виділити його зростаючу останнім часом роль, як інструменту макро- та мікроекономічної стабілізації. Саме високорозвинені країни помітно еволюціонували від традиційного використання податків, лише як фіскальних інструментів, до нового його призначення – впливу на економічне зростання, монетарну стабільність, повну зайнятість, регулювання інфляції, економічну поведінку платників податків. Оподаткування дозволяє регулювати розміри валового внутрішнього продукту, обсяги виробництва, інфляцію, сукупне споживання, заощадження та пропозицію, розвиток підприємницької діяльності. Важливим завданням є подальше спрощення правил оподаткування, забезпечення прозорості в даному процесі, збільшення інвестиційної активності, зменшення тіньової економіки та стимулювання виробничої модернізації економіки, збільшення зайнятості населення і розвиток бізнесу. Досягнення економічної цілі податкового регулювання повинно передбачати реалізацію наступних завдань: зменшення часу і витрат на адміністрування податків і зборів контролюючими органами і бізнесом, встановлення якомога нижчих податкових ставок податків для їх платників із врахуванням бюджетних інтересів. Регулювання економічного розвитку податковим інструментарієм доцільно здійснювати за рахунок коригування напрямів вкладення приватних інвестицій, відповідно до стратегії розвитку країни через зміну податкових ставок, надання податкових пільг, податкового стимулювання розширення виробництва та збільшення робочих місць, створення умов для підвищення норми заощадження і накопичення приватного капіталу з метою їх подальшого запозичення урядом і збільшення інвестування

отриманих ресурсів в економічний розвиток. Регулювання належить до однієї із найдавніших функцій держави і сьогодні воно як ніколи глибоко проникло в економічні та соціальні процеси у суспільстві. Історично склалося так, що регулювання акцентувало увагу на економічній складовій суспільних відносин, але нові проблеми суспільного розвитку соціального характеру наповнили його соціальним змістом. Сучасні тенденції оподаткування в багатьох країнах світу засвідчують широке врахування соціальних інтересів. Соціальні цілі податкового регулювання є важливими та знаходять свій прояв у перерозподілі доходів і багатства через прогресивне оподаткування, встановлення податків на багатство і спадщину, збільшенні рівня освіти в країні, покращенні здоров'я нації, підвищенні забезпеченості житлом, шляхом регулювання розміру податкового кредиту, підвищенні доходів соціально-незахищених верств населення, надаючи їм право використовувати податкові соціальні знижки. Соціальна функція податкового регулювання має забезпечувати недопущення або мінімізацію небажаних соціальних дій, таких як куріння, вживання алкоголю, забруднення навколишнього природного середовища. Зазначене може досягатися шляхом зміни акцизних податків на тютюн та алкогольні напої, екологічних податків. При формуванні та реалізації стратегічної, середньо- та короткострокової мети податкового регулювання необхідно враховувати фінансову природу оподаткування, функції податків, а також домінування тієї чи іншої потреби в суспільстві. Основною метою податкового регулювання є забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни. Фіскальна збалансованість виступає вагомим принципом макроекономічної стабілізації. Розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання має створювати належні умови для домінантних факторів (трудових та природних ресурсів, засобів виробництва) та ресурсів (інтелектуальних, економічних, соціальних, культурних та людського капіталу) економічного та соціального розвитку країни. Розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання на засадах адаптивності та когерентності дозволить забезпечити рівновагу в просторі податкового

регулювання, тим самим сприяючи розвитку економічної кон'юнктури, створювати умови, які забезпечують розвиток економічних та соціальних процесів на засадах сталого розвитку, сприятливий податковий та бізнес клімат в країні, окремих регіонах, галузях економіки та соціальних сферах, на окремих ринках товарів у певний період. Політика податкового регулювання повинна створювати найбільш сприятливі інституційні умови для ведення бізнесу в країні та інституційний податковий і митний простір, який сприяє залученню прямих іноземних інвестицій в економіку України. Інституційна архітектура податкового регулювання має бути адаптивною із основними напрямками економічної політики, що визначаються державою: політикою інституційних перетворень, забезпечуючи податкову основу для формування раціональної економічної системи; антициклічною, регулюючи темпи економічного зростання, упереджуючи економічне падіння та виникнення криз; структурно-галузевою, сприяючи прогресивним змінам у структурі народного господарства та удосконаленню міжгалузевих і внутрішньогалузевих пропорцій, стимулюючи розвиток галузей на основі науково-технічного прогресу, підтримуючи конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках та зростання рівня життя громадян; бюджетною, забезпечуючи оптимальне формування податкових надходжень, які є основою державних фінансових ресурсів, загальнодержавні і місцеві інтереси, регулювання державного боргу; інвестиційною, створюючи суб'єктам господарювання необхідні умови для залучення фінансових ресурсів та розширеного відтворення основних засобів виробництва; амортизаційною, забезпечуючи суб'єктам господарювання сприятливі фінансові умови для відтворення основних виробничих і невиробничих фондів на інноваційній техніко-технологічній основі; антимонопольно-конкурентною, створюючи сприятливе конкурентне середовище для діяльності бізнесу; грошово-кредитною, регулюючи обсяг грошової маси; ціною, регулюючи розмір податків і зборів, які включаються до складу витрат на виробництво товарів (робіт і послуг) та перекладаються на покупців

товарів за допомогою включення в ціну; валютною, підтримуючи курс національної валюти щодо іноземних валют, стимулюючи зростання державних валютних резервів; зовнішньоекономічною, регулюючи відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання при здійсненні експортно-імпортних операціях, захищаючи національний ринок і вітчизняного товаровиробника; регуляторною, удосконалюючи податкове правове регулювання господарських відносин, створюючи умови для ефективних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та платниками податків, забезпечуючи мінімальне втручання у їх фінансово-господарську діяльність. Є доцільним використовувати системно-синергетичний підхід до розвитку інституційної архітекtonіки податкового регулювання, який базується на багатосторонній спільній взаємодії норм, правил, законів, органів влади, регулюючих установ в інституційному просторі країни. Розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання – це не тільки підвищення інституційної спроможності уряду отримувати від платників податків належні суми податкових надходжень. Фіскальна служба має бути залучена до інформування платників податків про напрями використання податкових надходжень, сприятиме підвищенню податкової культури в країні [4,50,56,83].

Таким чином, розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання має забезпечувати як належні податкові надходження до бюджетів усіх рівнів, так і позитивний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства усіх інституціональних суб'єктів, які прямо чи опосередковано пов'язані з політикою податкового регулювання. Адаптивність у формуванні і розвитку інституційної архітекtonіки податкового регулювання має забезпечувати її адекватність та взаємозв'язки заходів і впливу регуляторної політики стратегічним документам розвитку держави. Збалансованість механізмів адаптивності інституційної архітекtonіки сучасного податкового регулювання, дієвість основних складових, збільшення регулюючого потенціалу, може сприяти соціально-економічному розвитку

країни. Належне планування та прогнозування податкових надходжень, якісне їх адміністрування, баланс інституційних співвідношень між прямими і непрямими, прогресивними, пропорційними і регресивними, місцевими і загальнодержавними податками і зборами, податковим навантаженням на доходи, майно і споживання, спричиняє позитивний вплив на фінансовий простір країни, сукупність фінансово-економічних відносин.

1.3. Податкова політика та планування доходів бюджету в країнах із розвинутою економікою

Формування доходів бюджету та податкова політика розкривається в розрізі моделей фінансово-економічного регулювання: латиноамериканської, американо-японської, європейської та скандинавської соціально орієнтованої. Особливості формування доходів бюджету у системі фінансово-економічного регулювання виявляються у їх складі та структурі, ефективність їх прогнозування визначає рівень результативності здійснення органами державного управління та місцевого самоврядування покладених на них функцій. Податкові надходження є джерелом фінансового забезпечення суспільно необхідних функцій держави, розмір яких залежить від особливостей соціально-економічної системи відповідної країни з урахуванням її еволюційного розвитку. На дієвість бюджетно-податкового механізму суттєво впливає структура доходів бюджету, яка відіграє вагомую роль у досягненні суспільного розвитку. Податкова політика у країнах із розвинутою економікою спрямована на розширення обсягів внутрішнього попиту, стимулювання економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності. Посилення дієвості механізму формування доходів бюджету у зарубіжних країнах набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку системи публічних фінансів. Необхідність забезпечення достатньо високих соціальних стандартів за рахунок бюджетного фінансування за скандинавської та західноєвропейської моделі соціально-економічного розвитку країни визначає

вагоме значення податкового регулювання у перерозподілі валового внутрішнього продукту через бюджетно-податкову систему. Аналіз еластичності податкових надходжень розвинутих країн засвідчує їх різну податкостроможність, яка корелює із рівнем розвитку продуктивних сил, безробіттям та сальдо платіжного балансу. Показником який розкриває ступінь втручання держави в економічні процеси, є співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту. Основними пріоритетами визначено подальше розширення і зміцнення податкової бази, вдосконалення податкового адміністрування, забезпечення умов інноваційного розвитку економіки. Суттєві зміни відбулися у системі податкового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів. Динамічний аналіз структури доходів бюджету, податкових пільг засвідчує соціалізацію бюджетно-податкових систем. Податкове навантаження виявляє високий ступінь кореляції із рівнем публічних соціальних видатків. Формування та здійснення бюджетної політики у сфері доходів має ґрунтуватися на підходах, спрямованих на досягнення фінансової збалансованості та дієвості економічних перетворень. Доходи бюджету формують фінансові можливості держави, що визначають у подальшому потенціал системи фінансово-економічного регулювання. Архітектоніка процесу формування доходів бюджету є основою бюджетно-податкової політики та має розглядатися з двох підходів – системності та процесуальності. Використання доходів бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку стратегічних галузей економіки. Важливим напрямом регулюючої ролі доходів бюджету є вплив на економічне зростання країни. Формування доходів бюджету здійснюється з врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію системи державних фінансів. З початком економічної рецесії у країнах із розвинутою економікою підвищується роль фінансово-економічного регулювання, спостерігається активне використання

бюджетно-податкових інструментів. Динаміка податкових надходжень та доходів бюджету в цілому пов'язана із реалізацією стимулюючої фінансово-економічної політики. У країнах Європейського Союзу з метою зниження рівня дефіциту бюджету здійснюються заходи щодо підвищення дієвості механізму податкового регулювання. В період економічної рецесії дієвим інструментом фінансового регулювання стало використання цільових, податкових пільг, які стали ваговою складовою програми стимулювання економіки. Ефективність фіскальної функції податків поєднує критерії рівня податкового навантаження, динаміки якості механізму адміністрування податків, ступеню ухилення від оподаткування, довіри платників до фіскальних органів. Показниками виміру зазначеної категорії є середні ефективні ставки, які розраховуються шляхом співвідношення податкових надходжень до податкової бази, обчисленої відповідно до системи національних рахунків. Середній показник значення ефективної ставки податків на споживання у європейських країнах збільшився з 19,4 відсотка у 2001–2010 роках до 22,5 відсотків у 2011–2023 роках. Податки є індикатором економічного розвитку країни та одночасно фінансовим інструментом його регулювання. Середня частка податків на працю у валовому внутрішньому продукті в країнах ЄС за період 2011–2023 років становить 19,2 відсотка, збільшилась з 18,8 відсотка у 2011 році до 19,6 відсотка у 2023 році, найбільше податкове навантаження на працю у Швеції - 25,4 відсотка, Данії - 23,5 відсотка. Одним із пріоритетів бюджетної політики у сфері формування доходної частини місцевих бюджетів стало зниження питомої ваги трансфертів у загальній структурі, одночасно з прагненням наростити частку податкових надходжень для створення фінансово дієздатних територіальних громад та підвищення інституційної спроможності місцевого самоврядування. Пріоритетним напрямом фіскальної політики європейських країн є підвищення фіскальної значимості місцевих податків, базу та ставки яких мають право встановлювати місцеві органи влади. Класифікація податкових надходжень до місцевих бюджетів здійснюється за рівнем їх адміністрування: податки, базу та ставки яких мають повноваження встановлювати органи місцевого самоврядування; податки, надходження яких розподіляються до різних рівнів

бюджетної системи; місцеві податки, базу та ставки яких визначають владні інституції центрального рівня. Значна увага приділяється підвищенню фіскальної значимості місцевих податків, базу та ставки яких мають право встановлювати місцеві органи влади з урахуванням інституційно закріплених обмежень. Використовуючи сукупність податків і зборів, кожен з яких, окрім фіскальної функції, здійснює особливий вплив на соціально-економічні відносини, держава може досягати відповідних тактичних та стратегічних цілей. Через наявність низки видів податків створюються можливості податкового регулювання за допомогою певних пільг та знижок, податкових кредитів, регулювання ставок податків, завдяки використанню зазначених податкових інструментів можуть досягатися цілі сталого економічного розвитку країни. Зниження загального податкового навантаження та зміни його структури з метою створення найбільш сприятливих умов для трудової і підприємницької діяльності є одним із пріоритетних векторів розвитку Європейського Союзу. Податки на трудові доходи і прибуток корпорацій та податки на ресурси і споживання здійснюють різноплановий вплив на соціально-економічні процеси в країні, непрямі податки стимулюють раціональне використання ресурсів та задоволення особистих потреб споживача. Накопичений досвід податкового регулювання в розвинених країнах дозволив визначити вплив податків на економічне зростання, найбільше навантаження мають податки на робочу силу, податок на прибуток підприємств, податок на доходи найманих працівників, найменше навантаження мають податки на споживання, нерухомість та екологічні податки. Основним завданням у сфері податкового регулювання розвитку малого підприємництва є розробка дієвого механізму формування доходів місцевих бюджетів, залишаючи при цьому достатньо фінансових ресурсів суб'єктам підприємництва для їх функціонування та розвитку. Важливість податків полягає в тому, що вони є основним джерелом надходжень до державного та місцевих бюджетів, виступаючи важливою складовою бюджетної системи. У країнах Європейського Союзу розвиток малого підприємництва є одним із основних пріоритетів економічної політики та ґрунтуються на рекомендаціях Європейської комісії щодо оподаткування малих та середніх підприємств та

регламентують використання відповідних заходів, які мають прийняти країни для зменшення податкових витрат малого і середнього підприємництва. Прогнозування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою є важливою складовою системи бюджетно-податкового регулювання, що забезпечує формування бюджетних показників шляхом визначення цілей як на наступний бюджетний період так і на середньострокову перспективу з метою підвищення прозорості, ефективності та дієвості бюджетного процесу. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціально-демографічних показників країн з розвинутою економікою, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надає можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фіскальну значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи країни, враховуючи здійснення державної економічної політики, взаємовідносини між платниками податків і фіскальними органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фіскальної рівноваги [4,52,56,102].

Структурні перетворення податкової системи важливо здійснювати з урахуванням досвіду країн з розвинутою економікою. В країнах Європейського Союзу присутній комплексний підхід до функціонування податкової системи, зокрема постійно вдосконалюються механізми оподаткування операцій в цифровій економіці, посилюється дієвість інструментарію протидії ухилення від оподаткування, підвищується транспарентність механізму справляння податків і соціальних внесків, зростає ефективність вирішення транскордонних податкових питань, здійснюється уніфікація заходів податкового регулювання економічного розвитку. Актуальними заходами є підвищення результативності державної фіскальної політики за рахунок виваженого розширення податкової бази, зростання прозорості оподаткування, посилення міжнародної співпраці у сфері справляння податків з діяльності транснаціональних корпорацій, удосконалення правил трансферного ціноутворення. Підвищення якісного рівня взаємодії

податкової та бюджетної політики сприятиме посиленню інституційної спроможності податкової системи. Зарубіжний досвід свідчить, що близько третини часу в процесі адміністрування податків має відводитися контрольним процедурам. Важливо забезпечити дієвість заходів податкового контролю, що здійснюються на етапі до виникнення податкового боргу, підвищення ефективності адміністрування можливе за рахунок посилення контролю за незадекларованими доходами громадян, що сприятиме зростанню ролі податку на доходи фізичних осіб у формуванні бюджетних доходів. Актуальною є потреба в додаткових фінансових інструментах стимулювання суспільного розвитку, податкових механізмів підтримки економічного зростання. Необхідність забезпечення достатньо високих соціальних стандартів, властивих скандинавській та західноєвропейській моделям розвитку, підкреслює важливість податкового регулювання у перерозподілі валового внутрішнього продукту через бюджетно-податкову систему. У середньому частка податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті країн Європейського Союзу за 2011–2023 роки становила 27,24 відсотка. Найвищі показники спостерігалися у Данії – 45,42 відсотка, Швеції – 41,75 відсотка, Фінляндії – 40,92 відсотка. Найнижчі показники спостерігалися у Чеській Республіці – 19,75 відсотка, Румунії – 18,56 відсотка, Словаччині – 17,64 відсотка, Литві – 17,42 відсотка. Водночас необхідне вдосконалення податкової політики для посилення фіскального потенціалу місцевих бюджетів та підвищення спроможності територій, враховуючи нерівномірність економічного розвитку та розміщення податкової бази. Удосконалення системи управління державними фінансами потребує зміцнення інституційної ефективності податкової системи. Процес формування бюджетних надходжень має бути обґрунтованим, динамічним і здатним адаптуватися до суспільно-економічних змін. Податковий механізм повинен забезпечувати належний рівень фінансової, бюджетної та соціально-економічної безпеки держави. Важливим є раціонально застосовувати інструменти податкової політики як складової загального механізму

державного регулювання на макро- і мезорівнях. Зміна податкових механізмів, видів і кількості податків, ставок, пільг, бази оподаткування, порядку обчислення та сплати податків повинна забезпечувати вплив на макроекономічні процеси, соціальну сферу, доходи бюджетів усіх рівнів, галузеву структуру, інвестиційну активність, економічну поведінку підприємств і домогосподарств. Процеси фінансової глобалізації та інтеграції сприяють уніфікації систем акцизного оподаткування і посиленню впливу наднаціонального податкового регулювання. Виникає необхідність формування основних засад розвитку акцизного оподаткування, що забезпечить зростання фіскальних надходжень та зменшить ризики розширення тіньового сектору ринку підакцизних товарів. Передбачуваність і послідовність податкових змін є базовими умовами підвищення фіскального потенціалу податку. Важливо враховувати реакцію споживачів на зростання цін підакцизної продукції, зумовлене підвищенням податкового навантаження. Актуальним є й удосконалення інструментів контролю за обігом підакцизних товарів. Важливим завданням є посилення системи податкової безпеки, зокрема адаптація податкової бази до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та підвищення здатності податкових органів протидіяти ухиленню від сплати податків. Подальший розвиток системи податкового адміністрування передбачає удосконалення оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що сприятиме запобіганню накопиченню податкового боргу. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів необхідним є впорядкування податкових пільг, орієнтованих на стимулювання інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, розширення сервісних функцій податкових органів. Трансформація державних фінансів потребує модернізації податкових інституцій, відповідальних за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Бюджет відіграє ключову роль у державному регулюванні економіки, тому ефективність механізмів формування його дохідної частини є достатньо важливим. Початкові етапи становлення бюджетних та податкових механізмів характеризувалися суперечливістю

податкових правил, достатньо високою централізацією управління, недостатньою якістю планування та адміністрування, накопиченням податкової заборгованості, недостатнім рівнем податкової культури та довіри до державних інституцій. У процесі податкових реформ значна увага в удосконаленні механізмів оподаткування приділяється інформатизації процесів оподаткування, як наслідок у 2014 році 84 країни світу повністю завершили запровадження систем електронного декларування та сплати податкових зобов'язань. Результатом реформ стало зниження середньої загальної ставки оподаткування, зменшення кількості податкових платежів на рік, скорочення витрат часу на виконання вимог податкового законодавства, що дозволило середньостатистичній компанії світу сплачувати податки за середньою загальною ставкою оподаткування 40,8 %, здійснювати 25,6 податкових платежів на рік, витратити при цьому 261 годину на виконання вимог податкового законодавства. Важливо при формуванні стратегії розвитку державних фінансів України враховувати сучасні міжнародні тенденції податкового регулювання. У процесі реформ міжнародних податкових систем значна увага приділяється розробці механізмів протидії розмиванню оподаткованої бази і виведення прибутків із під оподаткування. Актуальність даної політики зумовлена значними податковими втратами за наявності такої проблеми. Щорічні втрати держав від недоотриманих податків від таких дій оцінюються приблизно у сумі до 200 млрд дол. США. Значним досягненням у напрямку досягнення більшої прозорості у оподаткуванні є врегулювання країнами ЄС питання обміну з 2017 року інформацією про податкове регулювання. На даний час країни – члени ЄС недостатньо обмінюються інформацією про податкове регулювання одна з одною, а це не сприяє здоровій податковій конкуренції. Для прикладу, «особливі» умови оподаткування пропонувала Ірландія для американської корпорації Apple, Люксембург – для італійської компанії Fiat, Нідерланди – для американської компанії Starbucks. Багато країн ЄС за такої ситуації не в повній мірі володіють інформацією про транскордонне податкове регулювання в інших країнах, яке

може впливати на їх власну податкову базу, а транснаціональні компанії можуть використовувати відсутність прозорості в даній сфері для того, щоб штучно зменшувати свої податкові внески [4,52,86,102].

Важливим є підвищення якісного рівня інституційної розбудови системи податкового регулювання, із врахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільним та необхідним є боротьба з ухиленням від сплати податків, покращення прозорості і визначеності, посилення міжнародної співпраці по налагодженню звітності, припинення недобросовісних податкових практик, удосконалення правил трансферного ціноутворення, активне державне сприяння інтенсивному розвитку митної сфери, розширення бази оподаткування непрямими податками. Аналіз еластичності податкових надходжень розвинутих країн засвідчує їх диференційованість податкоспроможності, яка корелює із рівнем розвитку продуктивних сил, безробіттям та сальдо платіжного балансу. Основними пріоритетами визначено подальше розширення і зміцнення податкової бази, вдосконалення податкового адміністрування, забезпечення умов інноваційного розвитку економіки. Суттєві зміни відбулися у системі податкового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів. Фінансово-економічна рецесія позначилась загостренням дисбалансів у сфері державних фінансів, які визначають пріоритети бюджетної політики у сфері доходів у середньостроковій перспективі. У числі основних напрямів трансформації податкової системи у розвинутих країнах слід відзначити наступне: для стимулювання економіки і ефективного розподілу фінансових ресурсів зменшення податкових ставок, одночасне скорочення податкових пільг, розширення бази оподаткування; перехід до пропорційного оподаткуванню доходів, зниження рівня прогресивності податкової системи; підвищення ролі непрямих податків в структурі доходів державного бюджету, що дозволило посилити регулюючу функцію податкової системи, збільшити дохідну частину бюджету. Економічне зростання у низки європейських країн у період останнього десятиліття пояснюється у тому числі

особливостями податкової політики, зокрема для стимулювання зростання економіки було знижено ставки прямих податків, одночасно за рахунок скорочення пільг розширено базу оподаткування; були розроблені і введені пільгові ощадні умови, за яких повністю або частково звільнялись від обкладення податками інвестування в економіку. Вагоме значення надавалось податковому стимулюванню капіталовкладень приватними особами, зокрема дрібними інвесторами. Податок на прибуток за короткий термін було знижено в середньому на вісім відсоткових пунктів. Зменшення ставки податку на прибуток корпорацій було компенсовано відміною податкових кредитів, що дозволило стимулювати збільшення норми чистого прибутку та інвестиційної привабливості країни, що позитивним чином впливає на темпи економічного росту [4,56,84,102].

Податковій політиці відводиться важливе місце серед складових державної фінансової політики, яка здійснює вплив на показник ділової активності економічних суб'єктів, а це в свою чергу позначається на темпах економічного зростання. Податкові надходження є джерелом фінансового забезпечення суспільно необхідних функцій держави, розмір яких залежить від особливостей соціально-економічної системи відповідної країни з урахуванням її еволюційного розвитку. Показником який розкриває ступінь втручання держави в економічні процеси, є співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту. Розрахунки показали, що середній показник частки податкових надходжень зведеного бюджету України у валового внутрішньому продукті за період 2011–2024 років становив 23,8 %, відповідний показник у країнах-членів Європейського Союзу - 26,4 %. В період економічної рецесії дієвим інструментом фінансового регулювання стало використання цільових податкових пільг, які стали вагомою складовою програми стимулювання економіки США, Канади, Великобританії, Німеччини, Франції. Податкова політика розвинутих країн значною мірою направлена на розширення податкової бази, що дозволяє підвищити фіскальну ефективність податкової системи та спростити податкове адміністрування. Рівень

податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Прогнозування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою є важливою складовою системи бюджетно-податкового регулювання, що забезпечує формування бюджетних показників шляхом визначення цілей як на наступний бюджетний період так і на середньострокову перспективу з метою підвищення прозорості, ефективності та дієвості бюджетного процесу. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціально-демографічних показників країн з розвинутою економікою, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надає можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фінансову значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи країни, враховуючи здійснення державної економічної політики, взаємовідносини між платниками податків і фінансовими органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фінансової рівноваги.

Висновки до розділу 1

Доходи бюджету є ваговою складовою системи фінансових відносин, повнота та своєчасність їх формування визначає спроможність виконання видаткових зобов'язань для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку країни. Важливого значення набувають питання запровадження ефективних механізмів, що передбачають системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів, взаємоузгодження інструментів формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. Формування сприятливих умов для досягнення та підтримки макроекономічної стабільності потребує розробки науково обґрунтованих підходів до інституційних змін

системи податкового регулювання, спрямованих на сприяння економічному зростанню, зменшенню нерівності в розподілі доходів, фінансовій стабільності.

В умовах економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектура створює основу для ефективної реалізації податкової політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування перспективної концепції розвитку фінансово-економічної системи. З метою посилення ступеня взаємоузгодженості податкового регулювання та фінансової стратегії держави доцільним є обґрунтування основних положень координації бюджетної та податкової політики з урахуванням необхідності адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов. Структурні перетворення податкової системи важливо здійснювати з урахуванням досвіду країн з розвинутою економікою. В країнах Європейського Союзу присутній комплексний підхід до функціонування податкової системи, зокрема постійно вдосконалюються механізми оподаткування операцій в цифровій економіці, посилюється дієвість інструментарію протидії ухилення від оподаткування, підвищується прозорість механізму справляння податків і соціальних внесків, зростає ефективність вирішення транскордонних податкових питань, здійснюється уніфікація заходів податкового регулювання економічного розвитку. Актуальними заходами є підвищення результативності державної фіскальної політики за рахунок виваженого розширення податкової бази, зростання прозорості оподаткування, посилення міжнародної співпраці у сфері справляння податків з діяльності транснаціональних корпорацій, удосконалення правил трансферного ціноутворення. В умовах економічних та соціальних перетворень

актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектоніка створює основу для ефективною реалізації податкової політики. Підвищення якісного рівня взаємодії податкової та бюджетної політики сприятиме посиленню інституційної спроможності податкової системи. Бюджетні доходи необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. Податкова політика розвинутих країн значною мірою направлена на розширення податкової бази, що дозволяє підвищити фіскальну ефективність податкової системи та спростити податкове адміністрування. Рівень податкового навантаження відображає суспільний вибір розміру показника частки валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через державні фінанси, структура податкової бази та ставки податків є інструментами впровадження даного вибору. Прогнозування доходів бюджету у країнах із розвинутою економікою є важливою складовою системи бюджетно-податкового регулювання, що забезпечує формування бюджетних показників шляхом визначення цілей як на наступний бюджетний період так і на середньострокову перспективу з метою підвищення прозорості, ефективності та дієвості бюджетного процесу. Удосконалення системи управління державними фінансами потребує зміцнення інституційної ефективності податкової системи. Процес формування бюджетних надходжень має бути обґрунтованим, динамічним і здатним адаптуватися до суспільно-економічних змін. Податковий механізм повинен забезпечувати

належний рівень фінансової, бюджетної та соціально-економічної безпеки держави. Адаптивність у формуванні і розвитку інституційної архітектури податкового регулювання має забезпечувати її адекватність та взаємозв'язки заходів і впливу регуляторної політики стратегічним документам розвитку держави. Збалансованість механізмів адаптивності інституційної архітектури сучасного податкового регулювання, дієвість основних складових, збільшення регулюючого потенціалу сприятиме соціально-економічному розвитку країни.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [10-20].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: пер. з англ. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 175 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. Документ 2456-VI, поточна редакція від 01.08.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Бюджетний процес США. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28924.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
5. Воротіна Н. В. Особливості правового регулювання бюджетних відносин в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 2. С.31-39

6. Гусаревич Н. В., Адаменко І. П. Особливості формування доходної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. С. 11-15.
7. Дем'янишин, В. Сучасні вектори реформування управління державними фінансами в умовах модернізації фінансового механізму та фінансової системи України. *Світ фінансів*, 2021, № 2(67), С. 51-65. <https://doi.org/10.35774/sf2021.02.051>
8. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І.Я.Чугунов, Т.В.Канєва та ін.; за заг.ред. А.А.Мазаракі. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2018. 376 с.
9. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.
10. Замковий О.С. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. URL: <http://www.economyand.society.in.ua> (0,5 друк. арк.)
11. Замковий О.С. Фіскальна політика у системі фінансово-економічних відносин. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С.261-269. (0,6 друк. арк.)
12. Замковий О.С. Планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 23. С.246-250. (0,4 друк. арк.)
13. Замковий О.С. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави. Фінансова політика як складова економічного розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 59–61. (0,2 друк. арк.)
14. Zamkovyi O.S. Tax policy in the system of budget revenue formation // International scientific and practical conference " European scientific congress", (December 25-27, 2023). Madrid, Spain, 2023. P.576-582. (0,4 друк.арк.)

15. Замковий О.С. Податкові механізми формування доходів бюджету. Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С. 49-51. (0,2 друк.арк.)

16. Замковий О.С. Оптимізація податкового навантаження: баланс між стимулюванням економіки та наповненням бюджету. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.). Вінниця: ВТЕІ ДТЕУ, 2024. Ч.1. С. 301-306. (0,4 друк.арк.)

17. Zamkovyi O.S. Financial mechanism for generating budget revenues // International scientific and practical conference "Future of science: innovations and perspectives ", (December 23-25, 2024). Stockholm, Sweden, 2024. P.484-488. (0,3 друк.арк.)

18. Замковий О.С. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету. Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С. 36-39. (0,3 друк.арк.)

19. Zamkovyi O.S. Fiscal policy of budget revenue formation in conditions of socio-economic transformations // International scientific and practical conference "Science and education: synergy of innovation", (December 22-24, 2025). Berlin, Germany . 2025. P.453-458. (0,4 друк.арк.)

20. Zamkovyi O.S. Tax policy and budget revenue generation in countries with developed economies // International scientific and practical conference "Innovations of modern science and education", (December 25-27, 2025). Vancouver, Canada. 2025. P.525-530. (0,4 друк.арк.)

21. Історія економіки та економічної думки : підруч. за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.

22. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.

23. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>
24. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2000. 384 с.
25. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
26. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 53-59.
27. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
28. Макроекономіка: підручник / В.Д. Базилевич; ред. В. Д. Базилевич. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 743 с.
29. Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави. Київ : КМ Академія, 2004. 175 с.
30. Наповнення державного бюджету в Україні та країнах ЄС: джерела схожі, проте рівень перерозподілу коштів різний. *Інформаційна довідка*. URL: <https://cost.ua/745-napovnennya-derzhavnoho-byudzhetu-v-ukrayini-ta-krayinakh-es/>.
31. Опарін В. М., Волковський Є. І., Волковська Н. І. Фактор безпеки в контексті фінансового забезпечення сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 7–31.
32. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua>
33. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.

34. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2022-%D0%BF#Text>

35. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>

36. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>

37. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX, редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

38. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

39. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> .

40. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - [3415-IX](#). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

41. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

42. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

43. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

44. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

45. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

46. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

47. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>

48. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р. №1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text>

49. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р. № 217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-p#n13>

50. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
51. Радіонов Ю.Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43.
52. Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії: <http://ec.europa.eu/eurostat>
53. Сідельникова Л.П. Сучасні виклики та новітні асиметрії фіскального простору держави. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20. Т. 1. С. 293-305.
54. Сідельникова Л.П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>
55. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора. К.: Основи, 1998. 854 с.
56. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку : монографія. Київ: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
57. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.
58. Чугунов І.Я. Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
59. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.:НІОС, 2003. 488 с.
60. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. *Казна Україна*. 2014. № 6.С. 25–28.
61. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77.

62. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3-10.
63. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13–22.
64. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
65. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 3. С.40–52.
66. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
67. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 6. С.57–65.
68. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
69. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. №4. С. 19-31.
70. Шарль Бланкарт. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / пер. з нім. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
71. Anayi L., Bloom N., Bunn P., Mizen P., Thwaites G., Yotzov I. The impact of the war in Ukraine on economic uncertainty. 16 Apr 2022. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-ukraine-economic-uncertainty>
72. Avellán, L., Galindo Andrade, A. J., Leon-Diaz, J. (2020). The role of institutional quality on the effects of fiscal stimulus (IDB-WP-01113). *IDB Working Paper Series*. pp. 24-37. DOI:10.18235/0002316
73. Ayobami E. Ilori, Juan Paez-Farrell, Christoph Thoenissen. Fiscal policy shocks and international spillovers. *European Economic Review*. Vol. 141, 2022 January. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2021.103969>

74. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., Scabrosetti S. (2018). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International Tax and Public Finance*, 26 (2), 82-316.
75. Budget of the U.S. Government: A new foundation for American Greariness – fiscal year 2018. *Office of Management and Budget*. The official state document. URL: <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/11budget.pdf>
76. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Tallinn, 2018. 348 p
77. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 6. S. 99-109.
78. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
79. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Institutional transformations of the public finance system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2021, № 2 (37). Pp. 325-331.
80. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
81. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54–61.
82. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., Nikitishin, A. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 10 (1), 42-52.
83. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
84. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024.684 p., P. 307–327.
85. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.

86. Chugunov, I., Radionov, Yu., Liubchak, I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/10.31617/1.2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
87. Dagan, T. *International Tax Policy: Between Competition and Cooperation*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 2018. 251 p
88. France's Prime Minister cabinet. The official website. URL: <https://www.gouvernement.fr>
89. French Ministry for the Economy and Finance. The official website. URL: <https://www.economie.gouv.fr>
90. GDP and main components (output, expenditure and income). Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
91. Haan J., Gootjes B. Do fiscal rules need budget transparency to be effective?. *European Journal of Political Economy*. Vol. 75, 2022 Dec., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102210>
92. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.
93. Keynes, Dzh. M. (1935). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. *Polygraphic Company of America*. New York. <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general>
94. Ma, Y., Lv, L. Financial development, financial instability, and fiscal policy volatility: International evidence. *The North American Journal of Economics and Finance*. Vol. 64. 2023. 101873. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2022.101873>
95. Office of Management and budget. White House USA. *Management and Budget Service, official website*. URL: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2011/assets/message>
96. Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. *Library Economics Liberty*. URL: www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html

97. Saad, A. F. Institutional change in the global economy: How trade reform can be detrimental to welfare. *Economic Modelling*, 2021. vol. 95, pp. 97-110.
98. Samuelson, P. Nordhaus, W. Economics 19th Edition, 2010. 1360 c. URL: <https://www.mheducation.com/highered/product/economics-samuelson-nordhaus/M9780073511290.html>
99. Sapała M. Performance budgeting: a means to improve EU spending: in-depth analysis. European Parliament: Directorate General for Parliamentary Research Services. Publications Office, 2019. 36 p. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2861/911581>
100. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, № 2. 2023, P. 220-230.
101. Schumpeter J. History of Economics Analysis. New York, 1954. p. 1186.
102. The official website of European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/commission/index>

РОЗДІЛ 2.

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

2.1. Інституційні засади розвитку системи податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету

Доходи бюджету є базисом для виконання державою покладених на неї функцій та відображають економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями та фізичними особами, що виникають внаслідок стягнення податків та зборів. Доходи бюджету є фінансовою основою функціонування держави, що забезпечує економічну і соціальну стабільність та належний рівень життя населення країни, з урахуванням пріоритетних напрямів подальшого соціально-економічного зростання, передбачених середньостроковими та довгостроковими загальнонаціональними цілями. Доходи державного бюджету в системі макроекономічного регулювання є інструментом, який визначає сукупне споживання через регулювання та вплив на рівень дохідності та економічну активність. Відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України доходи бюджету класифікуються за наступними розділами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти. Економічну сутність доходів бюджету визначає ряд фінансово-бюджетних взаємовідносин у процесі накопичення частини валового внутрішнього продукту в централізованих фондах під впливом заходів державного регулювання. Формування доходів бюджету в системі макроекономічної рівноваги як динамічної та адаптивної системи передбачає відповідні механізми регулювання. У цьому контексті, важливим є удосконалення системи бюджетного контролю задля забезпечення макроекономічної рівноваги та результативної бюджетної політики. Дохідна частина є основою виконання покладених на державу функцій і відображає динаміку економічних відносин в державі. Через систему формування та раціонального розподілу фінансових ресурсів, бюджетна політика визначає

поточний соціально-економічний стан та перспективні напрями суспільних перетворень. Однією з характеристик системи формування бюджету є те, що ефективна та дієва мобілізація коштів державного бюджету може підвищити стабільність країни та забезпечити макроекономічну збалансованість. Механізм формування та виконання дохідної частини бюджету знаходиться в прямій залежності з економічною та військово-політичною ситуацією в країні. Наповнення бюджету та дотримання оптимального співвідношення між власними джерелами доходів та міжнародною фінансовою допомогою є стратегічно важливим для забезпечення фінансової стійкості, макроекономічної рівноваги та виконання функцій, покладених на державний бюджет, в умовах економічних перетворень. Дієві механізми формування доходів бюджету забезпечать підвищення макроекономічної стабільності та визначають сприятливі умови для соціально-економічного розвитку країни. Підвищення результативності процесу формування дохідної частини як інструменту макроекономічного регулювання можливе шляхом удосконалення процедур податкового та митного адміністрування. Від ефективності формування фінансових ресурсів у бюджеті залежить соціальний та економічний стан в країні. У структурі доходів державного бюджету найбільшу питому вагу займають податкові надходження. У 2020 році податкові надходження склали 79,1%, на 2021 рік – 85,4%. У 2022 році спостерігається різке скорочення – 53,1%, що пояснюється зниженням економічної активності, вимушеною міграцією населення та релокацією підприємств. Державний бюджет в переважній більшості формується за рахунок податків та зборів, що демонструє фіскальну направленість бюджету. Зростання частки податкових надходжень у бюджеті демонструє зниження рівня тіньової економіки в країні. Загалом рівень виконання річного показника за загальним фондом державного бюджету становив 123,1 відсотка та з перевиконанням у 280,2 млрд. грн. Для більшості бюджетів європейських країн характерним є середнє значення податкових надходжень, що складає 90% від загального обсягу доходів держави. У 2021 році податкові надходження

склали 85,4%, що є наближеним до європейських норм. Саме у 2021 році відзначається соціально-економічне піднесення в країні, в порівнянні з попереднім періодом. Проте, воєнні дії на території нашої країни вплинули на всі соціальні та економічні процеси, що призвело до зниження податкових надходжень до 53%. Дохідна частина державного бюджету є фіскально-спрямованою та формується за рахунок податкових надходжень. За період 2020-2021 рр. податкові надходження склали 78,9 % – 85,4 % усіх надходжень. У 2022-2023 рр. доходи від податків суттєво скоротилися. У січні-вересні 2024 року даний показник становив 55,3% усіх доходів державного бюджету. Скорочення податкових надходжень суттєво вплинуло на виникнення дисбалансів в бюджеті та зростання дефіциту. Найбільша частина податкових надходжень формується за рахунок внутрішніх податків на товари та послуги, до яких, відносяться: акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів та акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів, ПДВ з вітчизняних товарів, ПДВ з імпортованих товарів. Як альтернативну можливість компенсації скорочення податкових надходжень та формування власних надходжень, у 2022-2023 році було використано неподаткові надходження. У 2023 році неподаткові надходження склали 37,1% усіх надходжень бюджету, до порівняння, у 2021 році даний показник складав лише 18,7%. З метою нарощення неподаткових надходжень слід збільшити доходи від приватизації та упорядкувати управління державними активами. Найбільшим бюджетоутворюючим податком є податок на доходи фізичних осіб. Найменші частки у податкових надходженнях займають рентна плата та ввізне мито. У цьому контексті варто зазначити, що згідно законодавства, податок на доходи фізичних осіб розподіляється між бюджетами у наступних розмірах: 25% податку надходить до державного бюджету, 15%, – до обласного, а 60% – до бюджету громади, в якій працює фізична особа. Такий поділ у 2022-2023 рр. спричинив значний дисбаланс між наповненням місцевих бюджетів та державного бюджету. Важливим є те, що зниження

темтів акумуляції доходів до державного бюджету та зменшення податкових надходжень, що в свою чергу вплинуло на інституційну архітектуру фіскальної політики, можна аргументувати низкою факторів. В умовах воєнного стану значна кількість підприємств (в тому числі і критичної інфраструктури) була змушена повністю або частково припинити свою діяльність. Така ситуація призвела до скорочення податкових надходжень до бюджету та появою безробіття, що в свою чергу, суттєво впливає на недофінансування бюджету податками та зборами [6,30,32,65].

На збільшення податкових надходжень впливає зростання обсягу мінімальних соціальних гарантій, а саме: мінімальної заробітної плати, сума прожиткового мінімуму, розмір мінімальної пенсії. Ще одним фактором, що суттєво вплинув на доходи бюджету є запровадження податкових пільг. Зовнішня міграція населення України негативно вплинула на надходження до бюджету. Зменшення кількості платників податків призвело до скорочення доходів від податку на доходи фізичних осіб та попиту на споживчому ринку. В умовах економічних перетворень суттєвих змін зазнала неподаткова складова наповнення бюджетів. Серед структурних елементів неподаткових надходжень вагому частку займають власні надходження бюджетних установ. Дослідження неподаткових надходжень показало, що існує необхідність у удосконаленні політики їх формування та адміністрування. Як результат, збільшиться сума фінансових ресурсів, отриманих від даного джерела. Важливою складовою формування бюджету у 2022-2023 рр. стала фінансова допомога, отримана від іноземних країн та міжнародних фондів. У перший рік війни державний бюджет включав 26,9 % з міжнародної допомоги. У 2023 році, коли національна економіка поступово почала адаптуватися до умов воєнного часу та нарощувати економічну активність, частка міжнародної допомоги у бюджеті скоротилася до 16,2%. Відповідно до наведених даних, найбільшу кількість надходжень акумульовано до державного бюджету у вересні 2023 року. Найбільшу суму надходжень від міжнародної допомоги

залучено у лютому 2023 році. В середньому частка міжнародної фінансової допомоги у доходах державного бюджету у розрізі місяців 2023 року складає 17%. Серед країн та міжнародних організацій, які впродовж 2022-2023 рр. надавали фінансову допомогу Україні, лідерами є Європейський союз, США та МВФ. Також значну фінансову допомогу отримано від Світового банку та уряду Канади. Проведений аналіз свідчить про те, що зовнішня фінансова допомога займає значну частку у державному бюджеті, знижуючи дефіцит бюджету, проте збільшуючи обсяг зовнішнього боргу. Задля того, аби дохідна частина державного бюджету була більш результативною та дієвою сформовано та прийнята «Національна стратегія доходів до 2030 року». Метою Національної стратегії доходів є реформування податкової системи, яка буде фіскально-нейтральною та відповідатиме стандартам міжнародної інтеграції України. Стратегія направлена на формування шляхів сталого збільшення надходжень фінансових ресурсів до бюджету, збільшення податкових надходжень шляхом усунення існуючих можливостей ухилення від сплати податків, підвищення рівня дотримання законодавства та боротьби з тіньовою економікою. Реформування системи оподаткування, відповідно до Стратегії, націлене на зміну архітектури адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні. Планується перехід від пропорційної моделі оподаткування до прогресивної, яка вважається більш справедливою з точки зору теорії оподаткування. На нашу думку, реалізація прогресивної системи оподаткування матиме позитивні фіскальні наслідки в частині наповнення державного бюджету, що важливо в умовах скорочення залучення зовнішнього фінансування. До початку повномасштабного вторгнення частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без включення офіційних трансфертів) України складала близько 22,3% та 23,3%. У 2022 році відбулося зростання даного показника до 24,4%. Збільшення надходжень місцевих бюджетів до зведеного пояснюється зростанням суми надходжень від податку на доходи фізичних осіб. У середньострокову перспективу прогнозуємо поступове скорочення частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті.

Зарахування військового податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету спричинить скорочення дохідної бази місцевих бюджетів, натомість зростання фінансової спроможності державного бюджету щодо фінансування оборони та безпеки. Таким чином, на динаміку частки місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету значно вплинуло військовий податок на доходи фізичних осіб. У 2022 році воно сприяло зростанню частки місцевих бюджетів, тоді як у 2023 та 2024 роках вилучення цього доходу призвело до суттєвого зниження їх частки. Це підкреслює важливість військового податку на доходи фізичних осіб для забезпечення фінансової стійкості. В умовах трансформації економіки важливими факторами впливу на формування та виконання дохідної частини бюджету та потенціалу економічного зростання на перспективу є демографічні показники. Ключовим чинником, що визначає структуру та динаміку наповнення бюджетів, а також темпи економічного зростання є наявність економічно-активного населення. Впродовж останніх декількох років в Україні спостерігається різке скорочення кількості населення. Така негативна тенденція має своє відображення у скороченні доходів бюджетів та як результат, скороченні валового регіонального продукту. Скорочення кількості населення, спричинене початком повномасштабного вторгнення суттєво вплинуло на динаміку наповнення місцевих бюджетів. Доцільним є розроблення та впровадження ефективного механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів, що буде ґрунтуватися на основі макроекономічних прогнозів із урахуванням очікуваного надходження податку на прибуток підприємств та демографічної ситуації у регіонах. Така динаміка визначає доцільність удосконалення механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, а також фінансового управління, планування та прогнозування на місцевому рівні. У системі бюджетного планування та прогнозування обсягу та динаміки доходів важливим є врахування демографічної складової із зазначення чисельності економічно активного населення, кількості внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб. Врахування демографічної

складової піз час формування є важливим, адже саме цей фактор визначає темпи та обсяги акумуляції до жохів до відповідних бюджетів, а також визначає структуру та динаміку видатків соціального спрямування. Вищезазначене підкреслює необхідність дослідження синергетичного взаємозв'язку між демографічними факторами та темпами соціально-економічного розвитку в частині формування ефективної бюджетної політики [6,30,32,53].

Важливим є формування місцевих бюджетів з урахування поступової адаптації до соціально-економічних змін та забезпечення фінансової стійкості адміністративно-територіальних громад. Необхідним також є те, що центральні органи виконавчої влади враховували потреби територіальних громад під час прийняття рішень про перерозподіл доходів, щоб уникнути фінансових дисбалансів на місцевому рівні та забезпечити сталий розвиток громад та регіонів. Доцільним є використання виваженого підходу до управління податковими надходженнями в умовах економічних перетворень та військово-політичних викликів. В контексті формування місцевих бюджетів важливим є дієва співпраця між центральною і місцевою владою. Виконавчі органи місцевого самоврядування при формуванні бюджетної політики місцевого рівня повинні враховувати соціально-економічну розвиненість та потреби кожного окремого регіону. Необхідно створити механізм формування доходів місцевого самоврядування, який враховуватиме специфіку регіону, його фінансового-бюджетні показники та буде направлений на забезпечення рівномірного розвитку та усунення фінансових дисбалансів адміністративно-територіальних одиниць. Важливим є визначення поняття податкоспроможності місцевих громад. Економічна сутність податкоспроможності місцевих громад визначається як механізм адміністрування та стягнення податків та зборів з юридичних та фізичних осіб для акумуляції та накопичення відповідних відрахувань до бюджетів згідно чинного законодавства. Сутність та значення податкоспроможності місцевих громад варто розглядати у діалектичній

єдності із категорією податкового навантаження. Індекс податкоспроможності територіальних громад визначається задля розподілу фінансових ресурсів через механізм горизонтального вирівнювання задля забезпечення рівномірного соціально-економічного розвитку територій. Індекс податкоспроможності є сталий показником, який визначає фінансову спроможність громади. Розрахунок індексу податкоспроможності здійснюється як надходження податків і платежів до загального фонду бюджету в розрахунку на одного жителя громади порівняно з аналогічним надходженням загалом по області. У цьому контексті важливим є удосконалення механізму розрахунку індексу податкоспроможності з урахування очікуваного надходження податку на прибуток підприємств та демографічної ситуації у регіонах, враховуючи особливості воєнного стану. Доходи державного бюджету є фінансовою базою функціонування держави, що забезпечує економічну і соціальну стабільність та належний рівень життя населення країни. Запровадження воєнного стану зумовило переорієнтування бюджету на забезпечення оборони та безпеки. Відповідно до цього питання наповнення бюджету актуалізуються ще більше, адже фінансові ресурси, акумульовані в бюджеті є основою задля фінансування потреб військово-промислового комплексу. Тому пріоритетним напрямом удосконалення системи наповнення бюджету є створення відповідних умов для економічного розвитку країни. Тому за сучасних умов пріоритетними напрямами є стимулювання підприємств, які продовжують працювати, тим самим наповнюючи відповідні бюджети та підтримуючи економічну активність в країні. Відповідно стабільність та транспарентність наповнення дохідної частини бюджету є головною умовою забезпечення економічну і соціальну рівноваги та належного рівня життя населення країни, з урахуванням пріоритетних напрямів подальшого соціально-економічного зростання, передбачених середньостроковими та довгостроковими загальнонаціональними цілями. Для створення дієвої системи формування доходів бюджету необхідно використовувати фіскальний регуляторний

механізм, зокрема в частині удосконалення системи адміністрування податків та надання податкових стимулів та пільг. При нарощенні фінансового потенціалу бюджетів особливу слід приділити збільшенню ресурсних та екологічних податків. Доцільним є запровадження оптимальної фіскальної політики та посилення бюджетно-податкового контролю. В умовах економічних перетворень та обмеженості державних фінансових ресурсів доцільним є розроблення дієвого механізму податкових пільг, які сприятимуть нарощення економічної активності. Вагомим завданням реалізації інституційної системи податкового регулювання є модернізація органів контролю за додержанням податкового законодавства, підвищення якісного рівня планування та виконання податкових надходжень бюджету країни на основі середньострокової системи бюджетного планування. Удосконалення та трансформація податкової політики є важливим елементом фінансово-бюджетних відносин в умовах економічних перетворень задля забезпечення стійкої динаміки соціально-економічного розвитку та оптимального рівня добробуту населення, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Дохідна частина бюджету є адаптивною системою фінансово-економічного регулювання, спрямованою на досягнення дієвості регулятивних заходів екзогенним та ендогенним змінам соціально-економічного середовища. В частині удосконалення системи формування доходів бюджету важливим є підвищення рівня дієвості та результативності податкового регулювання, удосконалення бюджетного планування і прогнозування. Від оптимальності та дієвості податкового механізму залежить стан економічної активності в країні, темпи економічного зростання та обсяг фінансових ресурсів акумульованих у бюджетах різних рівнів. В умовах економічних перетворень при формуванні дохідної частини бюджету важливим є не лише розгляд та удосконалення механізмів національної фінансово-бюджетної системи, а й врахування впливу зовнішньої фінансової допомоги на динаміку наповнення бюджетів, яка має вагоме значення в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Прогнозування

дохідної складової державного бюджету є адаптивним процесом, що потребує врахування інституційних змін та структурних трансформацій національної економіки. В частині удосконалення системи формування доходів бюджетів місцевого рівня важливим є застосування виважених та дієвих фінансово-бюджетних інструментів регулювання. В умовах обмеженості фінансових ресурсів та скорочення обсягів міжбюджетних трансфертів необхідним є пошук та запровадження нових (альтернативних) джерел наповнення бюджетів, що вплине на зростання фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць. Важливим є удосконалення механізму міжбюджетних відносин із урахуванням нарощення власних доходів у системі наповнення місцевих бюджетів, що сприятиме посиленню фінансово-бюджетної збалансованості. У цьому напрямку необхідним є посилення стимулювання економічної активності та регіонального розвитку за допомогою бюджетних механізмів [30,32,53, 85].

Доцільним є удосконалення інституційного середовища місцевого рівня в системі фінансово-бюджетних відносин, що базуватиметься на засадах адаптивної бюджетної архітектоники. Поступова адаптація та трансформація бюджетної політики, підвищення рівня інституційного середовища сприятимуть удосконаленню бюджетної системи у сфері доходів. Важливим є удосконалення системи середньострокового та довгострокового планування та прогнозування дохідної частини бюджету із урахуванням динамічних демографічних процесів. Національна стратегія доходів України є дорожньою картою розвитку податкової системи, удосконалення процедур податкового адміністрування, яке необхідне для забезпечення потенціалу задоволення фіскальних потреб у середньостроковій перспективі. Також впливає на зменшення нерівності та неефективності в податковій політиці та адмініструванні доходів. Для того, щоб національна стратегія доходів була ефективною та успішною, вона повинна мати широку підтримку та політичну волю. Прийняття Національної стратегії показує наміри Уряду щодо пошуку

шляхів збільшення доходів бюджету на стійкій основі, покращення надходження податків шляхом закриття існуючих можливостей для ухилення від оподаткування, підвищення рівня дотримання законодавства та боротьби з тіньовою економікою. Стабільні податкові надходження необхідні для фінансування першочергових витрат воєнного часу, а також потрібні для задоволення нагальних потреб відновлення, реконструкції та модернізації у період повоєнного відновлення. Стратегія підвищення внутрішніх доходів на середньострокову перспективу є важливим документом з огляду на те, що країна прагне менше покладатися на зовнішні запозичення, оскільки хоче контролювати власний розвиток і стабільність. Крім того, Стратегія має на меті покращити ставлення громадськості та платників податків до повноти сплати податків та митних платежів, їхнє сприйняття податкового та адміністрування. Очікується, що зазначене також сприятиме досягненню фіскальних орієнтирів, середньострокового бюджетного планування, які зосереджені на скороченні державного боргу у відсотках до валового внутрішнього продукту, зменшенні первинного дефіциту бюджету у відсотках до валового внутрішнього продукту та підтримці тенденції до зниження як боргу, так і дефіциту бюджету у відсотках до валового внутрішнього продукту. Ці фіскальні орієнтири сформульовані для досягнення середньострокових фіскальних цілей Уряду. Стратегія також стане одним із керівних інструментів при формуванні бюджету та щодо шляхів розвитку податкової політики та податкової адміністрування. Досягнення мети Стратегії передбачається за такими стратегічними цілями: забезпечення макроекономічної та фінансової стабільності через збереження рівня мобілізації доходів та зменшенні потреби у зовнішньому фінансуванні; забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України в частині податкової політики та адміністрування; зміцнення доброчесності та довіри до контролюючих органів через посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості і ефективності процедур управління; підвищення рівня дотримання

податкового законодавства платниками податків та контролюючими органами; створення та впровадження сучасних цифрових рішень податкового адміністрування. Заходи розвитку податкової політики, податкового адміністрування, ґрунтуються на принципах: Стабільності: збереження поточної бази оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб, забезпечення її цілісності є умовою від якої напряду залежить стабільність доходів України в довгостроковій перспективі. Комбінація заходів щодо забезпечення надходження доходів та диверсифікації їх структури повинна сприяти стабільності, визначеності та достатності надходжень для цілей бюджету. Нейтральності: політика та адміністрування повинні сприяти досягненню рівності та справедливості оподаткування у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платників податків. Податкова політика повинна реагувати на внутрішні та глобальні економічні виклики і конкуренцію, яка породжується тінізацією економіки. Справедливості: політика повинна бути спрямована на мінімізацію регресивності та сприяння горизонтальної та вертикальної справедливості платниками податків. Важливим є досягнення принципу справедливості через використання розподільної ролі податків, враховуючи фіскальну спроможність платників податків. Критичним є недопущення запровадження економічно необґрунтованих пільг та преференцій, які не передбачають забезпечення соціальної справедливості або економічного зростання. Доброчесності: Податкова політика повинна бути спрямована на забезпечення дотримання контролюючими органами принципу доброчесності, посилення антикорупційних заходів та підвищення довіри до податкових органів з боку суспільства. Вагомим пріоритетом є забезпечення конфіденційності та захисту даних в системах контролюючих органів. Інтегрованості: максимальне наближення політики і адміністрування до вимог міжнародних стандартів та забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із членства країни у міжнародних організаціях є запорукою тісної інтеграції України у світову економіку. Ефективності: При розробці податкової політики слід враховувати

спроможність органів влади щодо забезпечення збирання надходжень та адміністрування доходів. Це має досягатися шляхом вдосконаленням управління процесами адміністрування, їх цифровізацією, підвищенням якості використання даних контролюючими органами. Розвитку: Податкова політика та стратегія повинні забезпечувати підтримку відбудови, післявоєнної реконструкції та відновлення економіки України, стимулювання розвитку її виробничого та експортного потенціалу. Податкова політика має передбачати запровадження необхідних інструментів для підтримки інвестицій з урахуванням тих, які використовуються в країнах Європейського Союзу. Антикорупційна діяльність Державної податкової служби дасть змогу: забезпечити виконання принципу нульової толерантності до корупційних проявів; підвищити рівень доброчесності працівників Служби та довіри платників податків до діяльності Служби; підвищити рівень поінформованості платників про антикорупційну діяльність Служби, про можливі способи повідомлення про корупційні прояви, про їх права як викривачів; підвищити рівень знань працівників з питань дотримання працівниками органів антикорупційного законодавства; забезпечити ефективну антикорупційну діяльність уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції; усунути/мінімізувати корупційні ризики в діяльності; забезпечити усвідомлення усіма працівниками принципу невідворотності відповідальності за допущені корупційні правопорушення. Вирішення проблемних питань, що впливають на рівень довіри до податкових органів, та побудови партнерських відносин платників податків та держави сприятиме: підвищенню рівня доброчесності працівників та довіри платників податків до діяльності Служби; підвищенню загального рівня податкової культури платників податків; підвищенню рівня сервісу консультування платників податків податковим органом; збільшенню рівня податкових надходжень, в тому числі за рахунок добровільної сплати; удосконаленню та розширенню податкових сервісів та послуг, що надаються податковим органом [30,32,53,79].

В системі податкового адміністрування є ризики, що призводять до втрати доходів, у разі якщо платники податків не дотримуються основних обов'язків, визначених податковим законодавством: належної реєстрації в податковій системі; своєчасного подання податкової звітності; зазначення повної та достовірної інформації у податковій звітності та своєчасної сплати податкового зобов'язання в установлені терміни. Стратегічна мета управління податковими ризиками є постійне підвищення рівня добровільного дотримання платниками податків вимог податкового законодавства шляхом виявлення та визначення пріоритетності ризиків втрати податкових надходжень і впровадження заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків. Важливим є продовжити розвивати систему управління ризиками дотримання податкового законодавства, яка буде інтегрованою в організаційну структуру та процеси діяльності служби. В межах системи управління ризиками дотримання податкового законодавства будуть вживатися заходи реагування на виявлені податкові ризики, спектр яких варіюватиме від сприяння добровільному дотриманню вимог законодавства платниками податків шляхом їх попередження про податковий ризик та можливість самостійного його усунення до примусового дотримання вимог шляхом спрямування податкового контролю на діяльність платників податків, які систематично порушують законодавство. Такий системний підхід до управління податковими ризиками допомагатиме підвищити рівень прозорості та системності в роботі, забезпечить ефективний розподіл ресурсів, дозволить досягти суттєвої економії часу працівників Служби та платників податків. Запровадження системи управління ризиком дотримання податкового законодавства дасть змогу: допомогти платникам податків уникнути найбільш поширених помилок під час ведення господарської й підприємницької діяльності, заповнення податкової звітності, сплати податків у майбутньому тощо; максимально спростити подання податкової звітності й сплату податків, спільно вирішувати проблеми й усувати перешкоди; мінімізувати ризики недотримання платниками вимог податкового та іншого законодавства, контроль за

дотриманням якого покладено на Службу; запровадити механізм комплаєнсу від державної реєстрації платника податків до системи відслідковування ризиків і кінцевого результату – сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів; забезпечити належне надходження доходів і зборів, контроль за справлянням яких закріплено за Службою, мінімізувати недонадходження доходів і зборів відповідно до ідентифікованих податкових ризиків. Запровадження цифровізації матеріалів фактичних перевірок за допомогою сучасних інформаційних технологій матиме такі позитивні наслідки: зменшить витрати робочого часу на здійснення заходів щодо формування акта фактичної перевірки; дозволить покращити якість та результативність податкового контролю за рахунок автоматизації процесу; зменшить вплив «людського» фактору під час складання акта та формування матеріалів фактичної перевірки; надасть можливість платникам податків ознайомлюватись із результатами фактичних перевірок в більш зручний спосіб. Запровадження єдиної інформаційно-комунікаційної системи в системі управління державними фінансами, побудованої на основі електронних інформаційних ресурсів з одночасним комплексним захистом інформації, дотриманням технологічної незалежності і забезпеченням обміну інформацією в режимі реального часу; підвищення рівня довіри населення до інституцій системи управління державними фінансами у результаті підвищення рівня прозорості і відкритості даних з використанням інформаційних технологій; підвищення якості державних сервісів та адміністративних послуг, налагодження міжвідомчої взаємодії між центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується через Міністра фінансів України, та іншими органами державної влади; реалізація єдиної політики інформаційної безпеки в єдиній інформаційно-комунікаційній системі, що дасть змогу здійснювати автоматизовану обробку інформації, в тому числі з обмеженим доступом, відповідно до нормативно-правових актів у сфері захисту інформації; унеможливлення впливу людського фактора на автоматичну обробку інформації на рівні персоналу, який відповідає за

адміністрування єдиної інформаційно-комунікаційної системи в системі управління державними фінансами. Податок на доходи фізичних осіб та єдиний соціальний внесок завдяки використанню системи податкових пільг та вирахувань є ключовими інструментами політики для досягнення ефективного перерозподілу між фізичними особами та домогосподарствами. Крім того, оподаткування праці та система пенсійного страхування можуть значною мірою впливати на заохочення до праці, а отже, і на пропозицію робочої сили для відновлення та розвитку. Разом із тим, розподіл частки податку на доходи фізичних осіб на користь місцевих громад суттєво впливає на їхні доходи, а соціальний внесок є вагомим для фінансування соціальних та пенсійних виплат, інструментом підтримки платоспроможності частини населення, яка у зв'язку із віком припинила активну трудову діяльність. Розширення застосування податкових стимулів, що базуються на витратах дозволило б краще спрямувати обмежені ресурси бюджету та забезпечити збереження пільг з податку на прибуток підприємств в Україні у світлі нового глобального мінімального податку. Важливим є переглянути режими інвестиційного стимулювання стосовно пільг з податку на прибуток підприємств. Визначити підхід, що базується на витратах шляхом запровадження норм щодо повного вирахування витрат (миттєвої амортизації). Визначити перелік активів, щодо яких можуть застосовуватися правила миттєвої амортизації, зосередившись на тих, які є критично важливими для виробничого сектору (обладнання), але при цьому не обмежуючи застосування цієї податкової пільги лише для цього сектору. Утриматися від запровадження вузько спрямованих та дорогих інвестиційних податкових пільг у короткостроковій перспективі; у середньостроковій перспективі, якщо буде прийнято рішення про запровадження цільових податкових субсидій у сферах, де є чітко визначені позитивні зовнішні фактори (наприклад, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, «зелений» перехід тощо), розглянути можливість використання верхнього ліміту, обмеживши пільгу певним відсотком від загальних податкових зобов'язань платника податків [32,33,53,80].

У зв'язку із наданням Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі основним напрямком податкової політики з податку на додану вартість є узгодження норм податкового законодавства України з нормами європейського законодавства. Здійснення порівняльного аналізу обов'язкових звільнень від податку на додану вартість, передбачених у статтях 196, 197 Податкового кодексу України та статті 132 Директиви 112, а також визначення переліку обов'язкових звільнень від податку на додану вартість не запроваджених в країні. Аналіз операцій, звільнених від податку на додану вартість та визначення пільг, які згідно з цією Директивою можуть оподатковуватися: за зниженою ставкою; за стандартною ставкою; не оподатковуватися. Перегляд системи пільг з податку на додану вартість відповідно до вимог цієї Директиви сприятиме збільшенню надходжень до державного бюджету. Водночас пільги, які були запроваджені на час дії воєнного стану в Україні, можуть бути переглянуті після його скасування. Проте скасування тимчасових пільг не гарантує надходження до бюджету. Після перегляду системи пільг з податку на додану вартість відповідно до вимог цієї Директиви, деякі операції, які звільнені від оподаткування податку на додану вартість, можливо будуть оподатковуватися за зниженими ставками. Подальша гармонізація ставок податку на додану вартість є стратегічним завданням. Директивою 112 обумовлено наявність стандартної ставки податку на додану вартість на рівні не нижче 15 % та дозволено застосовувати дві знижені ставки цього податку не нижче 5 % та, як виняток, ще одну меншу за 5 %. Держави-члени можуть застосовувати знижені ставки до постачання товарів або послуг, віднесених максимум до 24 пунктів у Додатку III Директиви 112. На теперішній час Податковим кодексом України передбачено чотири ставки податку на додану вартість, з них: 20 % – основна ставка; 0 % – застосовується для операцій з експорту товарів та послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів; 14 % і 7 % – ставки, які застосовуються на певні види операцій. Наступні заходи будуть поетапно впроваджуватися до 2027 року, і будуть узгоджуватися із Графіком виконання

зобов'язань щодо вступу до Європейського Союзу: Перегляд податкових пільг, зокрема пільг, які не є обов'язковими в Європейському Союзі. Перегляд знижених ставок податку на додану вартість та визначення операцій, оподаткування яких в Україні за зниженою ставкою податку на додану вартість не відповідає вимогам Директиви 112 або вимагає консультацій з Єврокомісією. Оцінка функціональності діючих систем адміністрування податку на додану вартість та прийняття рішення щодо їх подальшого модернізації з урахуванням вимог регламентів Європейського Союзу щодо адміністрування податку на додану вартість. Акцизи є важливим джерелом бюджетних надходжень в Україні. До воєнного стану вони становили понад 3 % валового внутрішнього продукту або майже 12 % загальних податкових надходжень. Основною метою реформи акцизного оподаткування є приведення його у відповідність до законодавства Європейського Союзу, поточні ставки акцизного податку в Україні є значно нижчими за аналогічні ставки в Європейському Союзі та необхідні мінімальні ставки. Зокрема, ставки акцизів на алкогольні напої, сигарети, моторне паливо та електроенергію, що використовується для опалення, мають бути підвищені до рівня мінімальних ставок Європейського Союзу. Таке заплановане підвищення необхідно здійснювати поетапно та поступово, беручи до уваги наслідки інфляційних процесів, розподільчий вплив підвищення акцизів та взаємозв'язок між підвищенням ставок та адміністративними заходами з дотримання законодавства. На теперішній час оподаткування майна в Україні не повною мірою відображає ринкові умови господарювання, які існують в Україні і відповідно не забезпечує достатнього обсягу надходжень до місцевих бюджетів від цього податку. Так, надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, у 2021 році становили 8,7 % у загальній сумі надходжень місцевих податків і зборів, або 2,2 % у загальній сумі податкових надходжень до місцевих бюджетів. Це пов'язано з тим, що діюча система оподаткування об'єктів нерухомого майна базується на площі об'єктів нерухомості, виходячи з мінімального розміру заробітної плати.

Диференціація розміру податку на нерухоме майно здійснюється за ставками податку, які встановлюються органами місцевого самоврядування. При діючій системі оподаткування при рівних ставках з однакової площі об'єкту нерухомості власники сплачують однакову суму податку, незалежно від місцезнаходження таких об'єктів чи то, елітне майно в центрі міста чи то, яке знаходиться на околицях міста або в селах, що має несправедливий характер і створює нерівні умови оподаткування. Така модель оподаткування не забезпечує принцип справедливості оподаткування, оскільки не враховує всіх факторів, які характеризують об'єкт нерухомості, а саме: його місцезнаходження, рік побудови, технічні характеристики, а отже не відображає реальну ринкову вартість таких об'єктів. Більш справедливою моделлю оподаткування може стати запровадження оподаткування нерухомого майна, виходячи з його оціночної вартості, що дозволить уникнути дискримінаційного підходу в оподаткуванні власників майна та забезпечить реальне податкове навантаження, а також сприятиме збільшенню надходжень податку до місцевих бюджетів. Однак для запровадження нової моделі оподаткування є ряд стримуючих факторів. Так, наразі: не сформований в повному обсязі Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; відсутній інститут оцінки нерухомого майна; відсутній орган, на який покладені функції щодо проведення оцінки об'єктів нерухомості для цілей оподаткування, на теперішній час проведення оцінки вартості об'єктів нерухомості здійснюється приватними оцінювачами за рахунок замовників такої оцінки при здійсненні цивільно-правових відносин; відсутня методика проведення такої оцінки та чіткі нормативи, за якими можна оцінювати стан і реальну, ринкову вартість тієї чи іншої будівлі і яку можна застосовувати для цілей оподаткування. Податкові пільги є одним з елементів податкової політики, застосування яких має як економічну, так і соціальну мету[30,33,53,85].

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» надання податкових пільг віднесено до форм, у яких може

реалізовуватися державна допомога. Отримані галузеві пільги за своїм визначенням або носять соціальний характер і спрямовані на кінцевого споживача послуг, або запроваджувалися для стимулювання економічної діяльності у певній галузі. Проте, згідно з міжнародними дослідженнями пільги не є оптимальним інструментом стимулювання економічної активності. Основні аргументи проти такого стимулювання наступні: стимули є спотвореними, несправедливими і, як правило, надлишковими; вони розширюють можливості для уникнення та ухилення від сплати податків; стимули ускладнюють адміністрування податків; і вони призводять до втрати бюджетних доходів. Податкові пільги, зазвичай не вважаються належною податковою політикою і, як правило, є економічно виправданими лише за наявності зовнішніх факторів. Можна виділити наступні недоліки, характерні для всього обсягу наявних податкових пільг: В Україні відсутня державна політика з надання податкових пільг, яка б визначала принципи та правила їх надання, а також попередню оцінку майбутніх втрат та вигід запропонованого стимулу та оцінку його впливу на доходи бюджету. Учасники законодавчого процесу часто розглядаються податкові преференції як найпростіший інструмент стимулювання, що за відсутності стратегічного підходу до визначення потреб економіки, призводить до того, що пільги застосовуються до видів діяльності, які не є цільовими. Щодо великої кількості пільг на момент їх запровадження не обмежувалися часові рамки, передбачався тривалий період їх застосування (більше 5 років), або, якщо обмеження були встановлені, мало місце відтермінування періоду їх скасування. Відсутність моніторингу впливу наданих податкових стимулів на економічну активність платників податків призводить до того, що пільга перетворюється на джерело прибутку для одержувача, без суспільної користі, але із втратами для бюджету. При запровадженні пільги не оцінюється складність її адміністрування як податковими органами, так і платниками податків; витрати ресурсів на розробку підзаконних нормативно-правових актів, змін до ІТ систем, зокрема створення та ведення реєстрів, роз'яснення нових правил, можуть бути

значними. В контексті євроінтеграційного курсу України збереження окремих податкових стимулів буде суперечити законодавству Європейського Союзу щодо регулювання державної допомоги та Директивам Європейського Союзу в частині оподаткування. З огляду на зазначене вище, необхідно провести інвентаризацію наявних в країні податкових пільг та стимулів, надати оцінку їх ефективності. Результатом такого аналізу має стати рішення про збереження чи скасування пільги. При цьому не всі пільги можуть бути скасовані, оскільки частина з них має соціальну спрямованість, запит суспільства та бізнесу про впровадження таких пільг може збільшуватися, з огляду на потреби, пов'язані із веденням військових дій, лікуванням поранених, енергетичною безпекою. Враховуючи, що потенціал будь-якої преференції обмежений максимальною сумою, яка не сплачується до бюджету у порівнянні із загальними умовами, державна політика з надання податкових пільг має визначити як пріоритет відмову від окремих загальних звільнень на користь адресності допомоги, прямі дотації.

2.2. Податковий механізм формування доходів бюджету

Проведення збалансованої фінансової, економічної та соціальної політики країни потребує обґрунтованого податкового регулювання як вагомому інструмента інституційного забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності. Податкове регулювання спрямоване на забезпечення найбільш оптимальних співвідношень між відповідними складовими податкової архітектури. В умовах воєнного стану відбувається трансформації складу та обсягу дохідної частини бюджету. Для створення дієвої системи формування доходів бюджету необхідно використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині удосконалення системи адміністрування податків. Набуває особливого значення адаптивні перетворення податкової системи з урахуванням національних пріоритетів

соціально-економічного розвитку та євроінтеграційного курсу, що передбачає подальшу уніфікацію податкового законодавства, розвиток сервісної складової діяльності податкових органів. Використання доходів бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища. Вагомим є удосконалення системи формування та реалізації механізмів оподаткування в умовах суспільно-економічних перетворень, положень щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави як інструменту забезпечення сталого розвитку країни, методологічних засад оцінки ефективності бюджетно-податкової політики. Важливим напрямом регулюючої ролі доходів бюджету є вплив на економічне зростання країни. Формування доходів бюджету має здійснюватись із врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію системи державних фінансів. Важливим є розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання як складової забезпечення соціальної та економічної стабільності в країні. Економічна сутність податкового регулювання полягає у сукупності економічних відносин пов'язаних із забезпеченням найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітекtonіки з урахуванням економічної динаміки, зміни інституційного середовища, перетворень системи державних фінансів, взаємозв'язку з суспільно-економічними пріоритетами розбудови країни. Податки є дієвим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку країни, збалансованість їх структури та розміру є необхідною умовою для забезпечення підтримки стійких темпів економічного зростання. Необхідним є підвищення дієвості податкового механізму у формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів, забезпечення його результативність як складової фінансово-бюджетної політики країни. Формування податкових надходжень з урахуванням соціально-економічної динаміки, інституційних

особливостей оподаткування та модернізації механізмів податкового адміністрування дозволить підвищити ефективність податкових стимулів економічного розвитку та збільшити фіскальну результативність податкової системи. Податкова політика формує ключові передумови для підвищення ефективності адміністрування податків, забезпечення фінансової стабільності та створює підґрунтя для економічного зростання. Необхідним є підвищення обґрунтованості процесу планування доходів державного бюджету, рівень виконання дохідної частини бюджету визначає його збалансованість, відображає запас стійкості бюджетної системи, забезпечує можливість своєчасного, повного виконання фінансових зобов'язань органами державного управління. Важливим завданням є посилення системи податкової безпеки, зокрема адаптація податкової бази до змін зовнішнього та внутрішнього середовища та підвищення здатності податкових органів протидіяти ухиленню від сплати податків. Подальший розвиток системи податкового адміністрування передбачає удосконалення оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що сприятиме запобіганню накопиченню податкового боргу. В умовах обмеженості бюджетних ресурсів необхідним є впорядкування податкових пільг, орієнтованих на стимулювання інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки, розширення сервісних функцій податкових органів. Трансформація державних фінансів потребує модернізації податкових інституцій, відповідальних за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Система податкового регулювання потребує постійного вдосконалення та адаптації до трансформацій соціально-економічної моделі держави. Актуальним є подальший розвиток підходів до застосування податкових інструментів з урахуванням глобалізаційних процесів, особливостей економічної структури та стану національної економіки. Ефективність податкової політики значною мірою залежить від потенціалу інституцій, відповідальних за адміністрування податків і зборів. Послідовне та виважене регулювання податкових ставок дозволяє підвищити фіскальну результативність. Фіскальна політика в умовах суспільно-економічних

перетворень суттєво впливає на формування доходів бюджету. Ефективність податкової політики, певним чином, залежить від спроможності уповноважених інституцій справляти податки та збори для забезпечення фіскальної функції. Призначення доходів бюджету держави полягає у забезпеченні її соціальних і економічних потреб, вони є основними фінансовими ресурсами, що створюються у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Податкове адміністрування є складною структурою справляння податкових платежів із значною кількістю ієрархічних процесів, з метою зниження ступеню впливу фінансово-економічних ризиків важливим є удосконалення інструментарію податкового адміністрування. Податкова політика забезпечує найбільшу частку надходжень до доходної частини зведеного бюджету. Одночасно, враховуючи постулати економічної теорії та результати емпіричного аналізу, податкова політика є достатньо дієвим інструментом впливу на динаміку сукупного попиту, що є фундаментальним чинником забезпечення стійкого економічного зростання. Дана політика покликана виконувати фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції, забезпечуючи економічну спроможність органів державної влади і місцевого самоврядування реалізовувати покладені завдання. Податкове регулювання потребує постійного удосконалення та адаптації до змін моделі соціального і економічного розвитку. Необхідним є подальший розвиток підходів щодо використання податкових інструментів з урахуванням глобалізаційних трендів, особливостей структури та стану вітчизняної економіки на певному етапі її функціонування. Важливою складовою фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах суспільно-економічних перетворень мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитам, державні гарантії по кредитах, фінансова допомога самозайнятим особам, гранти на покриття лізингових і орендних витрат, виплати при значному падінні виручки від реалізації товарів,

робіт і послуг. Для створення сприятливих умов економічного зростання, держава має використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів. Загальні заходи фіскальної політики, які впливають на формування бюджету країни у період воєнного стану, мають включати підтримку реального сектору економіки за рахунок: звільнення від сплати податків певних галузей економіки, податкові кредити для збереження робочих місць, покриття витрат на сплату відсотків за користування кредитом, підтримка з використанням гарантійних механізмів, субсидювання, податкові кредити на суму заборгованості, відстрочення податкових зобов'язань, компенсація частини щомісячних витрат на виплату заробітної плати, у тому числі пенсійних і страхових внесків, звільнення підприємств від сплати податку на майно, призупинення процедури на стягнення податкового боргу[30,33,53,79].

Виважене і послідовне регулювання податкових ставок становить важливе значення для підвищення дієвості фіскального регулювання економіки. Податкова політика має сприяти розширенню бази оподаткування за умов зниження рівня тіньової економіки, податкові пільги повинні бути економічно обґрунтованими, стимулювати залучення інвестицій та інноваційну діяльність. Підвищення дієвості системи податкового планування та прогнозування, виходячи із сукупності детермінованих фінансовою наукою принципів, дозволить мінімізувати трансакційні витрати та забезпечити реальні обсяги бюджетних доходів. Важливим завданням держави є підвищення довіри платників до фіскальної політики. Стратегія адаптивної модифікації податкової системи з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни та євроінтеграційних процесів набула пріоритетного значення. Необхідним є подальша уніфікація податкового законодавства, розбудова сервісної складової функціоналу податкових органів. Реалізація зазначеного сприятиме посиленню фіскальної значимості податків у доходах бюджетів усіх рівнів та забезпечить достатній фінансовий

ресурс для ефективного виконання відповідних соціальних та інфраструктурних заходів. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціальних показників, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надасть можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фіскальну значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи, враховуючи здійснення державної економічної політики, взаємовідносини між платниками податків і фіскальними органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фіскальної рівноваги. Ефективність фіскальної функції податків поєднує критерії рівня податкового навантаження, динаміки якості механізму адміністрування податків, ступеню ухилення від оподаткування, довіри платників до фіскальних органів. Показниками виміру зазначеної категорії є середні ефективні ставки, які розраховуються шляхом співвідношення податкових надходжень до податкової бази, обрахованої відповідно до системи національних рахунків. Вагомим є поетапне розширення бази оподаткування, удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість, збільшення ставок акцизного податку. Податки є індикатором економічного розвитку країни та одночасно фінансовим інструментом його регулювання. Податкова політика в частині регулювання податків на капітал є інструментом стимулювання інвестиційної активності. Регулювання податкового навантаження на капітал доцільно здійснювати з використанням граничних податкових ставок у розрізі галузей економіки, що обумовлено механізмом прийняття рішень суб'єктами підприємницької діяльності у сфері інвестування. Особливістю справляння податку на прибуток є нерівномірність його сплати у розрізі адміністративно-територіальних одиниць, що пов'язано із структурою економіки та розміщенням факторів виробництва. Необхідним є виважене застосування важелів податкової політики як вагової складової загального механізму державного регулювання на макроекономічному і

територіальному рівнях. Реалізація податкової політики через цілеспрямовану адаптацію податкових механізмів, кількості податків та їх платників, розмірів і видів податкових ставок, податкових пільг, об'єктів та бази оподаткування, порядку обчислення, податкових періодів, строків та порядку подання звітності та сплати податків має забезпечувати регулювання макроекономічного розвитку, соціальних процесів в країні, доходів бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи, галузевих пропорцій, інвестиційної активності, економічної поведінки підприємств та домогосподарств. Важливим є забезпечення розвитку сфери податкової безпеки держави на основі адаптації бази оподаткування відповідно до змін екзогенного та ендегенного середовища, посилення функціональної спроможності податкових органів протидіяти ухиленню від оподаткування. Вдосконалення механізму формування доходної частини бюджету в частині оптимізації структури податкових компонентів є важливим завданням державного регулювання. Інтеграція автоматизованих систем у діяльність фіскальних органів країни дозволить акумулювати, систематизувати та узагальнити дані проведених перевірок, що сприятиме удосконаленню критеріїв груп податкових ризиків та зниженню можливостей щодо ухилення від сплати податків. Важливо розширити комунікації між платниками податків і фіскальними органами, упорядкувати інституційні засади їх взаємодії. Своєчасним і актуальним видається розвиток інституту податкового моніторингу податкового обліку, що дозволить зменшити витрати на адміністрування податків. Рівень результативності виконання планових показників о бюджету за податковими надходженнями відображає ефективність діяльності органів державного управління. Виконання доходної частини бюджету визначає його збалансованість, показник запасу стійкості бюджетної системи, надає можливість своєчасно та якісно виконувати державними органами управління фінансових зобов'язань. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення

конкурентоспроможності економіки. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. Подальший розвиток підходів щодо розробки бюджетно-податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. На даному етапі необхідним є посилення впливу фінансової політики держави на процеси економічного відтворення. Важливим є удосконалення податкового адміністрування в частині проведення податкового моніторингу, що дозволить посилити дієвість прогнозування податкових надходжень до бюджету. Податкові механізми є важливою складовою в системі фінансово-бюджетного планування економічного розвитку та має вагомий вплив на систему перерозподілу валового внутрішнього продукту. З урахуванням зовнішнього та внутрішнього економічного середовища податкова політика забезпечує формування дохідної частини бюджету країни. Ефективне податкове регулювання є однією з умов досягнення фінансово-економічної збалансованості, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно територіальних одиниць. Податкові механізми планування доходів бюджету повинно бути спрямоване на створення умов для інноваційного розвитку економіки, стимулювання розвитку людського капіталу, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку. необхідним є подальший розвиток системи податкового регулювання, планування доходів бюджету. Важливим є удосконалення податкових механізмів як складової формування доходів бюджету, розвиток податкового регулювання у системі

фінансово-бюджетних відносин, перспективне прогнозування та планування доходів бюджету[30,33,53,65].

Розробка та реалізація податкової політики має здійснюватися з урахуванням підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зростання економічної активності суб'єктів господарювання, збільшення позитивного впливу ендогенних та екзогенних факторів на процеси суспільного відтворення. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання має забезпечити відповідність податкової системи вимогам стратегічних завдань економічного і соціального розвитку країни. Система податкових інструментів ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин щодо формування дохідної частини бюджету країни та здійснює відповідний вплив на динаміку економічних та соціальних процесів. Важливим є підвищення рівня адаптації механізмів оподаткування до економічної циклічності, інституційних перетворень фінансової системи, екзогенного та ендогенного економічного середовища. Доцільним є посилення дієвості податкової політики для забезпечення стійких темпів економічного зростання і соціальної стабільності, стимулювання розвитку людського капіталу, покращення екологічної ситуації, перерозподілу доходів населення, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку. Необхідним є підвищення рівня обґрунтованості рішень фіскальних інституцій у сфері регулювання показників податкового навантаження в розрізі галузей економіки. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Доцільним є посилення обґрунтованості процесу формування податкових надходжень бюджету, необхідним є забезпечення його динамічності та адаптивності до змін

суспільного розвитку. Податковий механізм формування доходів бюджету повинен забезпечувати належний рівень фінансово-бюджетної та соціально-економічної безпеки країни. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. Подальший розвиток підходів щодо розробки бюджетно-податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. На даному етапі необхідним є посилення впливу фінансової політики держави на процеси економічного відтворення. Важливим є удосконалення податкового адміністрування в частині проведення податкового моніторингу, що дозволить посилити дієвість прогнозування податкових надходжень до бюджету. Податкові механізми є важливою складовою в системі фінансово-бюджетного планування економічного розвитку та має вагомий вплив на систему перерозподілу валового внутрішнього продукту. З урахуванням зовнішнього та внутрішнього економічного середовища податкова політика забезпечує формування дохідної частини бюджету країни. Ефективне податкове регулювання є однією з умов досягнення фінансово-економічної збалансованості, забезпечення економічного розвитку країни та адміністративно територіальних одиниць. Податкові механізми планування доходів бюджету повинно бути спрямоване на створення умов для інноваційного розвитку економіки, стимулювання розвитку людського капіталу, досягнення цілей і завдань суспільного

розвитку. необхідним є подальший розвиток системи податкового регулювання, планування доходів бюджету. Важливим є удосконалення податкових механізмів як складової формування доходів бюджету, розвиток податкового регулювання у системі фінансово-бюджетних відносин, перспективне прогнозування та планування доходів бюджету. Розробка та реалізація податкової політики має здійснюватися з урахуванням підвищення конкурентоспроможності національної економіки, зростання економічної активності суб'єктів господарювання, збільшення позитивного впливу ендогенних та екзогенних факторів на процеси суспільного відтворення. Розвиток інституційної архітектоники податкового регулювання має забезпечити відповідність податкової системи вимогам стратегічних завдань економічного і соціального розвитку країни. Система податкових інструментів ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин щодо формування дохідної частини бюджету країни та здійснює відповідний вплив на динаміку економічних та соціальних процесів. Важливим є підвищення рівня адаптації механізмів оподаткування до економічної циклічності, інституційних перетворень фінансової системи, екзогенного та ендогенного економічного середовища. Доцільним є посилення дієвості податкової політики для забезпечення стійких темпів економічного зростання і соціальної стабільності, стимулювання розвитку людського капіталу, покращення екологічної ситуації, перерозподілу доходів населення, досягнення цілей і завдань суспільного розвитку. Необхідним є підвищення рівня обґрунтованості рішень фіскальних інституцій у сфері регулювання показників податкового навантаження в розрізі галузей економіки. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Доцільним є посилення

обґрунтованості процесу формування податкових надходжень бюджету, необхідним є забезпечення його динамічності та адаптивності до змін суспільного розвитку[30,52,53,65].

Податковий механізм формування доходів бюджету повинен забезпечувати належний рівень фінансово-бюджетної та соціально-економічної безпеки країни. Вагомим завданням є упорядкування податкових пільг в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів, які сприятимуть становленню інвестиційно-інноваційної моделі економіки, розширення сервісних функцій при здійсненні податкового адміністрування. Доцільним є посилення обґрунтованості процесу формування податкових надходжень бюджету, необхідним є забезпечення його динамічності та адаптивності до змін суспільного розвитку. Для подальшого розвитку системи адміністрування податків і зборів доцільно удосконалювати механізми виявлення, оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що дозволить забезпечити упередження виникнення податкового боргу. В умовах трансформації системи державних фінансів доцільним є вдосконалення податкових інституційних механізмів, які відповідають за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Формування податкових надходжень дохідної частини бюджету країни, як одного із головних елементів бюджетних відносин, є важливою складовою соціально-економічних відносин в країні. Формування дохідної частини бюджету є достатньо важливим при розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни. Доходи бюджету складають фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, виступають дієвим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів у розрізі галузей, адміністративно-територіальних одиниць, верств населення, і тому є однією з вагомих складових системи державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Прогнозування та перспективне планування дохідної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним чином дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку

бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів.. В умовах трансформації системи державних фінансів доцільним є вдосконалення податкових інституційних механізмів, які відповідають за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Вагомими інституційними змінами у податковому регулюванні, які позитивно вплинули на формування дохідної частини зведеного і державного бюджетів, стали часткове перетворення фіскальних інституцій, удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість, середньострокове бюджетне планування, забезпечення прозорості у відшкодуванні податку на додану вартість. Важливо забезпечити розвиток сфери податкової безпеки держави на основі адаптації бази оподаткування відповідно до змін екзогенного та ендогенного середовища, посилення функціональної спроможності податкових органів протидіяти ухиленню від оподаткування. Для подальшого розвитку системи адміністрування податків і зборів доцільно удосконалювати механізми виявлення, оцінки та моніторингу фіскальних ризиків, що дозволить забезпечити упередження виникнення податкового боргу. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів вагомим завданням є упорядкування податкових пільг, які сприятимуть становленню інвестиційно-інноваційної моделі економіки, розширення сервісних функцій при здійсненні податкового адміністрування. Особливого значення набувають питання зміцнення податкової безпеки держави. Вагомим завданням реалізації інституціоналізації системи податкового регулювання є модернізація органів контролю за додержанням податкового законодавства, підвищення якісного рівня планування та виконання податкових надходжень бюджету країни на основі середньострокової системи бюджетного планування. Прогнозування та планування дохідної частини бюджету відіграють вагомий роль у бюджетному процесі. Від якості цього процесу залежить обсяг фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. Прогнозування податкових надходжень потребує аналізу результатів і перспектив соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Виваженість і результативність прогнозування та планування доходів бюджету справляє визначальний вплив на обсяги бюджетних видатків. В умовах економічних перетворень посилюється необхідність удосконалення фінансової політики країни, у тому числі в сфері регулювання бюджетних доходів. Доцільним є визначення економічної сутності прогнозування податкових надходжень як складової системи формування доходної частини бюджету, вдосконалення інституційного середовища бюджетного прогнозування, посилення взаємозв'язку податкового регулювання із циклічністю економічного розвитку. Бюджетна політика у сфері доходної частини бюджету має досліджуватись як вагома складова системи інститутів суспільства. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Підходи до формування бюджетних доходів забезпечуватимуть відповідні можливості для покращання ефективності податкового адміністрування, посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для довгострокового економічного зростання. Основна мета системи прогнозування бюджетних надходжень, яка ґрунтується на сукупності фінансово-економічних відносин у сфері формування доходної частини бюджету полягає у реалізації збалансованої бюджетно-податкової політики країни. Бюджетне планування та прогнозування доцільно розглядати як комплексний адаптивний процес реалізації регуляторного механізму фінансової політики у межах якої здійснюється сукупність відповідних заходів у частині формування, регулювання, контролю та моніторингу системи бюджетних показників із урахуванням тенденцій соціально-економічного розвитку країни та сукупного впливу зовнішніх факторів на збалансованість та стійкість бюджетної системи. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що

залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, темпи економічного зростання. Формування дохідної частини бюджету є достатньо важливим при розробці і реалізації фінансово-бюджетної політики країни. Доходи бюджету складають фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, виступають дієвим інструментом перерозподілу фінансових ресурсів у розрізі галузей, адміністративно-територіальних одиниць, верств населення, і тому є однією з вагомих складових системи державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Доходи бюджету доцільно розглядати передусім як чинник, що впливає на сукупне споживання через рівень доходів соціальних груп, видів економічної діяльності та певним чином визначає напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. В умовах трансформації системи державних фінансів доцільним є вдосконалення податкових інституційних механізмів, які відповідають за формування доходів бюджетів усіх рівнів. Прогнозування дохідної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який, певним чином, дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів у територіальному та галузевому аспектах, показник кореляції між рівнем оподаткування у розрізі окремих податків та обсягом податкових надходжень, що сприяє підвищенню дієвості бюджетної політики [30,32,53,85].

Покращення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за умови удосконалення фінансових інституцій та механізмів. Планування та прогнозування дохідних джерел повинно базуватись на

науково обґрунтованих засадах, доцільним є удосконалення бюджетного та податкового механізму, визначення основних чинників, які впливають на рівень доходів бюджету, зокрема макроекономічні тенденції, податкова політика. Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики.

2.3. Податкове регулювання як інструмент формування доходів бюджету

Підвищення якісного рівня бюджетно-податкової політики є стратегічним завданням державних інституцій в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Важливим є як розроблення нових підходів до реалізації бюджетно-податкової політики, так і посилення її координації з іншими складовими фінансової політики з урахуванням економічних та суспільно-політичних процесів. Бюджетно-податкова політика має реалізовуватися в контексті забезпечення узгодженого функціонування та взаємодії усіх учасників бюджетного процесу, визначення механізму координації такої діяльності, чіткого розподілу дохідних і видаткових повноважень та відповідальності органів державної влади і місцевого самоврядування, формування планів узгоджених дій в умовах запобігання, реагування та подолання наслідків військової агресії проти України. Підвищення обґрунтованості бюджетно-податкової політики передбачає посилення її адаптивності до соціально-економічних процесів. Разом з цим, реалізація дієвої бюджетно-податкової політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів сприятиме підвищенню якісного рівня бюджетної архітектури відповідно до цілей сталого розвитку. В умовах сьогодення бюджетно-податкова політика України спрямована на:

забезпечення бюджетної стабільності, стійкості та динамічної збалансованості; підвищення результативності використання бюджетних коштів; розвиток методологічних засад підвищення дієвості механізму управління дефіцитом бюджету та державним боргом у системі фінансового регулювання; запровадження принципів транспарентності суб'єктів податкових відносин. Податкова політика відіграє вагомий роль в процесах макроекономічного регулювання суспільного розвитку. Для створення сприятливих умов економічного зростання, держава має використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів, які мають бути тимчасовими. Загальні заходи фіскальної політики, які впливають на формування бюджету країни у період воєнного стану, мають включати підтримку реального сектору економіки за рахунок: звільнення від сплати податків певних галузей економіки, податкові кредити для збереження робочих місць, податкові відрахування, покриття витрат на сплату відсотків за користування кредитом, підтримка з використанням гарантійних механізмів, субсидювання, податкові кредити на суму заборгованості, відстрочення або розстрочення податкових зобов'язань, зокрема по ПДВ, скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства для певних галузей та видів діяльності, податкові кредити по окремим витратам, відтермінування терміни сплати наявного податкового боргу, компенсація частини щомісячних витрат на виплату заробітної плати, у тому числі пенсійних і страхових внесків, звільнення підприємств від сплати податку на майно, призупинення процедури на стягнення податкового боргу. Податкова система країни є важливим інструментом фінансового регулювання, від виваженості податкової політики значним чином залежать темпи економічного зростання, показники зовнішньоекономічної діяльності, обсяги залучення інвестиційних ресурсів, пріоритети соціально-економічної політики держави. Розвиток фінансової системи держави супроводжується постійним удосконаленням механізмів стимулювання соціально-економічного розвитку країни, структурними

перетвореннями податкової системи, посиленням дієвості регулюючої функції податків, покращанням якісного рівня планування податкових надходжень. Вагомим завданням реалізації механізму податкового регулювання є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та забезпечення формування необхідного обсягу доходної частини бюджету для реалізації поставлених завдань. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Від рівня обґрунтованості і скоординованості справляння податків залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, динамізм процесів економічного зростання. Дослідження процесів формування та реалізації податкової політики потребує використання збалансованого підходу, виходячи із поставлених перед фінансовими інституціями завдань забезпечення відповідного рівня фінансування бюджетних видатків, створення умов для стійкого економічного розвитку. Інституційні зміни в податковій політиці держави мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток положень щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище. Врахування впливу інституційного середовища на розвиток сучасних податкових відносин, оцінювання можливостей підвищення його якісного рівня сприятимуть зростанню ефективності та регулюючого потенціалу податкової системи. Ефективне використання бюджетно-податкового механізму має відбуватись у спосіб, що підвищує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави. Виходячи із мети та завдань стратегії поступального розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня ефективності її ендогенної складової, необхідним є удосконалення теоретико-

методологічних засад формування податкової політики. Добробут суспільства повинен бути основною метою бюджетно-податкового регулювання, тому вагомими завданнями податкової політики є: забезпечення повноцінного формування доходів бюджетної системи з метою фінансування діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування для здійснення ними відповідних функцій і повноважень; сприяння стійкому розвитку економіки, пріоритетних галузей і видів економічної діяльності, територій, підприємництва; забезпечення соціальної справедливості при оподаткуванні доходів юридичних і фізичних осіб. Податкова політика формується та реалізується на національному, регіональному й місцевому рівнях у межах відповідної компетенції владних органів. На регіональному рівні система регулюючого впливу може здійснюватися щодо тих податків, які законодавчо закріплені за суб'єктами держави, або в межах встановлених ставок за регулюючими доходними джерелами. Науковий пошук у сфері оцінки впливу податкової політики на процеси розвитку економіки охоплює питання визначення впливу податкового навантаження, яке найчастіше виражають показником співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту, та оцінки взаємозв'язку структури податкових надходжень із довгостроковою компонентною економічного зростання. Податкова система країни формується із урахуванням певних принципів, порушення яких призводить до деформації організаційної структури управління податками, зниження дієвості контролю за їх справлянням, виконання податковими органами не властивих їм функцій, що в результаті може викликати скорочення надходжень податків до доходної частини бюджету. Необхідним є забезпечення та гармонійне взаємоузгодження бюджетно-податкових інтересів держави на основі збереження відповідного рівня економічної ефективності господарювання платників податків, а також недопущення значного соціального розриву та економічного розшарування у суспільстві. Реалізація зазначеного потребує наукового поєднання наступних принципів формування податкової політики країни: фіскальної достатності –

встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями; економічної ефективності – реалізується шляхом своєчасного і порівняно повного надходження податків, досяжності цілей, які стоять перед податковою політикою, забезпечення умов для підвищення якості продукції, рівня її конкурентоспроможності; соціальної справедливості – встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності їх платників; стабільності – передбачає незмінність правового регламентування й адміністрування податків і зборів протягом певного періоду; адаптивності – формування напрямів податкової політики держави має враховувати стадії економічного циклу та виходити із пріоритетів соціально-економічної стратегії розвитку; нейтральності – установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності їх платника [4,5,52,53].

Від якісного рівня обґрунтованості планування та прогнозування податкових надходжень бюджету значною мірою залежить результативність політики держави у сфері формування доходів бюджету, що в свою чергу впливає на структуру та обсяги видатків бюджету, дефіциту бюджету та пріоритети соціально-економічного розвитку країни у цілому. Прогнозування та планування доходної частини бюджету необхідно розглядати як єдиний адаптивний процес, у рамках якого відбувається регулярне коригування рішень, що проявляються у зміні конкретних показників податкових і неподаткових надходжень бюджету, перегляд заходів з їх досягнення на основі безперервного контролю й моніторингу внесених змін. Важливим є постійне удосконалення методів прогнозування податкових надходжень, які мають найвищу питому вагу в структурі доходної частини бюджету. Прогноз економічного і соціального розвитку на середньострокову перспективу враховує розширення внутрішнього споживчого попиту, поступове нарощування обсягів інвестицій, зокрема іноземних, реформування податкової системи, спрямованого на зниження податкового навантаження

для економічних суб'єктів, розширення податкової бази. Результативність заходів податкового регулювання соціально-економічного розвитку досягається шляхом дотримання принципів фіскальної достатності, економічної ефективності, соціальної справедливості, стабільності, адаптивності, нейтральності. Використання податків як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості у період трансформаційних змін, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища для розвитку стратегічних галузей. Підвищення рівня обґрунтованості податкового навантаження потребує здійснення ґрунтовного аналізу рівномірності та пропорційності його розподілу в регіональному розрізі, оцінку можливої зміни рівня податкового навантаження в залежності від впливу екзогенних та ендогенних факторів. Бюджетно-податкова політика є багатограним інструментом регулювання соціально-економічних процесів, що в умовах посилення невизначеності економічного середовища стикається з перешкодами, які потребують посилення її інституціоналізації. Відповідно реалізація дієвої бюджетно-податкової політики та посилення адаптивності бюджетної архітектури до соціально-економічних процесів надасть можливість для спрямування розпорядників бюджетних коштів на обґрунтоване визначення цілей і завдань та досягнення конкретних результатів. Обґрунтованість бюджетно-податкової політики є вагомою передумовою відновлення економічної рівноваги в країні. Податкова політика як складова системи формування доходів бюджету перебуває під впливом економічних трансформацій і адаптується до макроекономічних умов. Рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетні доходи залежить від обсягу й ступеню пріоритетності завдань і функцій публічних інститутів, обраної моделі розвитку та соціальної політики. Важливим є зростання ефективності управління структурою податкових надходжень бюджету. На формування податкових надходжень діє низка складових фіскальної політики, зокрема рівень податкових ставок, база оподаткування, податкові пільги,

адміністрування податків, макроекономічні фактори: економічний стан, структура економіки; фонд оплати праці, фінансові результати діяльності підприємств. Підходи до формування бюджетних доходів за рахунок податкових надходжень мають забезпечувати відповідні можливості для вдосконалення податкового адміністрування, посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для економічного розвитку. Необхідним є розвиток інституційних засад формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій, підходів до розвитку фінансового механізму забезпечення податкових надходжень. Доцільним є удосконалення податкового регулювання у сфері фінансово-економічних відносин, посилення зв'язку між податковою політикою показниками доходів бюджету та макроекономічними показниками. Вагомою умовою соціально-економічного розвитку країни є досягнення бюджетно-податкової збалансованості, фінансово-економічної резильєнтності. Важливим є підвищення результативності політики формування доходів державного і місцевого бюджетів з огляду на потреби воєнного часу та надання якісних суспільних послуг населенню. За сучасних суспільних та економічних викликів слід поступово збільшувати фіскальну результативність податків. Державна політика у сфері формування доходів бюджету має концентруватися на питаннях підвищення інституційної податкової спроможності, фінансово-економічної резильєнтності. Основні параметри податкової політики визначаються, виходячи з потреб у формуванні публічних фінансів, необхідних за обсягом для підтримки суспільного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та стійкого розвитку економіки. Структурні перетворення податкової системи важливо здійснювати з урахуванням досвіду країн з розвинутою економікою. В країнах Європейського Союзу присутній комплексний підхід до функціонування податкової системи, зокрема постійно вдосконалюються механізми оподаткування операцій в цифровій економіці, правила і процедури для контрольованих іноземних підприємств, посилюється дієвість інструментарію протидії ухилення від оподаткування, підвищується транспарентність

механізму справляння податків і соціальних внесків, зростає ефективність вирішення транскордонних податкових питань, здійснюється уніфікація заходів податкового регулювання економічного розвитку. Актуальними заходами є підвищення результативності державної фіскальної політики за рахунок виваженого розширення податкової бази, зростання прозорості оподаткування, посилення міжнародної співпраці у сфері справляння податків з діяльності транснаціональних корпорацій, удосконалення правил трансферного ціноутворення. Підвищення якісного рівня взаємодії податкової та монетарної політики сприятиме посиленню інституційної спроможності податкової системи. Фінансова політика через реалізацію трансмісійного механізму має вплив на механізми та елементи бюджетно-податкової архітектоники. Показники виконання дохідної частини державного і місцевих бюджетів певною мірою залежать від сукупності інструментів, важелів, механізмів, складових податкової політики. У процесі реалізації бюджетно-податкового регулювання важливим є покращення податкового планування, прогнозування, адміністрування. Основними напрямками підвищення ефективності податкового регулювання є посилення результативності фіскального стимулювання за рахунок дієвих механізмів та інструментів, що надасть можливість забезпечити економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі з урахуванням покращення економічного, конкурентоспроможного інституційного середовища. В умовах воєнного стану вагомим є питання формування державних фінансових ресурсів, забезпечення фінансової безпеки та економічної стійкості держави. Важливим є розвиток інституційних засад формування доходів бюджету, підходів до розвитку фінансового механізму забезпечення податкових надходжень [4,5,30,53].

Податкова політика має забезпечувати достатні податкові надходження для фінансування загальнодержавних функцій, прийнятний рівень бюджетного дефіциту. Недоліки в політиці податкового регулювання призводять до порушення фіскального балансу, що може мати наслідки у вигляді зменшення довіри до країни з боку інвесторів, в тому числі тих, які

вкладають кошти у державні боргові папери, сподіваючись на збалансовану фіскальну політику. Військові дії внесли зміни до фіскальної політики, що суттєвим чином позначилось на структурі бюджетних доходів. Трансформація доходної частини зведеного бюджету супроводжувалась зростанням питомої ваги неподаткових надходжень, насамперед за рахунок збільшення обсягів міжнародної фінансової допомоги на соціально-економічні цілі у вигляді грантів від ЄС, урядів закордонних країн, міжнародних організацій. В умовах економічних перетворень підвищення дієвості і результативності податкової політики вимагає використання податків для забезпечення бюджету податковими надходженнями, при цьому доцільно посилити їх роль як інструменту досягнення певних економічних цілей, шляхом впливу на поведінку суб'єктів підприємницької діяльності, тому важливо розуміти механізм такого впливу, наслідки та результати для усіх учасників податкових відносин. За сучасних умов посилюється актуальність та доцільність розвитку інституційних засад формування доходної частини бюджету, враховуючи воєнний стан, зниження економічної активності, структурні зміни демографічної ситуації, низку фінансово-економічних обмежень. Доходи державного і місцевих бюджетів є базисом для виконання владними інституціями функціональних повноважень щодо забезпечення оборони і безпеки держави; верховенства права і громадського порядку; надання суспільних послуг у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо. Податкові надходження становлять найбільшу частку бюджетних доходів, так за останні двадцять років відповідний показник для Зведеного бюджету України склав близько 75%. З огляду на це, важливим завданням державної фіскальної політики є знаходження балансу між фіскальною достатністю податків та створення сприятливих умов для економічного зростання. Використовуючи інструменти бюджетної і податкової політики здійснюється значимий вплив на інвестиційні процеси, економічну активність, зайнятість, перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетну систему. Повномасштабна війна проти України суттєво змінила бюджетний процес: при різкому

скороченні надходжень до бюджету постала необхідність нарощування видатків на сферу національної оборони і безпеки, фінансування соціальних гарантій населенню в повному обсязі. В наукових і ділових колах присутні різні позиції щодо подальших сценаріїв розробки податкової політики – одні наполягають на підвищенні податкового навантаження, інші наголошують на необхідності застосування сукупності таргетованих податкових пільг і зниженні податкового навантаження на соціально значущі товари і послуги в умовах воєнного стану. Тому важливо посилити обґрунтованість процесу формування бюджетних доходів, що сприятиме підвищенню рівня макроекономічної стабільності. За сучасних умов посилюється актуальність та доцільність розвитку інституційних засад формування доходної частини державного і місцевих бюджетів, враховуючи воєнний стан держави, зниження економічної активності, низку обмежень та структурні зміни демографічної ситуації. Важливо застосувати збалансований підхід при формуванні бюджетних параметрів для підтримки фінансової основи держави та збереження умов для функціонування вітчизняної економіки. Потребують окремої уваги концептуальні положення формування і реалізації податкової політики держави в умовах воєнного стану. Повномасштабне російське вторгнення в Україну обумовило суттєвий негативний вплив на механізм фіскальної політики та стан формування доходів державного і місцевих бюджетів. Одним з деструктивних наслідків сучасної війни для суспільства є значна міграція населення за кордон. Іншими проявами війни є зростання рівня безробіття; порушення або ж розрив економічних взаємовідносин; руйнування і пошкодження інфраструктури, виробничих потужностей; замороження інвестиційних проєктів; скорочення або втрата запасів і обігових коштів; трансформація логістичних маршрутів та збільшення вартості логістики. Воєнний стан в Україні посилює актуальність удосконалення системи державних фінансів, перерозподілу та використання фінансових ресурсів. Податкова політика повинна адаптуватись до умов функціонування економічних процесів. Держава на початковому етапі повномасштабної війни

запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки. Зокрема, з 17 березня 2022 року тимчасово до завершення дії воєнного стану було: знижено ставку податку на додану вартість до 7% для такої категорії товарів як пальне (бензин, скраплений газ, інші нафтопродукти); скасовано сплату акцизу з пального; надано можливості фізичним особам – платникам єдиного податку I та II групи не сплачувати податок до бюджету; розширено обсяг річного доходу для III групи платників єдиного податку до 10 млрд грн; відсоткова ставка встановлювалась для таких платників у розмірі 2% з обороту; надано право не сплачувати податок на землю в районах де ведуться бойові дії; обмежувалось право контролюючих органів здійснювати перевірки тощо. Крім того, з 1 квітня запроваджувались пільги для митного ввезення на територію України товарів платниками єдиного податку, передбачалось звільнення від оподаткування податку на додану вартість, акцизом і митом транспортних засобів. Однак, затяжна тривалість війни та суттєве зростання дефіциту бюджету – у березні він становив 80,6 млрд грн, у квітні – 89,7 млрд грн, травні – 113,4 млрд грн, червні – 134,9 млрд грн обумовили необхідність підвищення фіскальної значимості податків і зборів. Тому з 1 липня скасовано пільгове оподаткування транспортних засобів та повернуто повноцінне оподаткування імпорту. Заходи з часткової фіскальної консолідації дозволили збільшити надходження до державного бюджету, так надходження по податку на додану вартість, з ввезених на митну територію України товарів збільшився на 8,3 млрд грн, суттєво зросли надходження мита до 1,9 млрд грн. За сучасних умов в професійних і наукових колах активізується дискусія про пошук «додаткових» джерел бюджетних надходжень з метою збереження належного рівня бюджетної стійкості та фінансування критично необхідних видатків. Можливими сценаріями є часткове чи повне повернення акцизного податку на пальне, підвищення ставок інших податків на споживання, збільшення військового збору тощо. У 2015 році Україна провела сукупність заходів компенсаторної податкової політики, комбінувавши підвищення податкових ставок та розширення бази оподаткування. За погодженням з

міжнародними фінансовими організаціями був запроваджений тимчасовий додатковий імпортний збір. Дана практика може бути застосованою у видозміненому вигляді при прогнозуванні і плануванні бюджету на наступний рік з метою отримання додаткових бюджетних надходжень. Певні ініціативи з даного питання вже обговорюються державними фінансовими інституціями. Основними пріоритетами бюджету визначено підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує збільшення доходної частини бюджету, за рахунок податків має фінансуватись сектор національної оборони і безпеки [4,30,53,64].

Оподаткування є одним з важливих інструментів забезпечення соціально-економічного розвитку, тому надмірне фіскальне навантаження може викликати процеси згортання економічної активності та ріст тіньового сегменту вітчизняної економіки. З розширенням фінансового забезпечення армії в умовах воєнного стану, насамперед йдеться про волонтерські фонди, участь бізнесу і населення у фінансуванні програм з допомоги армії, навчання військових, розмінування, гуманітарної допомоги військовим тощо. Лише найбільшими п'ятьма фондами зібрано та витрачено на зазначені цілі понад 10 млрд грн, крім того на спеціальний рахунок Національного банку України для підтримки збройних сил надійшло понад 20 млрд грн, що є значним показником в умовах падіння доходів та активності. Зазначені факти слугують підтвердженням тому, що вільні фінансові ресурси бізнес і населення спрямовують на оборонні цілі, тому підвищення податкового навантаження і генерація додаткових бюджетних надходжень можуть викликати ефект фінансового заміщення. До того ж, слід усвідомлювати, що необхідно забезпечити фінансову основу економічного відновлення країни після війни. Зміни податкової політики є результативними після певного часового інтервалу. Системні заходи з реформування податкової системи та податкової служби Хорватії почали приносити результати тільки по завершенню п'ятирічного військового конфлікту – у 1995 році. У даній країні під час війни

податкове навантаження не збільшилося, а пов'язані з війною видатки бюджету профінансовано за рахунок скорочення інших видатків. Воєнний стан вимагає удосконалення методів фінансування, які призводять до певного зниження ефективності системи державного фінансового регулювання економічного розвитку. На даний час важко однозначно зазначити який із методів фінансування військових витрат є найбільш ефективним – підвищення податків, запозичення у населення. США фінансували за рахунок податків лише близько 10% видатків бюджету під час Громадянської війни, решту 90% за рахунок емісії та боргового фінансування; в період Першої Світової війни – 24% видатків фінансувались за рахунок податків, а частка боргового фінансування знизилась до 76%, в умовах Другої Світової війни 41 % видатків було профінансовано за рахунок податків, 59% - за рахунок емісії та державних запозичень. Інші військові операції – в Кореї, Іраку, Афганістані фінансувались переважно за рахунок податків, емісія не застосовувалась, проти державні запозичення виступали важливим джерелом. Загальний тренд зрозумілий – що емісія має обмежений спектр дії і є виключно екстраординарним джерелом фінансування бюджету в умовах обмеженого доступу держави до ринків боргового капіталу та низькою фіскальною спроможністю. В певних випадках підвищення податків є найбільш економічно обґрунтованим способом фінансування військових витрат. Незважаючи на це, збільшення податкових ставок чи розширення податкової бази може мати значний суспільний резонанс, дестимулювати ринок праці, збільшити витрати на адміністрування. Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування в якості джерела фінансування військових заходів. Є приклад США, коли приблизно 81 % населення країни підтримали рішення президента Трумена допомогти Південній Кореї, що надало можливість фінансувати Кореїську війну за рахунок збільшення податкових надходжень від підвищеного рівня оподаткування прибутку, капіталу, предметів розкоші. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах війни мають

базуватися на інституційній взаємодії бюджетно-податкових та монетарних регуляторів та їхніх відповідних інструментів: зміна податків, державних видатків, урядові запозичення. З початком повномасштабної війни в Україні вагомих змін зазнала інституційна архітектура фіскальної політики країни. Роль податкових надходжень як найважливішого джерела формування доходів Державного бюджету України, зменшилася, а грантів від урядів іноземних джерел та міжнародних фінансових організацій суттєво зросла. Динаміка податкових надходжень до державного бюджету, грантів та викупу Національним банком України військових облігацій як джерела фінансування Державного бюджету України з лютого по серпень 2022 р. Можна виділити тенденцію до збільшення обсягів міжнародних грантів, які зросли з 3,6 млрд грн у лютому п.р. до 109,7 млрд грн у серпні п.р., що на 29,3 млрд грн більше за податкові надходження. З лютого по червень 2022 р. спостерігається низхідна траєкторія податкових надходжень до бюджету, за виключенням травня – однак це пояснюється особливістю і порядком сплати податків. Основними причинами цього є різкий спад ВВП: у I кварталі на 15,1%, у II кварталі – 37,2%, що суттєво знизило базу оподаткування та застосування державою сукупності фіскальних стимулів. З відміною податкових пільг з 1 липня п.р. податкові надходження поступово зростають та перевищили довоєнний рівень. В загальній структурі податкових надходжень до Державного бюджету України за лютий-серпень 2022 р. найвищу питому вагу становить податок на додану вартість – 49,1% (при чому спостерігається паритет складових податку – з вироблених та ввезених на митну територію товарів), далі слідує податок на доходи фізичних осіб – 15,4%, податок на прибуток – 13,6%, акцизний податок – 10,1%, рентна плата – 9,5%. В умовах воєнного стану запроваджено деякі обмеження щодо відшкодування податку на додану вартість, що пов'язано з питанням ускладнення формування державності фінансових ресурсів. Разом з суттєвим падінням обсягів експорту це призвело до того, що рівень відшкодування податку на додану вартість є вдвічі нижчим за аналогічний період минулого року. Особливої уваги заслуговує

факт застосування інструменту фінансування бюджету як викуп державних облігацій центральним банком. В червні 2022 р. обсяг емісії (105 млрд грн) був вищим аніж сума податкових надходжень та міжнародних грантів. В подальшому передбачається, що її щомісячний розмір не перевищуватиме 30 млрд, за підсумками року – 400 млрд грн. Для підтримки макроекономічної стабільності, в тому числі цінової важливо обмежувати використання такого інструменту. В умовах воєнного стану актуалізується необхідність покращення якості координації фіскальної та монетарної політики задля виконання державною взятих зобов'язань та утримання фінансової стійкості [4,5,30,53].

Сучасна бюджетна політика, будучи невід'ємною частиною державної фінансової політики, має бути спрямована на фінансування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни, підтримку розширеного відтворення суспільства. Аналізуючи структуру видатків Державного бюджету України за період з лютого по серпень 2022 р., відзначимо, що найбільша їх частка припадає на оплату праці з нарахуваннями – 34,3% від загального обсягу видатків бюджету за період війни, що має позитивне значення на формування доходів бюджету за рахунок збільшення податкових надходжень по податку на доходи фізичних осіб. Збільшення частки даних видатків у структурі бюджету насамперед викликано збільшенням обсягів грошового утримання військовослужбовців та чисельності мобілізованих військовослужбовців за умов воєнного стану. Для створення сприятливих умов економічного зростання, держава має використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів, які мають бути тимчасовими. Загальні заходи фіскальної політики, які впливають на формування бюджету країни у період воєнного стану, мають включати підтримку реального сектору економіки за рахунок: звільнення від сплати податків певних галузей економіки, податкові кредити для збереження робочих місць, податкові відрахування, покриття витрат на сплату відсотків за користування кредитом,

підтримка з використанням гарантійних механізмів, субсидювання, податкові кредити на суму заборгованості, відстрочення або розстрочення податкових зобов'язань, зокрема по податку на додану вартість, скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства для певних галузей та видів діяльності, податкові кредити по окремим витратам, відтермінування терміни сплати наявного податкового боргу, компенсація частини щомісячних витрат на виплату заробітної плати, у тому числі пенсійних і страхових внесків, звільнення підприємств від сплати податку на майно, призупинення процедури на стягнення податкового боргу. Важливою складовою пакету фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах війни є мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, а саме: урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитам, державні гарантії по кредитах, фінансова допомога самозайнятим особам, гранти на покриття лізингових і орендних витрат, мораторій на проведення заходів з податкового контролю, виплати при значному падінні виручки від реалізації товарів, робіт і послуг, виплати для недопущення банкрутства. Вагомим та дієвим є фінансовий інструментарій підтримки громадян які піддаються негативному впливу війни. Бюджетна підтримка населення є ключовою у нейтралізації наслідків військових дій, а тому повинна знаходити своє відображення у зміні дохідних та видаткових параметрів бюджету країни. Серед таких дискреційних заходів можливо виділити найбільш поширені: виплати для окремих категорій населення, допомога по безробіттю, догляду за дітьми, пенсіонерам, прямі грошові виплати громадянам, у тому числі тим хто втратив роботу під час війни, одноразова допомога, компенсація найманим працівникам скороченого робочого часу, тимчасова допомога для покриття витрат на проживання, споживчі картки для окремих категорій населення, витрати на перепідготовку. Сучасні наукові дослідження показують, що військові конфлікти не сприяють збільшенню фіскальної спроможності держави в країнах, що розвиваються.

Незважаючи на значний негативний вплив військового конфлікту на економічну діяльність та базу оподаткування, важливо розбудовувати засади оподаткування які б сприяли післявоєнній розбудові держави, підвищенню її економічного потенціалу та покращували ефективність формування та виконання дохідної частини бюджетів усіх рівнів. При формуванні дохідної частини державного і місцевих бюджетів, важливим є підвищення транспарентності бюджетної системи, розробка і втілення нових дієвих заходів підвищення фіскальної стійкості на усіх її рівнях, підвищення регулюючої функції оподаткування при збереженні фіскальної на рівні достатньому для підтримання належного рівня виконання бюджету протягом тривалого періоду часу. При формуванні доходів бюджету країни в умовах війни доцільно забезпечувати прийнятний рівень фіскальної безпеки країни, що передбачає важливість дотримання певних фіскальних правил та обмежень, які стосуються відношення дефіциту Державного бюджету України та державного боргу до ВВП країни, що дозволить запобігти дестабілізації економічного розвитку. Військові дії у короткостроковому періоді впливають і змінюють цілі фіскальної політики на усіх рівнях бюджетної системи. В таких умовах потребує певного корегування діюча модель оподаткування, маючи на меті підвищення дієвості фіскального механізму формування дохідної частини бюджету країни. Важливо забезпечити оптимізацію структури видаткової частини бюджету країни, для підвищення дієвості використання обмежених наявних у розпорядженні держави фінансових ресурсів. Таким чином, зростає стабілізаційна функція бюджетно-податкової політики. Фінансові виклики, зумовлені повномасштабною війною, вимагають системного формування бюджетних доходів і витрат, обґрунтування пріоритетів фіскальної політики, посилення державного фінансового контролю та підвищення результативності бюджетних видатків. Необхідно розвивати інституційний потенціал бюджетно-податкової політики, маючи на меті створення дієвих механізмів які нейтралізують негативний вплив війни, підвищувати стійкість та дієвість національної економіки. Масштабна воєнна

агресія проти України на відміну від гібридної, має набагато більший негативний вплив на економічний розвиток країни та відповідно значно зменшує обсяги бюджетних доходів, а також кількість платників податків і зборів як у коротко так і довгостроковому періоді, враховуючи значне переміщення населення всередині країни та за кордон. Фіскальна спроможність держави формувати та виконувати бюджет залежить від термінів військових дій, важливим є збереження фіскального простору та інституційної стійкості системи державних фінансів [4,5,30,79].

Основними пріоритетами бюджету визначено підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує забезпечення стійких надходжень бюджету. Держава на початковому етапі повномасштабної війни запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання. Однак, затяжна тривалість війни та суттєве зростання дефіциту бюджету обумовили необхідність підвищення фіскальної значимості податків і зборів. З огляду на зазначене застосовано заходи фіскальної консолідації, що призвело до збільшення бюджетних доходів. Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування в якості джерела фінансування військових заходів. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах війни мають базуватися на інституційній взаємодії бюджетно-податкових та монетарних регуляторів. За умов воєнного стану, недостатньої фіскальною спроможністю, емісія використовується як екстраординарний інструмент фінансування бюджету. Важливо усвідомлювати що такий інструмент є тимчасовим та має обмежений спектр дії. З огляду на зазначене держава має посилити якість координації бюджетно-податкової політики задля утримання макроекономічної стабільності. Основними завданнями податкового регулювання є формування бюджетних доходів в обсязі, достатньому для забезпечення функціонування інституцій державного управління, органів місцевого самоврядування та

сприяння стійкому розвитку національної економіки, враховуючи особливості галузевої структури економіки та адміністративно-територіальних одиниць. Підготовка та реалізація фіскальної політики має виходити з раціонального поєднання гнучкості інструментарію та стійкості нормативно-правової бази. Вплив фіскального навантаження на економічну динаміку необхідно розглядати в розрізі структури оподаткування, співвідношення податків на капітал, працю та споживання. Доцільним є планомірне спрощення механізмів податкового адміністрування, цифровізація фіскального простору, підвищення якісного рівня взаємодії податкових інституцій та платників податків.

Висновки до розділу 2

Проведення збалансованої фінансової, економічної та соціальної політики країни потребує обґрунтованого податкового регулювання як вагомого інструмента інституційного забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності. Податкове регулювання спрямоване на забезпечення найбільш оптимальних співвідношень між відповідними складовими податкової архітектури. В умовах воєнного стану відбувається трансформації складу та обсягу дохідної частини бюджету. Для створення дієвої системи формування доходів бюджету необхідно використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині удосконалення системи адміністрування податків. Набуває особливого значення адаптивні перетворення податкової системи з урахуванням національних пріоритетів соціально-економічного розвитку та євроінтеграційного курсу, що передбачає подальшу уніфікацію податкового законодавства, розвиток сервісної складової діяльності податкових органів. Використання доходів бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, які полягають

у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища. Вагомим є удосконалення системи формування та реалізації механізмів оподаткування в умовах суспільно-економічних перетворень, положень щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави як інструменту забезпечення сталого розвитку країни, методологічних засад оцінки ефективності бюджетно-податкової політики. Важливим напрямом регулюючої ролі доходів бюджету є вплив на економічне зростання країни. Формування доходів бюджету має здійснюватись із врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію системи державних фінансів. Важливим є розвиток інституційної архітекτονіки податкового регулювання як складової забезпечення соціальної та економічної стабільності в країні. Економічна сутність податкового регулювання полягає у сукупності економічних відносин пов'язаних із забезпеченням найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітекτονіки з урахуванням економічної динаміки, зміни інституційного середовища, перетворень системи державних фінансів, взаємозв'язку з суспільно-економічними пріоритетами розбудови країни. Податки є дієвим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку країни, збалансованість їх структури та розміру є необхідною умовою для забезпечення підтримки стійких темпів економічного зростання. Необхідним є підвищення дієвості податкового механізму у формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів, забезпечення його результативність як складової фінансово-бюджетної політики країни. Основними завданнями податкового регулювання є формування бюджетних доходів в обсязі, достатньому для забезпечення функціонування інституцій державного управління, органів місцевого самоврядування та сприяння стійкому розвитку національної економіки, враховуючи особливості галузевої структури економіки та адміністративно-територіальних одиниць. Підготовка та реалізація фіскальної політики має виходити з раціонального поєднання

гнучкості інструментарію та стійкості нормативно-правової бази. Вплив фіскального навантаження на економічну динаміку необхідно розглядати в розрізі структури оподаткування, співвідношення податків на капітал, працю та споживання. Доцільним є планомірне спрощення механізмів податкового адміністрування, цифровізація фіскального простору, підвищення якісного рівня взаємодії податкових інституцій та платників податків. Важливим є підвищення результативності політики формування доходів державного і місцевого бюджетів з огляду на потреби воєнного часу та надання якісних суспільних послуг населенню. За сучасних суспільних та економічних викликів слід поступово збільшувати фіскальну результативність податків. Державна політика у сфері формування доходів бюджету має концентруватися на питаннях підвищення інституційної податкової спроможності, фінансово-економічної резильєнтності. Основні параметри податкової політики визначаються, виходячи з потреб у формуванні публічних фінансів, необхідних за обсягом для підтримки суспільного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та стійкого розвитку економіки. Бюджетно-податкова політика є багатограним інструментом регулювання соціально-економічних процесів, що в умовах посилення невизначеності економічного середовища стикається з перешкодами, які потребують посилення її інституціоналізації. Відповідно реалізація дієвої бюджетно-податкової політики та посилення адаптивності бюджетної архітектури до соціально-економічних процесів надасть можливість для спрямування розпорядників бюджетних коштів на обґрунтоване визначення цілей і завдань та досягнення конкретних результатів. Обґрунтованість бюджетно-податкової політики є вагомим передумовою відновлення економічної рівноваги в країні. Податкова політика як складова системи формування доходів бюджету перебуває під впливом економічних трансформацій і адаптується до макроекономічних умов. Рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетні доходи залежить від обсягу й ступеню пріоритетності завдань і функцій публічних інститутів, обраної моделі розвитку та соціальної політики.

Важливим є зростання ефективності управління структурою податкових надходжень бюджету. На формування податкових надходжень діє низка складових фіскальної політики, зокрема рівень податкових ставок, база оподаткування, податкові пільги, адміністрування податків, макроекономічні фактори: економічний стан, структура економіки; фонд оплати праці, фінансові результати діяльності підприємств. Підходи до формування бюджетних доходів за рахунок податкових надходжень мають забезпечувати відповідні можливості для вдосконалення податкового адміністрування, посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для економічного розвитку. Дохідна частина бюджету є адаптивною системою фінансово-економічного регулювання, спрямованою на досягнення дієвості регулятивних заходів екзогенним та ендогенним змінам соціально-економічного середовища. В частині удосконалення системи формування доходів бюджету важливим є підвищення рівня дієвості та результативності податкового регулювання, удосконалення бюджетного планування і прогнозування. Від оптимальності та дієвості податкового механізму залежить стан економічної активності в країні, темпи економічного зростання та обсяг фінансових ресурсів акумульованих у бюджетах різних рівнів. В умовах економічних перетворень при формуванні дохідної частини бюджету важливим є не лише розгляд та удосконалення механізмів національної фінансово-бюджетної системи, а й врахування впливу зовнішньої фінансової допомоги на динаміку наповнення бюджетів, яка має вагоме значення в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у другому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [11-21].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. *Децентралізація в Україні. Офіційний веб-сайт.* URL: <https://decentralization.gov.ua/news/1610513>.
2. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. *Децентралізація в Україні. Офіційний веб-сайт.* URL: <https://decentralization.ua/news/17747>
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
5. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І. Я. Чугунов, Т.В.Канєва та ін. за заг. ред. А. А. Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2018. 376.
6. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open budget.* URL : <https://openbudget.gov.ua/>
7. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1495/15468>.
8. Економіка України під час війни. Що відбувається з активністю бізнесу. Жовтень, 2022. *Центр економічної стратегії.* Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики. URL: <https://ces.org.ua/ukraine-economy-in-war-times-october/>
9. Європейська хартія місцевого самоврядування. Документ 994, редакція від 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#n17

10. Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n259>.

11. Замковий О.С. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. Економіка та суспільство. 2024. № 69. URL: <http://www.economyand.society.in.ua> (0,5 друк. арк.)

12. Замковий О.С. Фіскальна політика у системі фінансово-економічних відносин. Бізнес Інформ. 2025. № 3. С.261-269. (0,6 друк. арк.)

13. Замковий О.С. Планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 23. С.246-250. (0,4 друк. арк.)

14. Замковий О.С. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави. Фінансова політика як складова економічного розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 59–61. (0,2 друк. арк.)

15. Zamkovyi O.S. Tax policy in the system of budget revenue formation // International scientific and practical conference " European scientific congress", (December 25-27, 2023). Madrid, Spain, 2023. P.576-582. (0,4 друк.арк.)

16. Замковий О.С. Податкові механізми формування доходів бюджету. Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С. 49-51. (0,2 друк.арк.)

17. Замковий О.С. Оптимізація податкового навантаження: баланс між стимулюванням економіки та наповненням бюджету. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.). Вінниця: ВТЕІ ДТЕУ, 2024.Ч.1. С. 301-306. (0,4 друк.арк.)

18. Zamkovyi O.S. Financial mechanism for generating budget revenues // International scientific and practical conference "Future of science: innovations and perspectives ", (December 23-25, 2024). Stockholm, Sweden, 2024. P.484-488. (0,3 друк.арк.)
19. Замковий О.С. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету. Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С. 36-39. (0,3 друк.арк.)
20. Zamkovyi O.S. Fiscal policy of budget revenue formation in conditions of socio-economic transformations // International scientific and practical conference "Science and education: synergy of innovation", (December 22-24, 2025). Berlin, Germany . 2025. P.453-458. (0,4 друк.арк.)
21. Zamkovyi O.S. Tax policy and budget revenue generation in countries with developed economies // International scientific and practical conference " Innovations of modern science and education", (December 25-27, 2025). Vancouver, Canada. 2025. P.525-530. (0,4 друк.арк.)
22. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.
23. Канєва Т.В., Стаднік О.О. Фіскальна політика як інструмент регулювання економіки. *Економіка та суспільство*, 2023. (57). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-29>
24. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>
25. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.

26. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання. Київ : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2020. 438 с.
27. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 1. С. 5–23.
28. Макогон В.Д. Формування доходів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах. *Наукові праці НДФІ*. 2008. Вип. 1 (42). С.56–67.
29. Марченко С.М. Стратегічне правління державними фінансами: євроінтеграційний курс, міжнародні тренди, національні особливості. *Фінанси України*. 2022. № 1. С. 7-26
30. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
31. Опарін В. М., Волковський Є. І., Волковська Н. І. Фактор безпеки в контексті фінансового забезпечення сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 7–31.
32. Офіційний сайт Державної казначейської служби України: www.treasury.gov.ua
33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua>
34. Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії: <http://ec.europa.eu/eurostat>
35. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської ; ДННУ «Акад. фін. Управління». Київ, 2017. 448 с.
36. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text7>.

37. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

38. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220267>

39. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2022-%D0%BF#Text>

40. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. Постанова. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vmnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-bereznnya-2022-r-252-i041122-1239>

41. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>

42. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>

43. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX, редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

44. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

45. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

46. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

47. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

48. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

49. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

50. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

51. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

52. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

53. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р.№ 217-р URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-p#n13>

54. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.020>

55. Радіонов Ю. Пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Фінанси України*, 2023, (9), С. 24-47. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.09.024>

56. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2023, (53) <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669/2585>

57. С. Марченко для Wall Street Journal: Підтримка міжнародних партнерів пришвидшує перемогу України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/serhii-marchenko-dlia-wall-street-journal-pidtrymka-mizhnarodnykh-partneriv-pryshvydshuie-peremohu-ukrainy>

58. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. С. 325 .

59. Сенищ П., Фугело П. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-89>

60. Сідельникова Л.П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>

61. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 554–558.

62. Собчук С. І. Формування неподаткових надходжень бюджету в системі бюджетного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 79-84.
63. Указ Президента України «Концепція забезпечення національної системи стійкості» 2021. № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-4018>
64. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2021. 532 с.
65. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2022. № 5. С. 124–137.
66. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
67. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
68. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., Scabrosetti S. (2018). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International Tax and Public Finance*, 26 (2), 82-316. 3.Dagan, T. *International Tax Policy: Between Competition and Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 251 p
69. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
70. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 6. S. 99-109. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(152\)07](https://doi.org/10.31617/1.2023(152)07)
71. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 №. 3. pp. 213-217.
72. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.

73. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

74. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). «EASR». №. XXVIII (2022), pp. 6-7.

75. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.

76. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.3. №.54. pp.12-18.

77. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.

78. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.

79. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp.54–61.

80. Chugunov, I., Makohon, V., Vatulov, A., Markuts, Y.. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment management and financial innovations*, 2020,17(1), 134-142.

81. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., Nikitishin, A. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 10 (1), 42-52.

82. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024.684 p., P. 307–327.

83. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.
84. Chugunov,I., Radionov,Yu., Liubchak,I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/10.31617/1.2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
85. Kaneva, T., Chugunov, I., Pasichnyi, M., Nikitishin, A., Husarevych, N. (2022). Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development After COVID-19. *PROBLEMY EKOROZWOJU*, 17 (2), 102-109.
86. Kiel Institute for the World Economy. *Official website*. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
87. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.
88. Romenska K., Datsenko V., Samoday V., Puhach Y., Dudchuk O. (2024). Management of budget flows under martial law. *Public and Municipal Finance*, 13(1), 55-69. doi:10.21511/pmf.13(1).2024.05.
89. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, №2. 2023, P. 220-230.
90. Sungchan Kim and Soyoung Park. How Do Balanced Budget Rules Impact Fiscal Performance Based On Revenue Structure? *State and Local Government Review*. Volume 54, Issue 2, June 2022, Pages 146-164.

РОЗДІЛ 3.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ ДОХОДІВ В УКРАЇНІ

3.1. Пріоритетні напрями розвитку системи податкового регулювання та формування доходів бюджету

В умовах воєнного стану та враховуючи обмеженість державних фінансових ресурсів, а також збільшення обсягів залучення міжнародної фінансової допомоги, важливим є формування результативної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та урядами зарубіжних країн. У цьому контексті, необхідним також є удосконалення механізму формування та пошук альтернативних джерел наповнення бюджетів за рахунок власних доходів. Під час реалізації бюджетної політики важливим є врахування рівня податкового навантаження. Бюджетно-податкова політика повинна ґрунтуватися на принципі пропорційності до еластичності попиту. Доцільним є удосконалення методології бюджетного планування та прогнозування в частині розробки прогнозу податкових надходжень з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, а також рівня економічної активності на відповідних територіях. Достатньої уваги заслуговує необхідність удосконалення бюджетно-податкової та митної політики з урахуванням євроінтеграційних процесів. В межах посилення впливу бюджету на фінансово-економічну ефективність важливим є стимулювання та підтримка малого та середнього бізнесу та зниження рівня тінізації економіки. Важливим є виважене та обґрунтоване використання кредитних ресурсів та їх спрямування на соціально-економічний розвиток. Податкова політика має задовольняти принципам фіскальної достатності, соціальної справедливості, адаптивності, економічної результативності, стабільності. Системного вдосконалення вимагають теоретико-методологічні засади здійснення

податкового планування та прогнозування. У процесі реалізації податкового регулювання важливим є покращення податкового планування, прогнозування, адміністрування. Основними напрямками підвищення ефективності податкового регулювання є посилення результативності фіскального стимулювання за рахунок дієвих механізмів та інструментів, що надасть можливість забезпечити економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі з урахуванням покращення економічного, конкурентоспроможного інституційного середовища. В умовах воєнного стану вагомим є питання формування державних фінансових ресурсів, забезпечення фінансової безпеки та економічної стійкості держави. Важливим є розвиток інституційних засад формування доходів бюджету, підходів до розвитку фінансового механізму забезпечення податкових надходжень. Національна податкова системи має відповідати стандартам ЄС та ОЕСР та бути фіскально спроможною для забезпечення фінансування потреб національної безпеки і оборони та післявоєнного відновлення. Вагомим є формування справедливої та передбачуваної податкової системи, яка відповідає високому рівню готовності України до виконання євроінтеграційних зобов'язань у сфері оподаткування, забезпечує стабільність та повноту сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів, сприяє закріпленню інтегрованості України у світову економіку як надійної податкової юрисдикції. Для досягнення визначеної мети заплановано виконання такого завдання - приведення національного податкового законодавства та механізмів податкового адміністрування і контролю у відповідність із стандартами ЄС та ОЕСР. Завдання є комплексним та системним, виконання якого здійснюється шляхом реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року трьома етапами. На першому етапі здійснюється внутрішня реформа податкових органів, спрямована на їх цифровізацію, удосконалення податкового адміністрування, впровадження системи управління податковими ризиками, здійснення антикорупційних заходів тощо. Другий етап передбачає відновлення довіри платників податків, подальше посилення доброчесності податкових органів, що є критичним для успішності

реалізації Національної стратегії доходів до 2030 року. Третій етап передбачає здійснення заходів щодо реалізації податкової політики. Окремі заходи на різних етапах є взаємопов'язаними та здійснюються одночасно, зокрема відповідно до міжнародних зобов'язань України. Ключовими пріоритетами реформування за цією сферою в середньостроковій перспективі є: впровадження “Е-аудиту”; забезпечення гармонізації податкового законодавства України з питань акцизного податку, податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств із законодавством ЄС; забезпечення необхідного рівня захисту національної системи оподаткування прибутку підприємств від практик ухилення чи уникнення сплати податків шляхом транспозиції положень відповідної директиви ЄС; розширення сфери міжнародного автоматичного обміну інформацією для податкових цілей, зокрема інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи, шляхом транспозиції положень відповідної директиви ЄС та Модельних правил ОЕСР щодо звітності цифрових платформ; удосконалення правил трансфертного ціноутворення відповідно до рекомендацій ОЕСР та міжнародного досвіду оподаткування; забезпечення функціонування інформаційних систем контролюючих органів у режимі обробки деперсоніфікованої інформації про платників податків; впровадження інституційних трансформацій та посилення добросовісності податкових органів тощо. Заходи щодо підготовки податкових ІТ-систем до вступу України до ЄС будуть здійснюватися в рамках виконання Плану цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 року. Виконання визначеного завдання сприятиме забезпеченню реалізації прагнення України до членства в ЄС та ОЕСР, підвищенню рівня довіри до податкових органів, створенню сприятливого бізнес-клімату в Україні, мобілізації стабільних податкових надходжень для забезпечення фінансування першочергових потреб, зокрема потреб національної безпеки і оборони, відновлення та відбудови. Податкова політика на 2026-2028 роки має бути послідовною та передбачуваною, а також узгоджуватиметься з впровадженням Національної стратегії доходів до 2030 року. Пріоритетні

завдання податкової політики сфокусуються на забезпеченні стабільних податкових надходжень, необхідних для фінансування першочергових витрат, впровадження сучасних цифрових рішень податкового адміністрування та виконання міжнародних зобов'язань України в частині податкової політики. Заходи податкової політики та адміністрування не будуть негативно впливати на базу податкових надходжень, а також включати нові категорії платників податків до існуючих пільгових режимів [2,20,57,58].

Послідовно впроваджуватимуться заходи щодо реформування податкової політики та податкового адміністрування, передбачені Національною стратегією доходів до 2030 року, зокрема: здійснення ІТ-консолідації інформаційних ресурсів суб'єктів системи управління державними фінансами, зокрема ДПС, на рівні Мінфіну та забезпечення адміністрування цих ресурсів незалежним адміністратором (ІТ установою); забезпечення функціонування інформаційних систем контролюючих органів в режимі обробки деперсоніфікованої інформації про платників податків; розширення підстав для позасудового доступу податкових органів до інформації про обсяги коштів, що надходять на банківські рахунки платників податків; запровадження вимог до звітності операторів цифрових платформ та міжнародного обміну даними відповідно до Модельних правил ОЕСР щодо звітності операторів цифрових платформ та Директиви Ради (ЄС) 2021/514 від 22 березня 2021 р. про внесення змін до Директиви 2011/16/ЄС про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування (DAC 7), які дозволять ДПС отримувати від операторів цифрових платформ та міжнародних органів дані про доходи фізичних осіб, які отримують доходи без реєстрації приватного підприємництва, та встановлення окремого порядку оподаткування доходів фізичних осіб - продавців від здійснення ними діяльності через цифрові платформи. Це стане ефективним інструментом контролю за своєчасністю, достовірністю та повнотою декларування таких доходів та сприятиме суттєвому розширенню бази оподаткування за рахунок включення до неї

фізичних осіб, доходи яких наразі не оподатковуються; впровадження електронних податкових перевірок (е-аудит), зокрема, щодо обов'язкового подання усіма великими платниками податків, а в подальшому усіма платниками податку на додану вартість, стандартного аудиторського файлу; забезпечення гармонізації податкового законодавства України із законодавством ЄС, зокрема в частині протидії ухиленню від сплати податків відповідно до Директиви Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 р., продовження графіка наближення ставок акцизного податку до рівня, передбаченого директивами ЄС, приведення податкових пільг та знижених ставок податку на додану вартість у відповідність з вимогами директив ЄС; проведення оцінювання та моніторингу наслідків застосування інструментів податкової політики, які призводять до податкових видатків, на етапі їх розроблення - шляхом проведення прогностичного оцінювання (для визначення вартості відповідної пільги для бюджету у майбутньому), та після запровадження - шляхом проведення систематичних ретроспективних оцінювань (для визначення ефективності таких інструментів, наскільки вони досягають заявленої мети і чи потребують удосконалення або скасування); впровадження завдань з виконання Програми ОЕСР для України в частині забезпечення проведення огляду податкової політики, приєднання до правових інструментів (Рекомендацій Ради ОЕСР) з питань оподаткування; розширення сфери міжнародного автоматичного обміну інформацією для податкових цілей; запровадження акцизного податку на підсолоджені цукром напої; удосконалення правил трансфертного ціноутворення відповідно до рекомендацій ОЕСР та міжнародного досвіду оподаткування; впровадження правил щодо Двокомпонентного рішення ОЕСР (Two-Pillar Solution) для вирішення податкових проблем, пов'язаних з цифровізацією економіки. Прогноз доходів бюджету на 2026-2028 роки має враховувати основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України та основні пріоритетні завдання бюджетної і фіскальної політики, спрямовані на забезпечення збалансування державних фінансів. У показниках дохідної

частини Бюджетної декларації на середньостроковий період враховується: діючі норми бюджетного та податкового законодавства, зокрема: відновлення зарахування до державного бюджету податку на доходи фізичних осіб у розмірі 4 відсотки, що тимчасово спрямовувався до загального фонду бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад, за рахунок відповідного зниження нормативу відрахування такого податку до загального фонду державного бюджету; спрямування податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення військовослужбовців, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України у розмірі 75 відсотків на відповідній території України (крім території м. Києва) та у розмірі 40 відсотків на території м. Києва: у 2026 році - до спеціального фонду державного бюджету; у 2027-2028 роках - до загального фонду місцевих бюджетів; поступове наближення ставок акцизного податку на тютюнові вироби та пальне до рівня, передбаченого директивами ЄС; пропозиція щодо внесення змін до бюджетного законодавства в частині спрямування доходів державного дорожнього фонду до загального фонду державного бюджету протягом 2026-2028 років у розмірі 100 відсотків. Також під час розроблення прогнозу доходів бюджету на середньостроковий період враховано такі норми законодавства: поквартальне нарахування та сплата податку на прибуток банків та фінансових установ за ставкою 25 відсотків; збереження розподілу акцизу з пального між державним та місцевими бюджетами, а саме - зарахування 13,44 відсотка такого податку до бюджетів територіальних громад; застосування диференційованих ставок рентної плати на природний газ із збереженням ставок на нафту і газовий конденсат; зарахування 95 відсотків рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (природного газу, нафти та газового конденсату) до державного бюджету та 5 відсотків до місцевих бюджетів за місцем видобутку корисних копалин; застосування ставок оподаткування акцизним податком, екологічним податком і рентною платою, визначених в абсолютних значеннях, без урахування індексів споживчих цін, індексів цін виробників

промислової продукції. Відповідно до інформації, наданої Національним банком, прогнозується збільшення у 2026 році сум прибутку, який Національний банк перераховує до державного бюджету, до 151331 млн. гривень (на 87431 млн. гривень більше від показника, затвердженого в державному бюджеті 2025 року), з подальшим поступовим зменшенням таких сум у 2027 році до 62981 млн. гривень та у 2028 році - до 54017 млн. гривень. Водночас зменшення рівня дефіциту державного бюджету потребуватиме пакету заходів для стабільного та безперервного фінансування першочергових потреб у сфері безпеки та оборони держави, що включатиме покращення контролю за доходами, отриманими з використанням цифрових платформ, роботою із стягнення податкового боргу, оподаткування акцизним податком напоїв з доданням цукру чи інших підсолоджувальних або ароматичних речовин в обсязі 48,5 млрд. гривень у 2026 році та по 26 млрд. гривень у 2027-2028 роках щороку [54,57,58,64].

Одним із пріоритетів податкової політики має стати стимулювання розвитку наукоємних галузей економіки, які використовують досягнення науково-технічного прогресу. Заходи та інструментарій податкового регулювання мають бути задіяні у структурній перебудові вітчизняної економіки, що дозволить створити інституційні умови для впровадження нових методів виробництва, упереджувати перевиробництво низькотехнологічної продукції. Податкове регулювання необхідно активно використовувати в складі антикризової політики, направленої на злагоджування циклічності економічного розвитку і нейтралізації негативних наслідків економічних криз. Важливість податкового регулювання в даному контексті зумовлена найбільшою роллю податкових надходжень при формуванні доходів бюджету країни. Саме тому, податкова складова фіскальної політики в умовах економічної циклічності є основним фактором, поряд із бюджетною складовою, успішних антикризових програм багатьох країн світу. Серед основних цілей державної макроекономічної політики має

бути забезпечення позитивних структурних зрушень на інноваційній основі через розвиток податкового регулювання як складової інноваційно-інвестиційної моделі економічного і соціального розвитку. Зазначене може бути досягнуто за рахунок створення інституційних умов, які б забезпечували стимулювання розвитку високотехнологічних галузей економіки, підвищення частки енергозберігаючої та наукомісткої продукції. Надзвичайно важливим є вплив податкового регулювання на інституційні фактори економічного зростання, воно має сприяти демократичній формі організації суспільства, розвитку бізнесу, внутрішній та зовнішній торгівлі, формуванню громадського середовища. Одним із пріоритетів податкової політики має стати сприяння економічному зростанню за рахунок: ефективного адміністрування податків, зменшуючи трансакційні витрати і вивільняючи фінансові ресурси, які можуть бути використані в економіці; спрощення формальних правил оподаткування, зменшуючи витрати часу на виконання податкових зобов'язань і збільшуючи його – на отримання підприємницького доходу; дієвих механізмів податкового контролю, стримуючи ухилення від оподаткування, а відтак, підтримуючи справедливу конкуренцію на ринку; економічного обґрунтування розмірів податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, сприяючи справедливому розподілі податкового навантаження між платниками податків і зборів; підвищення рівня добровільної сплати податкових зобов'язань, передбачуваність при прийнятті інвестиційних рішень. Управління податковим механізмом мусить бути спрямоване на інноваційний розвиток країни як один із пріоритетних напрямів макроекономічної політики. Податковий інструментарій у механізмі державної макроекономічної політики має забезпечувати розвиток науково-технічного потенціалу країни. У сучасних умовах високорозвинені країни світу все активніше використовують інструменти податкового регулювання для стимулювання нових досліджень та розробок, збільшення інвестицій у наукоємні галузі виробництва. Такі податкові інструменти, поряд із іншими заходами урядової підтримки, збільшують продуктивність праці, сприяють

появі нової високотехнологічної продукції, знижують собівартість вже існуючої, стимулюють експорт, що в кінцевому рахунку сприяє економічному зростанню. Сучасні тенденції посилення рівня глобальної конкуренції зумовлюють необхідність підвищення інтенсивності інноваційної діяльності, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Важливим фактором конкурентної боротьби за перерозподіл інвестиційних потоків є ефективний механізм державного регулювання економіки та виважена, послідовна, прозора податкова політика. Використання середньострокового бюджетного планування, розширюючи часовий горизонт оцінки наслідків рішень органів, які реалізують бюджетно-податкову політику, сприятиме зміцненню податкової безпеки держави, дозволить визначати її стан та покращувати керованість у середньостроковій перспективі. При розробці податкової політики необхідно визначити чіткі пріоритети соціального та економічного характеру, які повинні бути досягнені у середньо- та довгостроковій перспективі в результаті її реалізації. Виходячи із стратегії розвитку економіки, варто розбудовувати систему податкових пільг та проводити відповідні інституційні зміни у системі податкового регулювання, направлені на підвищення їх ефективності. Податкова політика має бути спрямована на формування ефективної моделі пільгового оподаткування, маючи на меті створення умов для забезпечення належного розвитку економіки країни, її галузей, територіальних громад та суб'єктів господарювання – платників податків і зборів. Пріоритетним завданням є підвищення рівня економічної та соціальної ефективності податкових пільг, посилення їх інвестиційної та наукоємної складової із одночасним зменшенням втрат бюджетних ресурсів. Одним із важливих завдань податкової політики є забезпечення повноти сплати платниками податків і зборів, нарахованих податкових зобов'язань. Рівень податкового боргу, відображаючи ефективність діяльності державних інституцій, на яких покладений обов'язок адміністрування податків і зборів, негативно впливає на стан виконання бюджету країни, зменшує дієвість бюджетно-податкової

політики та становить певну загрозу податковій безпеці держави. Важливим є розробка дієвих підходів щодо скорочення податкового боргу платників податків. Ступінь дієвості заходів по недопущенню новоствореного та стягнення вже існуючого податкового боргу залежить від своєчасності моніторингу загроз по його виникненню та оцінки ефективності даних заходів. Від повноти сплати нарахованих податкових зобов'язань залежить податкова безпека держави, довгострокова збалансованість бюджетної системи, рівень добробуту громадян. Сучасний етап розвитку податкових відносин характеризується посиленням деструктивного впливу податкового боргу до Державного бюджету України на стан податкової безпеки держави. Управління у сфері податкової безпеки держави через формування дохідної частини бюджету країни впливає на його дефіцит. Необхідним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації бюджетно-податкової політики. Необхідно підтримувати та розвивати механізми податкового стимулювання малого та середнього бізнесу, що сприятиме інтеграції України до європейського співтовариства. Разом з тим, податки на доходи фізичних осіб мають більший негативний ефект на економічне зростання, ніж податки на споживання по тій причині, що вони є у більшій мірі прогресивними, а також оподатковують доходи від заощаджень та інвестицій. Крім того, оподаткування доходів низькооплачуваних працівників змушує їх відмовлятися від роботи та обирати соціальну допомогу замість трудового доходу. Зменшення податкового навантаження на заробітну плату призводить не лише до збільшення коштів у працівників. Це створює додаткові стимули для роботодавців: вони мають більше можливостей зберегти робочі місця в кризовий період та навіть значно збільшити їх в період економічного піднесення шляхом зменшення витрат, пов'язаних з виплатою податків на заробітну плату. Потребує подальшого удосконалення механізм податкового контролю за доходами іноземних компаній, протидія в розмиванні податкової бази, розширення обов'язкових та чітких правил розкриття інформації про платників податків і об'єкти оподаткування, підвищення ефективності

механізмів вирішення транскордонних податкових спорів. Відповідно до змін завдань та пріоритетів системи податкового регулювання слід удосконалити інституційну матрицю та структуру органів державної податкової служби. Враховуючи зарубіжний досвід необхідно затвердити в стратегічних документах та при проведенні конкурсів на заміщення вакантних посад топ-менеджменту фіскальних органів показники ефективності діяльності даних органів на середньострокову перспективу, у розрізі категорій, зокрема фіскальної спроможності, функціональної ефективності, якості обслуговування платників податків і ступеню їх задоволеності, міжнародних індексів податкової конкуренції. З метою збалансованої оцінки діяльності податкової служби та ступеню досягнення відповідних завдань важливо постійно проводити моніторинг динамічних змін значень показників у розрізі наведених груп, чинників і причин, які впливають на їх досягнення. Податок на прибуток підприємств є податком, який здійснює суттєве регулююче значення на інвестиційну діяльність та розвиток підприємництва. Для країн з трансформаційною економікою актуальним завданням є пошук капіталу в формі іноземних інвестицій для підвищення технологічного рівня національної економіки та забезпечення передумов для економічного розвитку з огляду на обмеженість внутрішнього фінансового ресурсу. Податкова політика в частині регулювання податків на капітал, особливо податку на прибуток підприємств виступає інструментом стимулювання інвестиційної активності та фактором переміщення капіталу між країнами [54,57,58,89].

При встановленні податкових пільг держава має надавати підтримку тим виробництвам, які на відповідному етапі суспільного розвитку вважаються пріоритетними. Основною формою пільг для стимулювання інноваційного розвитку є інвестиційний кредит чи податкова знижка на виконання науково-дослідних робіт. В певних випадках, для проектів, які мають важливе суспільне значення може надаватись цільова пільга, однак застосування єдиного підходу для всіх платників податків є базовим принципом оподаткування. З метою

формування та реалізації концепції випереджаючого економічного розвитку на основі підвищення ролі держави у забезпеченні інституційних умов втілення стратегічного курсу структурної модернізації галузей економіки в сучасних умовах, доцільно забезпечити: створення інституційного податкового середовища і передумов для розвитку та широкого впровадження інновацій в усіх галузях економіки, удосконалення державної політики податкового регулювання у цих сферах, запровадження якісно нових податкових інструментів інституційного мотиваційного механізму стимулювання економічного розвитку на основі інноваційно-інвестиційного підходу з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни.

3.2. Перспективне прогнозування та планування доходів бюджету як складова збалансованості бюджетно-податкової політики

Механізми бюджетної політики спрямовані на забезпечення виконання завдань сфери фінансово-бюджетних відносин, а також досягнення оптимального показника стійкості державних фінансів, утримання необхідного динамічного фінансово-бюджетного балансу та управління бюджетно-податковими ризиками. Реалізація виваженої бюджетної політики вимагає застосування науково обґрунтованих підходів до бюджетного регулювання, що можливо шляхом використання у бюджетному процесі інституційних засад бюджетного планування та прогнозування. Важливим інструментом забезпечення сталого економічного розвитку є перспективне бюджетне планування, яке являє собою процес розроблення напрямів формування та використання фінансових ресурсів бюджету у середньостроковій та довгостроковій перспективі, враховуючи основні макроекономічні показники та поточний соціально-економічний стан задля забезпечення темпів суспільного розвитку. Перспективне бюджетне планування є вагомим елементом реалізації ефективної фінансово-бюджетної

політики, що визначає необхідні фінансові пропорції бюджету у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Перспективне бюджетне планування спрямоване на визначення реалістичних пропорцій у розподілі валового внутрішнього продукту, доходів та видатків бюджету та забезпечує реалізацію виваженої бюджетної політики. Перспективне бюджетне планування обґрунтовує та посилює вплив бюджетних механізмів на фінансову стабільність країни в системі макроекономічної збалансованості. Основним завданням бюджетного планування є досягнення оптимального рівня збалансованості фінансово-бюджетної системи на основі посиленого державного фінансового контролю задля забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Метою бюджетного планування є визначення напрямів формування та використання бюджетних ресурсів задля досягнення національних цілей та забезпечення темпів суспільного розвитку у майбутній перспективі. Перспективне бюджетне планування є інструментом державного фінансового регулювання. Державне фінансове регулювання є макроекономічним індикатором спрямованим на реалізацію пріоритетів суспільного розвитку. Вагомим аспектом бюджетного регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи державних фінансів.

Бюджетне планування є важливою складовою системи управління державними фінансами, що здійснює ефективний та дієвий вплив на організацію бюджетного процесу та визначає перспективи розвитку фінансово-бюджетних відносин. Впровадження засад перспективного бюджетного планування дозволяє посилити рівень стійкості макроекономічного середовища, підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів та підтримати темпи економічного зростання. Бюджетне планування здійснюється на основі аналізу та моніторингу поточних макроекономічних тенденцій задля визначення бюджетних показників та темпів соціально-економічного розвитку у перспективі. На сучасному етапі економічного розвитку, що характеризується обмеженістю державних фінансових ресурсів важливим є реалізація дієвого

бюджетного планування задля забезпечення стійкості фінансово-бюджетної системи. Бюджетне планування спрямоване на збалансування бюджетів усіх рівнів, рівномірного соціально-економічного розвитку територій, стимулювання економічного розвитку, дотримання фінансової стійкості, раціональності використання бюджетних коштів та посилення фінансового потенціалу. Бюджетне планування є невід'ємним компонентом бюджетного процесу, що визначає пріоритетні напрями формування дохідної частини бюджету, посилюючи автономію кожного окремого бюджету, раціонально розподіляючи видатки бюджету відповідно до національних пріоритетів розвитку. В умовах обмеженості фінансових ресурсів бюджетне планування доходів є важливим елементом посилення фінансового забезпечення доходів бюджетів власними надходження, мінімізуючи залежність від зовнішньої фінансової допомоги. Бюджетне планування видатків спрямоване на визначення обсягу бюджетних фінансових ресурсів та напрямів їх раціонального розподілу відповідно до національних пріоритетів розвитку. Середньострокове бюджетне планування є інструментом фінансово-економічного регулювання. Основою бюджетного планування є бюджетне прогнозування. Бюджетне прогнозування визначає перспективи, тенденції та шляхи досягнення цілей в межах середньострокових та довгострокових національних напрямів розвитку. Бюджетне прогнозування включає напрями розвитку фінансово-бюджетної політики у майбутній перспективі при різних соціально-економічних умовах, що дозволяє унеможливити та знизити вплив кризових явищ. Задля посилення результативності бюджетного планування важливим є розробка економіко-математичної моделі прогнозування доходів бюджету, яка ґрунтуватиметься на аналізі основних макроекономічних показників та фактичних результатах виконання бюджетів у звітному періоді, моніторингу адаптивних змін бюджетно-податковому інституційному середовищі та врахуванні циклічності економічного розвитку. Перспективне бюджетне планування, що ґрунтується на циклічності економічного розвитку, бюджетній збалансованості та фінансовій стійкості, сприяє трансформації

фінансово-бюджетної системи у напрямі системної моделі розвитку. При здійсненні бюджетного планування важливим є узгодження завдань бюджетної політики та напрямів соціально-економічного розвитку країни у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Адаптивні зміни інституційного середовища бюджету підтверджують фінансові показники, представлені у Законі України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» та планові показники на 2026-2028 роки [51,54,57,58].

Перспективне бюджетне планування є основою задля реалізації виваженої бюджетної політики та спрямоване на досягнення фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку. Планові показники розраховано відповідно до основних макроекономічних тенденцій та показників, з урахуванням поступового досягнення бюджетної збалансованості та нарощення темпів економічного розвитку. Прогнозний середній показник питомої ваги доходів Державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2026-2028 рр. складає 27,39% (24,79 % – загальний фонд та 2,60 % – спеціальний фонд). Бюджетне планування спрямоване на досягнення економічного розвитку має ґрунтуватися на якісно сформованому інституційному середовищі, відповідно, інституційна архітектоніка бюджетного планування має враховувати напрями удосконалення якісних характеристик бюджетних інститутів. Бюджетне планування має враховувати послідовні та адаптивні поліпшення інституційного середовища та здійснення інституційних змін відповідно до тенденцій соціально-економічного середовища. Поступове удосконалення інституційного середовища сприятиме досягненню стійкості фінансово-бюджетної системи, економічному зростанню та суспільному розвитку. Бюджетне планування є важливим елементом бюджетної стратегії. Інституційна архітектоніка бюджетної стратегії є інструментом державного регулювання фінансово-бюджетних відносин та визначає динаміку соціально-економічних змін. Механізм формування та реалізації бюджетної стратегії

повинен спитатися на інституційне середовище як основу економічних, соціальних, політичних та правових положень. Ефективна бюджетна стратегія при своїй реалізації потребує використання адаптивної архітектоніки бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню фінансової стійкості та збалансованості. Бюджетне управління у сфері доходів має ґрунтуватися на підходах спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості та дієвості економічних перетворень, що в зумовлює трансформації структури та обсягу дохідної частини бюджету. Від ступеня оптимальності співвідношень між складовими бюджетної системи залежить рівень ефективності бюджетного регулювання та його впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна стратегія, що сформована на принципах економічного прагматизму, у своїй реалізації повинна дотримуватися наступних напрямів: здійснення активного впливу бюджетної політики на макроекономічну рівновагу; стимулювання економічної активності через важелі фіскальної політики; створення сприятливих умов для інвестиційного розвитку; спрямування бюджетних фінансових ресурсів на розвиток секторів економіки. Наведені напрями можуть бути реалізовані шляхом формування та виконання доходів бюджету із урахуванням динаміки соціально-економічного розвитку та оцінки ступеня досягнення очікуваних результатів. Бюджетна стратегія має бути направлена на встановлення середньострокових та довгострокових національних цілей та визначення кількісних та якісних напрямів їх досягнення. Формування бюджетної стратегії шляхом розроблення прогностичних бюджетних показників сприятиме підвищенню бюджетної передбачуваності, прозорості та посиленню бюджетної дисципліни. Процес формування бюджетної стратегії має відбуватися з урахування динаміки та циклічності економічних перетворень. Ефективність та результативність заходів фіскальної політики залежить від точності й обґрунтованості планів та прогнозів податкових надходжень, що детермінує пріоритети соціально-економічного розвитку держави, регіону, конкретної громади. Планово-прогностична діяльність щодо податкових

надходжень має розглядатися в якості чітко регламентованого адаптивного процесу систематичного коригування параметрів фіскального простору, перегляду комплексу регуляторних заходів, перманентного контролю та моніторингу їх виконання. Якість планів та прогнозів податкових надходжень бюджету значно варіюється в залежності від методології та горизонту наукового передбачення. За загальною методологією прогностичною середньостроковий період відповідає інтервалу 3–5 бюджетних років, однак трирічний горизонт, з позицій якості передбачення, є оптимальним. Термін також залежить від умов макроекономічного циклу, особливостей бюджетного процесу та системи інших ендо- та екзогенних чинників. Слід послідовно покращувати якість прогнозу макропоказників і плану податкових надходжень, підвищувати дієвість механізмів стягнення та недопущення критичного накопичення податкової заборгованості суб'єктів господарської діяльності. Методологія має чітко регламентуватися та підпорядковуватися стратегічній меті забезпечення стійкого зростання рівня суспільного добробуту. Власне планово-прогностичній діяльності має передувати формування стратегії розвитку фіскального простору. Важливим є посилення наукового обґрунтування принципів розроблення перспективного бюджетного планування та прогнозування, що посилить якісний вплив бюджетної системи на темпи економічного розвитку. Використання інституційного підходу у бюджетному плануванні та прогнозуванні сприятиме нарощенню темпів економічного зростання та забезпечить дотримання фінансово-економічної стійкості. Перспективне бюджетне прогнозування спрямоване на розроблення напрямів економічного зростання країни у майбутній перспективі, формування прогностичних показників та шляхів їх досягнення. Основною метою впровадження бюджетного прогнозування є формування напрямів забезпечення соціально-економічного розвитку з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів впливу. Механізм здійснення бюджетного прогнозування побудований на синергетичному зв'язку інституційної архітектоніки бюджетної системи та макроекономічних

показників. Відповідно до цього, на формування бюджетного прогнозу впливає бюджетно-податкова політика, індекс споживчих цін, індекс виробництва, рівень економічної активності, ринок праці та соціальна статистика. Бюджетне прогнозування є основою для своєчасного та обґрунтованого складання проектів бюджетів усіх рівнів та для прийняття виважених економічних, соціальних, військово-політичних управлінських рішень під час виконання відповідних бюджетів. Бюджетне прогнозування є структурним елементом державної стратегії розвитку, спрямоване на удосконалення та збалансування фінансово-бюджетних відносин у перспективі. Процес бюджетного прогнозування побудований на принципах визначення наукових передумов та обґрунтуванні напрямів формування і виконанні доходів бюджету, передбачуваності бюджетних показників у перспективі та можливих управлінських рішень щодо поліпшення бюджетної системи [51,54,57,64].

Бюджетне прогнозування орієнтоване на розроблення та реалізацію дієвого механізму бюджетної політики з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на бюджетне середовище. Безперервність бюджетного прогнозування визначає необхідність постійного, системного аналізу та моніторингу макроекономічних показників та визначення впливу бюджетних механізмів на соціально-економічний стан країни. Задля підвищення дієвості бюджетного прогнозування важливим є удосконалити систему моніторингу та оцінки поточного стану макроекономічних показників; розробити економіко-математичні моделі прогнозування доходів бюджету, що враховуватиме індикатори податкового навантаження та демографічні зміни. У процесі формування бюджетного прогнозу важливим є оцінка рівня податкового навантаження, адже від оптимальності рівня даного показника залежить стан наповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, а також динаміка економічної активності та темп економічного зростання. Перспективне планування та прогнозування дохідних джерел повинно базуватись на науково

обґрунтованих засадах, доцільним є удосконалення бюджетного та податкового механізму, визначення основних чинників, які впливають на рівень доходів бюджету, зокрема макроекономічні тенденції, податкова політика. Задля реалізації довгострокової бюджетної стратегії, спрямованої на соціально-економічний розвиток, необхідно розробити дієву модель бюджетного прогнозування, що базуватиметься на передбачуваності бюджетних показників та координації управлінських рішень. Доцільним є удосконалення перспективного бюджетного прогнозування шляхом використання економіко-статистичного аналізу, що дозволить більш точно визначати рівень ймовірності досягнення прогнозованих бюджетних показників, оцінити кількість необхідних фінансових ресурсів бюджетів та основні джерела їх отримання, обґрунтовувати вплив ендогенних та екзогенних факторів на реалізацію бюджетної політики у перспективі та напрями забезпечення збалансованості та фінансової стійкості. В умовах економічних трансформацій важливим є застосування комплексного та обґрунтованого підходу до формування бюджетної стратегії, в якій знайдуть своє відображення напрями соціально-економічного зростання та суспільного розвитку. Важливим є запровадження середньострокового бюджетного планування та прогнозування як структурного елемента бюджетної стратегії, що дозволить сформулювати пріоритети розвитку бюджетної політики у взаємодії із напрями соціально-економічного розвитку країни. Запровадження та реалізація середньострокового бюджетного планування та прогнозування забезпечить прийняття обґрунтованих, раціональних, виважених управлінських рішень у частині реалізації бюджетної політики. Бюджетна політика, що побудована на основі виваженого довгострокового підходу сприяє підвищенню ефективності управління державними фінансами. Бюджетне планування як важливий інструмент бюджетної політики спрямоване на досягнення результативності бюджетного процесу у майбутній перспективі, встановлення балансу у бюджетах усіх рівнів, підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень у органах державного та місцевого

самоврядування. Розвиток перспективного бюджетного планування та прогнозування на місцевому рівні передбачає: нарощення власної дохідної бази та зниження рівня залежності від фінансування з державного бюджету; реалізація заходів спрямованих на забезпечення фінансової стійкості та збалансованості місцевих бюджетів; посилення взаємодії органів місцевого самоврядування із органами державного управління; розвиток фінансових інструментів середньострокового планування на місцевому рівні. Задля реалізації дієвого механізму бюджетного планування та прогнозування важливим є удосконалення фінансового інструментарію державного фінансового аудиту та контролю, посилення бюджетної дисципліни; формування дієвої структури органів державного фінансового аудиту з урахуванням чіткого розмежування їх повноважень та ефективної взаємодії. Важливим є розвиток системи середньострокового та довгострокового бюджетного прогнозування, на основі якої формуватимуться напрями реалізації виваженої бюджетної політики у майбутній перспективі. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика має спрямовуватись на дотримання принципів бюджетної пріоритетності та ефективності. Важливим є оцінка результативності бюджетних програм та обґрунтування напрямів посилення соціально-економічного ефекту від їх реалізації. Дієва бюджетна політика повинна бути спрямована на перспективу, ґрунтуючись на бюджетних можливостях та пріоритетах соціально-економічного розвитку, забезпечуючи ефективність та передбачуваність бюджетного процесу. Бюджетне планування має формуватися на основі виважених рішень та науково-обґрунтованих оцінок пріоритетів суспільного розвитку. Важливим є формування прогнозу бюджету на основі узагальнення показників, наближених до планового року. Доцільним є реалізація процесу середньострокового прогнозування доходів бюджету. Сформований бюджетний прогноз має бути основою для подальших управлінських рішень у бюджетній політиці у середньостроковій та довгостроковій перспективі [54,57,64,91].

Перспективне податкове планування є основою задля реалізації виваженої бюджетно-податкової політики, яка спрямована на досягнення фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку країни. Середньострокове прогнозування та планування доходів бюджету впливає на обґрунтованість показників суспільного розвитку. Вагомим є розробка методологічних підходів до оцінки впливу інституційної трансформації податкового регулювання на доходи бюджету у перспективних періодах. Здійснено перспективне прогнозування та планування показника питомої ваги доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2029 років, який складає 42,75 відсотка, у тому числі відповідний показник податкових надходжень - 26,48 відсотка, податку на додану вартість - 9,68 відсотка, податку на доходи фізичних осіб - 7,26 відсотка, податку на прибуток підприємств - 2,95 відсотка, акцизного податку - 3,14 відсотка. Підвищення результативності політики формування доходів бюджету є необхідним з огляду на потреби воєнного часу та надання якісних суспільних послуг населенню. За сучасних суспільних та економічних викликів слід поступово збільшувати фіскальну результативність податків. Державна політика у сфері формування доходів бюджету має концентруватися на питаннях підвищення інституційної податкової спроможності, фінансово-економічної резильєнтності. Основні параметри податкової політики визначаються, виходячи з потреб у формуванні публічних фінансів, необхідних за обсягом для підтримки суспільного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та стійкого розвитку економіки.

Висновки до розділу 3

Податкова політика має задовольняти принципам фіскальної достатності, соціальної справедливості, адаптивності, економічної результативності, стабільності. Системного вдосконалення вимагають теоретико-методологічні засади здійснення податкового планування та прогнозування. У процесі реалізації податкового регулювання важливим є покращення податкового планування, прогнозування, адміністрування. Основними напрямками підвищення ефективності податкового регулювання є посилення результативності фіскального стимулювання за рахунок дієвих механізмів та інструментів, що надасть можливість забезпечити економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі з урахуванням покращення економічного, конкурентоспроможного інституційного середовища. В умовах воєнного стану вагомим є питання формування державних фінансових ресурсів, забезпечення фінансової безпеки та економічної стійкості держави. Важливим є розвиток інституційних засад формування доходів бюджету, підходів до розвитку фінансового механізму забезпечення податкових надходжень. Перспективне податкове планування є основою задля реалізації виваженої бюджетно-податкової політики, яка спрямована на досягнення фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку країни. Середньострокове прогнозування та планування доходів бюджету впливає на обґрунтованість показників суспільного розвитку. Вагомим є розробка методологічних підходів до оцінки впливу інституційної трансформації податкового регулювання на доходи бюджету у перспективних періодах. Здійснено перспективне прогнозування та планування показника питомої ваги доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2029 років, який складає 42,75 відсотка, у тому числі відповідний показник податкових надходжень - 26,48 відсотка, податку на додану вартість - 9,68 відсотка, податку на доходи фізичних осіб - 7,26 відсотка,

податку на прибуток підприємств - 2,95 відсотка, акцизного податку - 3,14 відсотка. Підвищення результативності політики формування доходів бюджету є необхідним з огляду на потреби воєнного часу та надання якісних суспільних послуг населенню. За сучасних суспільних та економічних викликів слід поступово збільшувати фіскальну результативність податків. Державна політика у сфері формування доходів бюджету має концентруватися на питаннях підвищення інституційної податкової спроможності, фінансово-економічної резильєнтності. Основні параметри податкової політики визначаються, виходячи з потреб у формуванні публічних фінансів, необхідних за обсягом для підтримки суспільного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та стійкого розвитку економіки. Важливим є посилення наукового обґрунтування принципів розроблення перспективного бюджетного планування та прогнозування, що посилить якісний вплив бюджетної системи на темпи економічного розвитку. Використання інституційного підходу у бюджетному плануванні та прогнозуванні сприятиме нарощенню темпів економічного зростання та забезпечить дотримання фінансово-економічної стійкості. Доцільним є удосконалення перспективного бюджетного прогнозування шляхом використання економіко-статистичного аналізу, що дозволить більш точно визначати рівень ймовірності досягнення прогнозованих бюджетних показників, оцінити кількість необхідних фінансових ресурсів бюджетів та основні джерела їх отримання, обґрунтовувати вплив ендогенних та екзогенних факторів на реалізацію бюджетної політики у перспективі та напрями забезпечення збалансованості та фінансової стійкості. В умовах економічних трансформацій важливим є застосування комплексного та обґрунтованого підходу до формування бюджетної стратегії, в якій знайдуть своє відображення напрями соціально-економічного зростання та суспільного розвитку. Перспективне бюджетне прогнозування спрямоване на розроблення напрямів економічного зростання країни у майбутній перспективі, формування прогнозних показників та шляхів їх досягнення. Основною метою впровадження

бюджетного прогнозування є формування напрямів забезпечення соціально-економічного розвитку з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів впливу. Механізм здійснення бюджетного прогнозування побудований на синергетичному зв'язку інституційної архітектури бюджетної системи та макроекономічних показників. Відповідно до цього, на формування бюджетного прогнозу впливає бюджетно-податкова політика, індекс споживчих цін, індекс виробництва, рівень економічної активності, ринок праці та соціальна статистика. Бюджетне прогнозування є основою для своєчасного та обґрунтованого складання проектів бюджетів усіх рівнів та для прийняття виважених економічних, соціальних, військово-політичних управлінських рішень під час виконання відповідних бюджетів. Бюджетне прогнозування є структурним елементом державної стратегії розвитку, спрямоване на удосконалення та збалансування фінансово-бюджетних відносин у перспективі.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у третьому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [8-18].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Адаменко І. П. Фінансова стратегія в умовах економічних перетворень. *Економічний вісник університету*. 2021. № 48. С. 190–196.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
3. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 62–70.
4. Гаврилова Л.В. Перспективне бюджетне планування як складова бюджетного процесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 65–71.
5. Давиденко Н.М. Середньострокове планування у поліпшенні бюджетної політики в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 38. С. 54–59
6. Дем'янюк А.В. Бюджетне планування та прогнозування: сучасний стан та перспективи здійснення. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 48-3. С. 58–62.
7. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №10 (187). С. 20–27.
8. Замковий О.С. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. URL: <http://www.economyand.society.in.ua> (0,5 друк. арк.)
9. Замковий О.С. Фіскальна політика у системі фінансово-економічних відносин. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С.261-269.
10. Замковий О.С. Планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 23. С.246-250.

11. Замковий О.С. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави. Фінансова політика як складова економічного розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 59–61.

12. Zamkovy O.S. Tax policy in the system of budget revenue formation // International scientific and practical conference " European scientific congress", (December 25-27, 2023). Madrid, Spain, 2023. P.576-582.

13. Замковий О.С. Податкові механізми формування доходів бюджету. Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С. 49-51.

14. Замковий О.С. Оптимізація податкового навантаження: баланс між стимулюванням економіки та наповненням бюджету. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.). Вінниця: ВТЕІ ДТЕУ, 2024.Ч.1. С. 301-306.

15. Zamkovy O.S. Financial mechanism for generating budget revenues // International scientific and practical conference "Future of science: innovations and perspectives ", (December 23-25, 2024). Stockholm, Sweden, 2024. P.484-488.

16. Замковий О.С. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету. Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С. 36-39.

17. Zamkovy O.S. Fiscal policy of budget revenue formation in conditions of socio-economic transformations // International scientific and practical conference "Science and education: synergy of innovation", (December 22-24, 2025). Berlin, Germany . 2025. P.453-458.

18. Zamkovy O.S. Tax policy and budget revenue generation in countries with developed economies // International scientific and practical conference "Innovations of modern science and education", (December 25-27, 2025). Vancouver, Canada. 2025. P.525-530.
19. Зварич О. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного процесу. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 5. С. 44–58.
20. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / В. Р. Сіденко, М. І. Скрипниченко, В. С. Пономаренко, І. Я. Чугунов та ін.; за заг.ред. В. Р. Сіденка. Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2017. 648 с.
21. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
22. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>.
23. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія. Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. 396 с.
24. Коляда Т.А. Генеза методологічних засад бюджетного прогнозування. *Фінанси, грошовий обіг і кредит*. Ірпінь, 2014. № 7. С. 253-258.
25. Коляда Т.А. Організація довгострокового бюджетного планування та прогнозування: досвід провідних країн світу. *Проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 14–20.
26. Коробко Г.О. Використання зарубіжного досвіду бюджетного планування в Україні. *Економічна наука*. URL: <https://cutt.ly/xeuTJtKW>
27. Коровій В. В. Основні напрями державної фінансової політики. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 51–57
28. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.

29. Левкіський І. Б. Методи бюджетного планування місцевих фінансів. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 197-201.
30. Лук'яненко І.Г. Актуальні проблеми прогнозування розвитку соціально-економічних систем: монографія / За ред. О.І. Черняка, П.В. Захарченка. Мелітополь: *Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні*. 2019. С. 100–113.
31. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
32. Макогон В.Д. Координація фіскальної та монетарної політики України. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 2. (154) С. 4-19.
33. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 58–62.
34. Макогон В.Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 314–318.
35. Мацедонська Н.В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 19. С. 406–409.
36. Набока Т.С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. №7. С. 298-303.
37. Опарін В. М., Сарнецька Я. А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. *Фінанси України*. 2020. №1. С. 58-72.
38. Пасічний М.Д. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку країни в період посткризового відновлення. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 219–223.
39. Пасічний М. Фіскальна безпека держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3975/3901>
40. Пасічний М.Д. Фіскальні доміанти фінансування військових потреб. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 2. С. 20–37.

41. Посаднева О.М., Рибічка Я.М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 36. С. 123–129.

42. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 6 грудня 2018 року № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> .

43. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>

44. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>

45. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX, редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

46. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

47. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

48. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - [3415-IX](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3415-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

49. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

50. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

51. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

52. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

53. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

54. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

55. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text>

56. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Tex>

57. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р. № 217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-p#n13>

58. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1218-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

59. Тимошенко М.В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21–26.

60. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13 – 22.

61. Чугунов І. Я., Канєва Т. В., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / ред. І. Я. Чугунов. Глобус-Пресс, 2018. 354 с.

62. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.

63. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія. Київ: НІОС, 2003.488 с.

64. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64-77.

65. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.

66. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.

67. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*. 2008. №5. С. 3-14.

68. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.

69. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. *Scientific Route. Tallinn, Estonia*. 2018. 348 p.

70. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. *Primedia eLaunch. Boston, USA*. 2020. pp.139-160. 201

71. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks. *Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference*. Frankfurt am Main, Germany 2020. pp. 26-30.

72. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice. *Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.

73. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)

74. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. № 6. S. 2023. 99-109. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(152\)07](https://doi.org/10.31617/1.2023(152)07)

75. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No.1 pp. 130-135.

76. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol.5. №.3. pp. 213-217.

77. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17,Issue 3, pp.101-110.

78. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp. 252-261.

79. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 17.2020, Issue№1, pp.134-142.
80. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4), 2018. p.113–122.
81. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. № 10(1), pp. 42-52.
82. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
83. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.
84. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
85. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.2. №.56. pp.15-21.
86. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.2. №55. pp.46-52.
87. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54–61.
88. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
89. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024.684 p., P. 307–327.

90. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.
91. Chugunov,I., Radionov,Yu., Liubchak,I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/10.31617/1.2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
92. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.
93. Medium term budgetary framework (MTBF). Finance Department Government of Sin dh. URL:<https://finance.gos.pk/Home/Download?path=Budget%5CMTBF%5CMTBF%20Conceptual%20Note%20%28updated%20%26%20refined%20version%29.pdf>
94. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, № 2. 2023, P. 220-230.
95. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>
96. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
97. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>
98. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад та механізмів податкового регулювання як складової планування доходів бюджету зроблені *наступні висновки:*

1. Доходи бюджету є ваговою складовою системи фінансових відносин, повнота та своєчасність їх формування визначає спроможність виконання видаткових зобов'язань для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку країни. Важливого значення набувають питання запровадження ефективних механізмів, що передбачають системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів, взаємоузгодження інструментів формування доходів бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. Формування сприятливих умов для досягнення та підтримки макроекономічної стабільності потребує розробки науково обґрунтованих підходів до інституційних змін системи податкового регулювання, спрямованих на сприяння економічному зростанню, зменшенню нерівності в розподілі доходів, фінансовій стабільності.

2. В умовах економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку галузей економіки, територіальних громад, соціальних відносин, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектура створює основу для ефективної реалізації податкової політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування перспективної концепції розвитку фінансово-економічної системи. З метою посилення ступеня взаємоузгодженості податкового регулювання та фінансової стратегії держави доцільним є обґрунтування основних положень координації бюджетної та податкової політики з

урахуванням необхідності адаптації складових податкової системи до змін макроекономічних умов.

3. Проведення збалансованої фінансової, економічної та соціальної політики країни потребує обґрунтованого податкового регулювання як вагомого інструмента інституційного забезпечення економічного зростання та соціальної стабільності. Податкове регулювання спрямоване на забезпечення найбільш оптимальних співвідношень між відповідними складовими податкової архітектури. В умовах воєнного стану відбувається трансформації складу та обсягу дохідної частини бюджету. Для створення дієвої системи формування доходів бюджету необхідно використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині удосконалення системи адміністрування податків. Набуває особливого значення адаптивні перетворення податкової системи з урахуванням національних пріоритетів соціально-економічного розвитку та євроінтеграційного курсу, що передбачає подальшу уніфікацію податкового законодавства, розвиток сервісної складової діяльності податкових органів.

4. Використання доходів бюджету як інструменту регулювання соціально-економічного розвитку країни мають певні особливості в період трансформаційних змін в економіці, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища. Вагомим є удосконалення системи формування та реалізації механізмів оподаткування в умовах суспільно-економічних перетворень, положень щодо зміцнення податкової та бюджетної безпеки держави як інструменту забезпечення сталого розвитку країни, методологічних засад оцінки ефективності бюджетно-податкової політики. Важливим напрямом регулюючої ролі доходів бюджету є вплив на економічне зростання країни. Формування доходів бюджету має здійснюватись із врахуванням напрямів соціально-економічного розвитку країни, спрямованих на забезпечення сприятливого макроекономічного середовища, стабілізацію системи державних фінансів.

5. Структурні перетворення податкової системи важливо здійснювати з урахуванням досвіду країн з розвинутою економікою. В країнах Європейського Союзу присутній комплексний підхід до функціонування податкової системи, зокрема постійно вдосконалюються механізми оподаткування операцій в цифровій економіці, посилюється дієвість інструментарію протидії ухилення від оподаткування, підвищується транспарентність механізму справляння податків і соціальних внесків, зростає ефективність вирішення транскордонних податкових питань, здійснюється уніфікація заходів податкового регулювання економічного розвитку. Актуальними заходами є підвищення результативності державної фіскальної політики за рахунок виваженого розширення податкової бази, зростання прозорості оподаткування, посилення міжнародної співпраці у сфері справляння податків з діяльності транснаціональних корпорацій, удосконалення правил трансферного ціноутворення. Підвищення якісного рівня взаємодії податкової та бюджетної політики сприятиме посиленню інституційної спроможності податкової системи.

6. Важливим є розвиток інституційної архітекtonіки податкового регулювання як складової забезпечення соціальної та економічної стабільності в країні. Економічна сутність податкового регулювання полягає у сукупності економічних відносин пов'язаних із забезпеченням найбільш оптимальних співвідношень між відповідними елементами податкової архітекtonіки з урахуванням економічної динаміки, зміни інституційного середовища, перетворень системи державних фінансів, взаємозв'язку з суспільно-економічними пріоритетами розбудови країни. Податки є дієвим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку країни, збалансованість їх структури та розміру є необхідною умовою для забезпечення підтримки стійких темпів економічного зростання. Необхідним є підвищення дієвості податкового механізму у формуванні дохідної частини бюджетів усіх рівнів, забезпечення його результативності як складової фінансово-бюджетної політики країни.

7. Податкова політика має задовольняти принципам фіскальної достатності, соціальної справедливості, адаптивності, економічної результативності, стабільності. Системного вдосконалення вимагають теоретико-методологічні засади здійснення податкового планування та прогнозування. У процесі реалізації податкового регулювання важливим є покращення податкового планування, прогнозування, адміністрування. Основними напрямками підвищення ефективності податкового регулювання є посилення результативності фіскального стимулювання за рахунок дієвих механізмів та інструментів, що надасть можливість забезпечити економічного зростання на інвестиційно-інноваційній основі з урахуванням покращення економічного, конкурентоспроможного інституційного середовища. В умовах воєнного стану вагомим є питання формування державних фінансових ресурсів, забезпечення фінансової безпеки та економічної стійкості держави. Важливим є розвиток інституційних засад формування доходів бюджету, підходів до розвитку фінансового механізму забезпечення податкових надходжень.

8. Основними завданнями податкового регулювання є формування бюджетних доходів в обсязі, достатньому для забезпечення функціонування інституцій державного управління, органів місцевого самоврядування та сприяння стійкому розвитку національної економіки, враховуючи особливості галузевої структури економіки та адміністративно-територіальних одиниць. Підготовка та реалізація фіскальної політики має виходити з раціонального поєднання гнучкості інструментарію та стійкості нормативно-правової бази. Вплив фіскального навантаження на економічну динаміку необхідно розглядати в розрізі структури оподаткування, співвідношення податків на капітал, працю та споживання. Доцільним є планомірне спрощення механізмів податкового адміністрування, цифровізація фіскального простору, підвищення якісного рівня взаємодії податкових інституцій та платників податків.

9. Перспективне податкове планування є основою задля реалізації виваженої бюджетно-податкової політики, яка спрямована на досягнення фінансової стійкості та соціально-економічного розвитку країни. Середньострокове прогнозування та планування доходів бюджету впливає на обґрунтованість показників суспільного розвитку. Вагомим є розробка методологічних підходів до оцінки впливу інституційної трансформації податкового регулювання на доходи бюджету у перспективних періодах. Здійснено перспективне прогнозування та планування показника питомої ваги доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2029 років, який складає 42,75 відсотка, у тому числі відповідний показник податкових надходжень - 26,48 відсотка, податку на додану вартість - 9,68 відсотка, податку на доходи фізичних осіб - 7,26 відсотка, податку на прибуток підприємств - 2,95 відсотка, акцизного податку - 3,14 відсотка.

10. Підвищення результативності політики формування доходів бюджету є необхідним з огляду на потреби воєнного часу та надання якісних суспільних послуг населенню. За сучасних суспільних та економічних викликів слід поступово збільшувати фіскальну результативність податків. Державна політика у сфері формування доходів бюджету має концентруватися на питаннях підвищення інституційної податкової спроможності, фінансово-економічної резильєнтності. Основні параметри податкової політики визначаються, виходячи з потреб у формуванні публічних фінансів, необхідних за обсягом для підтримки суспільного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та стійкого розвитку економіки.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Валовий внутрішній продукт за 2010-2025 роки

	за відповідний період		Індекс- дефлятор ВВП, %
	номінальний, млн грн	реальний, % до відповідного періоду попереднього року	
2010	1 079 346	104,1	113,7
2011	1 299 991	105,5	114,2
2012	1 404 669	100,2	107,8
2013	1 465 198	100,0	104,3
2014	1 586 915	93,4	115,9
2015	1 988 544	90,2	138,9
2016	2 385 367	102,4	117,1
2017	2 981 227	102,4	122,1
2018	3 560 302	103,5	115,4
2019	3 977 198	103,2	108,2
2020	4 222 026	96,2	110,3
2021	5 450 849	103,4	124,8
2022	5 239 114	71,2	134,9
2023	6 537 825	105,3	118,5
2024	7 662 376	103,2	112,0
2025	8 931 194	102,7	-

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Частка доходів Зведеного бюджету України
у ВВП за 2011–2025 роки, %**

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податкові надходження	25,70	25,55	24,33	23,46	25,64	27,31	27,76	27,72	26,93	27,10	26,67	25,64	25,06	27,90	28,22
Неподаткові надходження	4,61	5,73	5,84	5,14	7,08	5,27	5,18	5,42	5,36	5,59	3,72	7,03	15,73	13,60	14,12
Доходи від операцій з капіталом	0,18	0,21	0,11	0,13	0,09	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06	0,07	0,07
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0,04	0,01	0,10	0,34	0,10	0,18	0,05	0,04	0,03	0,03	0,02	9,19	6,63	6,35	6,15
Цільові фонди	0,08	0,06	0,05	0,03	0,03	0,03	1,02	0,02	0,06	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Всього	30,61	31,57	30,43	29,11	32,94	32,85	34,09	33,28	32,45	32,82	30,50	41,92	47,48	47,93	48,57

Додаток В

Таблиця В.1.

**Структура доходів Зведеного бюджету України
у 2011–2025 роках, %**

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податкові надходження	83,97	80,94	79,96	80,57	77,86	83,13	81,44	83,29	82,98	82,57	87,46	61,16	52,77	58,21	58,10
Неподаткові надходження	15,05	18,16	19,18	17,67	21,49	16,03	15,18	16,27	16,51	17,03	12,18	16,77	33,12	28,37	29,06
Доходи від операцій з капіталом	0,58	0,67	0,36	0,44	0,28	0,20	0,22	0,24	0,24	0,25	0,23	0,13	0,12	0,14	0,14
Офіційні трансфери від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0,13	0,04	0,34	1,18	0,29	0,54	0,16	0,13	0,09	0,09	0,08	21,92	13,97	13,25	12,67
Цільові фонди	0,24	0,19	0,19	0,19	0,19	0,10	3,00	0,07	0,18	0,06	0,05	0,02	0,03	0,03	0,03

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Динаміка основних податків Зведеного бюджету України
у 2011–2025 роках**

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податок на додану вартість															
частка у доходах зведеного бюджету, %	32,64	31,16	28,98	30,49	27,37	30,08	31,03	31,60	29,36	29,1	32,28	23,33	18,71	20,47	19,57
частка у валовому внутрішньому продукті, %	9,99	9,84	8,82	8,87	9,02	9,88	10,93	10,52	9,53	9,55	9,84	9,78	8,88	9,81	9,51
Податок на доходи фізичних осіб															
частка у доходах зведеного бюджету, %	15,10	15,29	16,31	16,49	15,33	17,73	18,26	19,41	21,36	21,44	21,04	19,15	15,99	16,27	18,27
частка у валовому внутрішньому продукті, %	4,62	4,83	4,96	4,80	5,05	5,82	6,43	6,46	6,93	7,04	6,42	8,03	7,59	7,80	8,88
Податок на прибуток підприємств															
частка у доходах зведеного бюджету, %	13,8	12,53	12,42	8,82	5,99	7,69	7,22	8,97	9,1	8,61	9,86	5,94	5,13	8,34	7,11
частка у валовому внутрішньому продукті, %	4,22	3,95	3,78	2,57	2,00	2,53	2,54	2,98	2,95	2,82	3,01	2,49	2,44	4,00	3,45
Акцизний податок															

частка у доходах зведеного бюджету, %	8,53	8,62	8,29	9,89	9,68	13,00	11,95	11,21	10,63	10,65	10,85	5,26	6,11	6,64	7,33
частка у валовому внутрішньому продукті, %	2,61	2,72	2,52	2,88	3,19	4,27	4,21	3,73	3,45	3,5	3,31	2,20	2,90	3,18	3,56

Додаток Д

Таблиця Д.1.

**Частка основних податків у загальному обсязі доходів
Зведеного бюджету України та ВВП, %**

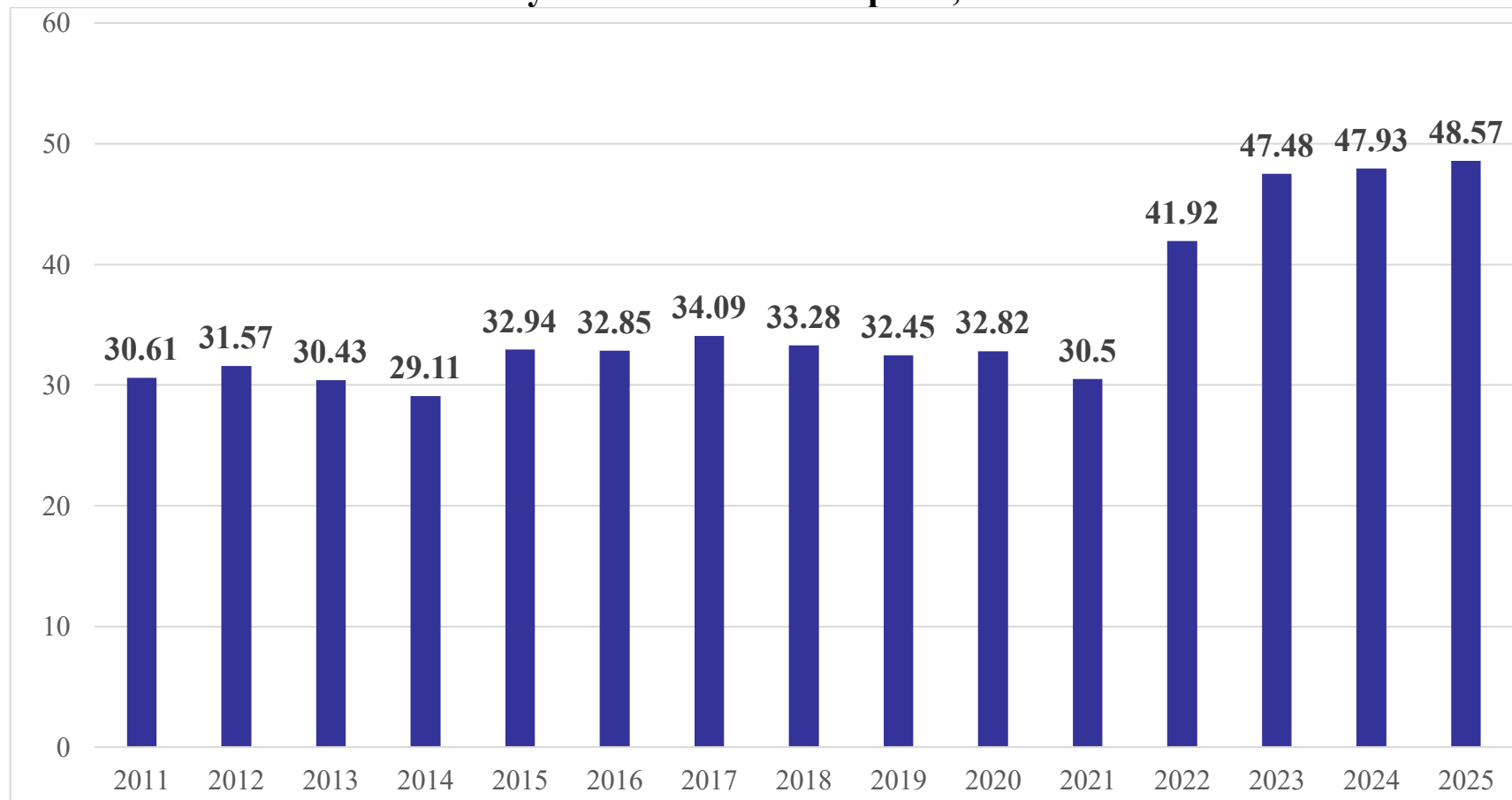
Показники	2010-2013	2014-2017	2018-2021	2022-2025
Податок на додану вартість				
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	30,06	29,74	30,59	20,52
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	9,16	9,68	9,86	9,50
Податок на доходи фізичних осіб				
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	15,73	16,95	20,81	17,42
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	4,78	5,53	6,71	8,07
Податок на прибуток підприємств				
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	12,90	7,43	9,14	6,63
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	3,92	2,41	2,94	3,09

Акцизний податок				
<i>частка у доходах зведеного бюджету, %</i>	8,61	11,13	10,84	6,33
<i>частка у валовому внутрішньому продукті, %</i>	2,62	3,64	3,50	2,96

Додаток Ж

Графік Ж.1

**Частка доходів Зведеного бюджету України
у ВВП за 2011–2025 роки, %**

ДОДАТОК 3

Таблиця 3.1

**Планові показники доходів Державного бюджету України
на 2026-2028 роки, млрд.грн.**

Бюджетні показники	2026 рік	% до ВВП	2027 рік	% до ВВП	2028 рік	% до ВВП
Доходи бюджету	2904,60	27,81	3259,17	27,34	3640,05	27,02
<i>Загальний фонд</i>	2610,86	25,00	2954,00	24,78	3314,04	24,60
<i>Спеціальний фонд</i>	293,74	2,81	305,17	2,56	326,01	2,42

ДОДАТОК К

№ 67-282/1-25 від 04.12.2025 року

Державний торговельно-економічний
університет

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Замкового Олексія Сергійовича на тему
«Податкове регулювання як складова планування доходів бюджету»

Основні висновки та результати дисертаційної роботи Замкового О.С. «Податкове регулювання як складова планування доходів бюджету» використано при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань бюджетно-податкової політики держави.

Заступник директора Департаменту з питань
фінансового та економічного розвитку,
начальник Управління з питань
бюджетно-податкової та митної політики
Секретаріату Кабінету Міністрів України

Володимир ПАСІЧНИК

ДОДАТОК Л

Список публікацій здобувача

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Замковий О.С. Формування доходів бюджету в умовах економічних трансформацій. Економіка та суспільство. 2024. № 69. URL: [http:// www.economy and society.in.ua](http://www.economyand.society.in.ua) (0,5 друк. арк.)
2. Замковий О.С. Фіскальна політика у системі фінансово-економічних відносин. Бізнес Інформ. 2025. № 3. С.261-269. (0,6 друк. арк.)
3. Замковий О.С. Планування доходів бюджету у системі фінансового регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 23. С.246-250. (0,4 друк. арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

4. Замковий О.С. Податкове регулювання як складова фінансової політики держави. Фінансова політика як складова економічного розвитку: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 59–61. (0,2 друк. арк.)
5. Zamkovyi O.S. Tax policy in the system of budget revenue formation // International scientific and practical conference " European scientific congress", (December 25-27, 2023). Madrid, Spain, 2023. P.576-582. (0,4 друк.арк.)
6. Замковий О.С. Податкові механізми формування доходів бюджету. Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С. 49-51. (0,2 друк.арк.)
7. Замковий О.С. Оптимізація податкового навантаження: баланс між стимулюванням економіки та наповненням бюджету. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.). Вінниця: ВТЕІ ДТЕУ, 2024. Ч.1. С. 301-306. (0,4 друк.арк.)
8. Zamkovyi O.S. Financial mechanism for generating budget revenues // International scientific and practical conference "Future of science: innovations and perspectives ", (December 23-25, 2024). Stockholm, Sweden, 2024. P.484-488. (0,3 друк.арк.)

9. Замковий О.С. Сутність податкового регулювання як інструмент формування доходів бюджету. Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С. 36-39. (0,3 друк.арк.)
10. Zamkovyi O.S. Fiscal policy of budget revenue formation in conditions of socio-economic transformations // International scientific and practical conference "Science and education: synergy of innovation", (December 22-24, 2025). Berlin, Germany . 2025. P.453-458. (0,4 друк.арк.)
11. Zamkovyi O.S. Tax policy and budget revenue generation in countries with developed economies // International scientific and practical conference "Innovations of modern science and education", (December 25-27, 2025). Vancouver, Canada. 2025. P.525-530. (0,4 друк.арк.)

ДОДАТОК М

Таблиця М.1

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ п/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, круглого столу, місця та дати проведення
1.	International scientific and practical conference " <i>European scientific congress</i> ", (Madrid, Spain, December 25-27, 2023.)
2.	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> : Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня. 2023 р.)
3.	<i>Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану</i> : Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.)
4.	<i>Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України</i> : міжнар. наук.-практ. конф. (м.Вінниця, 15-17 травня 2024 р.)
5.	International scientific and practical conference " <i>Future of science: innovations and perspectives</i> ", (Stockholm, Sweden, December 23-25, 2024.)
6.	<i>Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень</i> : всеукр. наук.-практ. конф.(м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.)
7.	International scientific and practical conference " <i>Science and education: synergy of innovation</i> ", (Berlin, Germany , December 22-24, 2025.)
8.	International scientific and practical conference " <i>Innovations of modern science and education</i> ", (Vancouver, Canada, December 25-27, 2025.)